

דברי תורה

ניתן לקבל את העלון כל שבוע
במייל: 0527615936b@gmail.com

להערות והארות: yoelf@asiatec.co.il
שירותי הקלדה ועיבוד ב'מכון התורני'
רחוב האומן 27 ירושלים: 0533194867

נצבים וילך - תשפ"ו | גליון 201 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

והביאור דהנה אנו רואים בחז"ל בכל מקום דהדרך והאופן להגיע למעלת אחדות בישראל, להיות נחשבים כגוף אחד וכאיש אחד, באה רק על ידי אמונתם בה' - שהוא אחד ואין עוד מלבדו. ואין אמצעים ודרכים ומהלכים אחרים להביא לאחדותם ולעשותם כאיש אחד.

וכן אנו רואים גבי קבלת התורה בפרשת יתרו (פי"ט ב') כתיב "וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינִי וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר וַיַּחֲזִן שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר" (שמות יט, ב), ואיתא במכילתא שם וז"ל: "ויחזן שם ישראל", כל מקום הוא אומר ויסעו ויחנו נוסעים במחלוקת וחוננים במחלוקת אבל כאן הישוו לב אחד לכך נאמר "ויחזן". [וכן איתא ברש"י כאן בהוספה "כאיש אחד ובלב אחד"]. והיינו, דע"י התקרבותם לסיני, למקום נתינת התורה וגילוי השכינה וכבודו ית' עלו יותר במדרגתם באמונתם בה' אחד וע"י כך נעשו כולם כאיש אחד בלב אחד.

וכן מצינו גבי יעקב אבינו ע"ה כשירד למצרים היו שבעים נפשות והתורה אמרה "שבעים נפש". ולעשו היו רק שש - ונקראים בתורה "נפשות" ולמה? אבל כבר מובא ברש"י בויגש (מו, כו) בשם המדרש וז"ל 'מצאתי בויקרא רבה עשו שש נפשות היו לו והכתוב קורא אותן "נפשות ביתו" לשון רבים לפי שהיו עובדין לאלוהות הרבה, יעקב "שבעים נפש" היו לו והכתוב קורא אותן "נפש" לפי שהיו עובדין לקל אחד'.

הרי רואים שהאחדות הנפשית בין רבים אפשר להיות רק כשבאה מאמונה בשם ה' שהוא אחד, וזהו המקור גם לבריות להיות נעשים כאחד, כמו שאומרים "אתה אחד ושמך אחד" - ולכן "מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", היינו גוי שיהא כולם "אחד" כאיש אחד בארץ.

ובהאמור, נוכל לבאר הפסוק בואתחנן שמתחיל הפסוק בלשון רבים "ובקשתם" ומסיים בלשון יחיד "את ה' אלוקיך ומצאת" וזה, דכל זמן שיהיה ישראל במצב של ביקוש את ה' הם עוד בבחינת רבים. כי לא הגיע עוד לאמונתם בה' אחד. וכל אחד מבקש לפי דרכו. אבל כשיגיע למצב של מציאה את ה' - אז נעשו כולם לאיש אחד ולכן "ומצאת" בלשון יחיד.

ובזה אפשר לבאר גם ההערה כאן במה שחזר משה רבינו לומר כל איש ישראל אחר שכבר אמר "אתם נצבים היום כלכם", ולמה זה?

אבל בדברינו הנ"ל אפשר לומר שבא להגיד להם שאף על פי שאתם כולכם היינו רבים אבל הגעתם כבר על ידי מדרגת אמונתכם בה' אחד לבחינת יחיד - "כל איש ישראל", וראוי "לעברך בברית ה' אלוקיך ובאלתו אשר ה' אלוקיך כרת עמך היום"!

"אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כָּלְכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (דברים כט, ט).

קיום עם ישראל בזכות היסודין 'הקלות והיסודין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו' (רש"י).

כתב רבי אלחנן וסרמן הי"ד במכתב לבנו רבי שמחה: ביאור הדבר הוא, שבשעה שבני ישראל עושים הרע, הקב"ה כביכול אינו יכול להעלים עיניו מהם, שהרי הקטיגור מקטרג, ומה עושה הקב"ה באותה שעה, הוא מעמיד עליהם 'המן' כזה שמענה את ישראל, ואז כיון שהם כבר הנדרפים, יש לו להקב"ה תשובה הגונה להקטיגורים - 'אני צריך לעמוד בעד הנדרף' ["וְהָאֱלֹהִים יִבְקֹשׂ אֶת נִדְרְךָ" (קהלת ג, טו)]. ונמצא שכל מה שיש יותר רדיפות על ישראל, זה גופא גורם להצלת הקב"ה עלינו!

"אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כָּלְכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם רְאִשֵׁיכֶם שְׂבִיטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל" (דברים כט, ט).

ואפשר שאמרו "אתם נצבים לפני ה'", לפי שכל מי שהוא פונה אל ה' ולבבו עמו, ודעתו וציוורו לעבודתו שהוא אז נצב לפני ה'. ומי שהוא בהפך זה ועוזב המושכל ופונה אל החמרי, איננו נצב לפי ה', רק לאחריו. ובזה - רצוני, העמידה לפני ה' - גם כן הדרגה, יש קרוב ויש רחוק, כל אחד כפי מדרגת שכלו ומציאותו במושכל.

הראשים קרובים "לפני ה'", ואחריהם הזקנים, ואחריהם השוטרים, ואחריהם "כל איש ישראל" בהדרגה, כל אחד כפי עוצם חלקו במציאות המושכלות, ואחריהם הטף - רצוני, הזכרים בהם - ואחריהם הנשים, ואחריהם הגרים.

(מעשה ניסים - רבי ניסים ממרסי מחכמי פרובנס בזמן הראשונים)

"אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כָּלְכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם רְאִשֵׁיכֶם שְׂבִיטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, טַפְכֶם נְשִׁיכֶם וכו' לְעִבְרְךָ בְּבְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ וּבְאַלְתּוֹ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ בִּרְת עִמָּךְ הַיּוֹם" (דברים כט, ט-יא).

אחרות ישראל - אמונה בה'

הנה יש להעיר, אחר שכבר נאמר "אתם נצבים כלכם" ונתן כבר את ההדגשה שכל כלל ישראל נמצאים כאן לפניו, א"כ למה הוצרך לחזור ולומר "כל איש ישראל"?

ויש לבאר דבר זה, דהנה מצינו בואתחנן (ד, כט) דכתיב שם "ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך". ולכאורה לשון התורה פלא הוא דהקרא מתחיל "ובקשתם" בלשון רבים ותיכף עובר ללשון יחיד "את ה' אלוקיך ומצאת".

והנה אחר כותבי כל זה מצאתי ב"כתב סופר" שגם הוא העיר על מה דחזר וכתב "כל איש ישראל" ומיישב בדרך שאמרנו וז"ל שם: 'אמר על פי שפירשתי בכונת חז"ל כתיב "וְהָיָה מִסְפָּר" וכו' (הושע ב, א) וכתב "אֲשֶׁר לֹא יִמָּד וְלֹא יִסְפָּר" (שם), כאן באין עושין רצונו של מקום יש מספר, ובעושים אין מספר. ואמרתי, כי כל ישראל כגוף וכאיש אחד יחשבו כי תרי"ג מצוות נצטוו לנו אבל כמה מצוות שבכהנים ואינן בישראלים וכן בישראלים ולא בכהנים ובלויים, אלא ע"י שכל ישראל ערבים זה לזה מקיים כולם יחד המצוות כי כולם אחוזים ואגודים יחד ולכן נקראו "בית ישראל" כמו שבית שנעשה מכמה דברים צרופים יחד, חמר, לבנים עצים ואבנים חלונות דלתות וגגות ונקרא "בית" ע"י הצטרפות אלה יחד שאי אפשר זה בלא זה, כן עם ה' כולם יחד נקראו "בית ישראל" שאי אפשר זה בלא זה, וכל זה בזמן שעושים רצונו של מקום, אבל כשאין עושין רצונו של מקום אז אין להם התאחדות וכל איש ואיש לעצמו יסופר ויוחשב בענין הארציים ואין שייכות זה לזה, ולכן כשעושין רצונו של מקום אין מספר לישראל למנות ולספור כי כולם כאיש אחד נחשבים, משא"כ כשאין עושין רצונו של מקום אז אין להם שייכות זה לזה וכל אחד גוף קרוץ מחומר בפני עצמו ושייך עניו לספר. וזהו שאמר משה רבינו "אתם נצבים היום כולכם לפני ה'", פי' כשעושין רצון ה' "ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל" כולם יחד רק איש ישראל שכולם אחוזים משולבים יחד והם רק כאיש אחד ישראל אחד.

ודבריו על דרך שביארנו אנו, רק לפי ביאורנו עיקר ההדגשה היתה בהאמונה באלוהים אחד שמביאה ההתאחדות הנפשית בישראל. והם נהפכים מהיותם רבים להיותם אחד, מ"כולכם" – ל"כל איש ישראל". אבל גם דבריו בודאי נכונים הם שאי אפשר להיות "עושין רצונו של מקום" מבלי אמונה בהשם יתברך!

(נתן דעת - רבי נתן אורדמן)

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל, טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך מחטב עציו עד שאב מימיו"

(דברים כט, ט-י)

"אתם נצבים", מלמד שכינסם משה לפני הקב"ה ביום מותו להכניסם בברית (רש"י).

מדברי רש"י אנו למדים את גודל מעלת מנהיגי ישראל, שכל מהותם אינה אלא בשביל כלל ישראל, ואין הם עסוקים בעניני עצמם כלל.

הנה משה רבינו הגיע ליומו האחרון בעולם הזה, והיה מקום לחשוב שיהיה עסוק ביום זה רק בעלייתו הרוחנית, בהתבודדות ויחודים, בדביקות ותשובה. אבל הוא לא עסק בכל זה, אלא עסק בהכנסת כלל ישראל בברית נוספת עם הקב"ה, כדי לחזק את הקשר שלהם עם הקב"ה. הרי שמשה רבינו היה מוכן לוותר על עלייתו הרוחנית בזמן חשוב כ"כ בשבילו, כדי לחזק את רוחניותם של כלל ישראל.

ומצינו ענין זה מפורש ברש"י, כשירד משה מהר סיני לפני מתן תורה, על הפסוק **"וַיֵּרָד מֹשֶׁה מִן הָהָר אֶל הָעָם"** (יתרו יט,

יד), ופירש רש"י: 'שלא היה משה פונה לעסקיו, אלא מן ההר אל העם'. והרי הדבר פשוט שבזמן שירד משה רבינו מן השמים היה מלא אור וקדושה, והעסקים שלו לא היו עסקים גשמיים. אלא ודאי עסקיו היו לעבוד על המדריגות הרוחניות שזכה להן. ואע"פ כן לא פנה משה לעסקיו הרוחניים, אלא הלך מיד לדבר עם כלל ישראל, כיון שכל שאיפתו היתה רק לטרוח על טובתם, באשר הם עם ה'.

ויסוד ענין זה של התמסרות מנהיגי ישראל אל הכלל מבואר גם בבעל הטורים שכתב, וז"ל: "כל איש ישראל", וסמך ליה "טפכם", לומר שיהיו ישראל בעיני הראשים לנהלם ולהדריכם כטפם, ע"כ. והיינו כשם שכל אב מרגיש שהוא אחראי לחנך את ילדיו, וממילא הוא מוכן להקדיש זמן וכוחות לחנכם, ולטפל בהם במסירות ובסבלנות, כך צריך מנהיג בישראל להתנהג עם הכלל, להיות אחראי ומסור לכל אחד ואחד, לעזור ולהטיב לו כפי יכולתו, וההתעסקות בעניינם צריכה להיות קודמת בעיניו, להתעסקות בשאיפותיו הפרטיות לעלייה.

ומרן רבי משה פיינשטיין זצ"ל פסק (עיין מש"כ ב"אגרות משה" אבן העזר ח"ד סימן כ"ו סעיף ד'), ושמעתי שעל פי פסק זה ייסד מרן הגרא"מ שך זצ"ל את הארגון "לב לאחים", שצריך האדם לתת מעשר מזמנו ללמד ולהשפיע על אחרים. שיש חיוב על האדם להפריש מעשר גם מזמנו, דהיינו ללמוד עם אדם שאינו יודע ללמוד או עם מי שצריך חיזוק, או לעודד מי שהוא חלש בעבודת ה'. [ומרן זצ"ל אמר פעם לתלמידו הרב אלימלך בלוט, 'אני מורה לאחרים שיתנו עשירית מזמנם, ואני כשלעצמי נותן חמישים אחוז מזמני עבור הכלל'. והוסיף הרב בלוט שבאמת מרן היה נותן יותר מחמשים אחוז להכלל].

והטעם לזה נראה, כי כמו שאמרו חז"ל 'גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה', וביארנו שזהו מטעם המצוה ללכת בדרכיו, מה הוא נותן ואינו מקבל, אף אתה וכו', וזו עיקר העלייה בעבודת ה'. כן הוא בענינינו, כשהוא מלמד לאחרים ומנהיגם, הרי הוא בבחינת 'נותן'.

ואין זה ענין ששייך רק למנהיגי הדור אלא לכל אדם, כיון שבאמת כל אחד הוא מנהיג ומשפיע לאחרים, הרב משפיע על תלמידיו, והאב על בניו, ויש שמלמדים או משפיעים על אחרים בדרכים שונות, וכן קירוב הרחוקים מן היהדות לתורה בכלל זה.

וכן ראוי לכל אדם, אף אם אינו מנהיג, להיות מסייע לאחרים, וכמו שכתב החפץ חיים (שם עולם פרק כא בהגה), שאף אדם שיכול ללמוד יותר טוב כשהוא לבד, אע"כ יש לו ללמוד בבית המדרש, מפני ששם יוכל לעזור לאחרים בלימודם [ועיי"ש בחפץ חיים שהוסיף שבדאי לא יפסיד מזה, כי הקב"ה ישלח לו סייעתא דשמיא בלימודו. והוא על דרך מה שמובא בגמרא (ברכות לב, ב) לענין חסידים הראשונים, דאף שהתפללו ט' שעות ביום, זכו לסייעתא דשמיא והיתה תורתם משתמרת, והיינו שלא היו צריכים לחזור על תלמודם כ"כ כדי לזכור מה שלמדו. ומו"ר רבי יעקב יצחק רודערמאן זצ"ל היה מציין לגירסא בירושלמי שהיתה תורתם "מתברכת", דהיינו שגם הבנתה היתה גדלה אצלם מאליה].

והנה קריאת פרשה זו חלה לעולם לפני ראש השנה, וכל אחד הרי מחפש זכויות לזכות בדין. ובודאי שענין זה לעזור לזולתו הוא זכות גדולה, כי לפעמים יזכה האדם בדין מפני שהרבים צריכים לו, אע"פ שהוא בעצמו אינו ראוי.

וכמו ששמעתי ממור"ר רבי יעקב יצחק רודערמאן זצ"ל, שהיה אומר בשם רבי ישראל סלנטר זצ"ל שיש עצה לאדם לזכות בימי הדין, והיא שיהיה עוסק בצרכי הרבים, והיינו שיראה לעשות איזה דבר שעוזר לציבור. וכשהאדם משפיע על אחרים ומחזקם בעניני תורה ויראת שמים, אין לך עזרה גדולה מזה, ויש לו בזה זכות גדולה ליום הדין. וכן כתב בספר חסידים (אות קפ"ז), 'כי יש אדם שאינו חי אלא בשביל אחרים שנהנים ממנו', הרי שלפעמים יש אנשים שבזכות עצמם אינם ראויים לחיות, אבל מצד מה שהרבים צריכים לו ונהנים ממנו הם זוכים לחיים.

(עץ החיים - רבי חיים מינץ)

"אתם נצבים היום בלכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושריכם כל איש ישראל וגו' מחטב עציך עד שאב מימך, לעבדך בברית ה' אלקיך ובאלתו"

וגו' (דברים כט, ט-יא).

חשיבותו של כל יחיד

"אתם נצבים היום כולכם", אימתי תהיה להם הצבה והעמדה, **"היום כלכם"**, כשתהיו אגודה אחת כולכם (דעת זקנים).

הנה בפסוקים אלו מבואר שכדי שיעברו בברית עם הקב"ה, היו צריכים להיות במצב של **"נצבים כולכם"**, דהיינו שכל אחד ואחד מישראל יהיה במעמד הזה, מגדול ועד קטן, וכולם יהיו מקבלים על עצמם את הברית, ובלי זה לא היו יכולים לקבל הברית.

וב"דעת זקנים" הוסיף שמה רבינו גם רמז בדבריו, שלא היה די בזה שכולם יהיו נמצאים שם, אלא היה צורך שגם כולם יהיו באגודה אחת. וצריך ביאור, מה היה הצורך שיהיו כולם נמצאים שם במעמד אחד ובאגודה אחת.

והענין בזה, מפני שכלל ישראל הם כגוף אחד, וכמו שאם נחסר אפילו אבר קטן בגוף האדם, הרי זה חסרון בכל הגוף, ונקרא אותו אדם בעל מום. כך הוא לענין כלל ישראל, שאם חסר מהם אפילו אדם אחד פשוט השואב מים שלא בא בברית יחד אתם, הרי זה חסרון גם ב'ראשיכם'. וזהו מפני שכל אחד ואחד מישראל יש לו תפקיד מיוחד בתוך הכלל. ולכן כשיש חסרון של אדם אחד מישראל, יש בזה חסרון בשלימות הכלל כולו. וחסרון זה בשלימותם של כלל ישראל עושה רושם נורא, וכמו שכתב המלבי"ם (ריש פרשת תרומה ברמז המשכן) שהיחיד בעצמו אינו יכול להיות מרכבה לאור השכינה בכללה, כי לזה צריך לכל הפחות שיתקבצו שני אלפים ושני רבבות מישראל. וכשיתאחדו ששים ריבוא יחד, אז ימשיכו את האלקות השלימה בכל זיוה ותפארתה.

ולכן רק כשכל אחד מקיים את תפקידו בשלימות, וגם כולם מתאחדים באגודה אחת, ואין אף אחד שנפרד מן הכלל, אז יכול הכלל לזכות להשראת השכינה בשלימות. כי בזה מצאה השכינה שהיא שלימה מקום חלות ובית קיבול

להתקשר ולהתדבק בשלימות של כלל ישראל, ונעשה קשר מיוחד בין ה' ובינינו.

אמנם כל זה הוא בתנאי שכולם מתאחדים באגודה אחת, אבל כשהם נפרדים זה מזה, אין מקום בית קיבול להשראת השכינה. וזה דומה למכונית שמונחים כל חלקיה נפרדים זה מזה, הרי ודאי שלא תוכל לנסוע בלי לחבר יחד כל חלקיה. וענין זה של איחוד כלל ישראל הנצרך להשראת השכינה כולל שתי בחינות. בחינה אחת היא הקדושה שיש לכל אחד מישראל בעצמותו, וכמו שכתוב (ראה יד, כא) **"פי עם קדוש אתה לה' אלהיך"**, והיינו שלכל ילד שנולד בכלל ישראל יש קדושה, שהוא יורש מן האבות והאמהות הקדושים בלי שום פעולה, וכן יש לכל אחד גם קדושה פרטית המיוחדת לו. ורק על ידי איחוד קדושת כולם יחד, נוצרת הקדושה השלימה של כלל ישראל הראויים להשראת השכינה.

וקדושה זו דומה לקדושת המשכן, שהיו בו הרבה כלים שונים זה מזה, שנתקדשו על ידי שמן המשחה, ורק על ידי צירוף כל חלקי המשכן ביחד נתקדש המשכן בקדושתו, ואם היה חסר חלק אחד מן המשכן היה כולו חסר, וממילא לא היה מוכן להשראת השכינה.

ויש עוד בחינה שנית שהיא העיקר, שכל יחיד העובד את ה', עם הכח והכשרון שניתנו לו מן השמים, מוריד קדושה לעצמו ולכל ישראל, וכמו שכתוב (שמיני יא, מד) **"והתקדשתם והייתם קדשים"**. ובהצטרף קדושת קיום המצוות של כל אחד ואחד, ועל ידי מילוי תפקידם של כל אחד ואחד, נשלמה הקדושה של כלל ישראל, ויזכו להשראת השכינה בשלימות.

וגם בזה הוא כמו קדושת המשכן, שרק בצירוף כל חלקי העבודה, היו יכולים הכהנים להוריד לעולם את השכינה בשלימות. ואם היתה חסרה עבודה אחת, היה חסר גם בהשראת השכינה בשלימותה.

ולפי זה מובן היטב מה שהוצרכו שכל אחד מישראל יהיה שם באגודה אחת. שהרי באותו הזמן בא הקב"ה לזכות ברית עם כלל ישראל, ולהבטיחם **"והוא יהיה לך לאלקים"**, שיהיה אלוהינו בכל התוקף ובכל השלימות ובכל המדריגות. אבל עדיין היה צורך שיהיו כלל ישראל עושים את חלקם, ויכינו את עצמם להיות כלי קיבול שיוכלו לקבל את כל האהבה הגדולה הזאת. והיינו לקבל על עצמם לקיים את התורה, ולמלא את תפקידם להיות **"לו לעם"**. וכדי שיזכו לדביקות זו, היו צריכים להיות בשלימות כולם ביחד. כי אם יחסר אפילו אחד מהם, שוב לא יזכו להשראת השכינה בשלימותה - הן מצד שיחסר בעצם קדושתם, והן מצד שתחסר בקבלתם השלימה לקיים את התורה [וכן משמע ממה שכתוב **"אתם נצבים היום כולכם וגו' לעבדך בברית"**, שפתח בלשון רבים וסיים בלשון יחיד, כי ענין אסיפת כולם היה שכולם יתאחדו להיות כאיש אחד].

וענין זה שכל ישראל הם כגוף אחד אינו רק לענין כלל ישראל שבדור אחד, אלא באמת כל נשמות ישראל של כל הדורות הם כגוף אחד. ומטעם זה הוסיף משה רבינו **"ולא אתכם לבדכם וגו' כי את אשר ישנו פה וגו' ואת אשר איננו פה"**, ופירש רש"י שהברית היא **"אף עם דורות העתידים"**

להיות". והענין בזה מבואר היטב על פי הנ"ל, כי הקב"ה ברא את העולם על מנת שיבוא לתיקונו ולשלימותו, וזה נעשה רק ע"י צירוף כל מעשיהם של כל הדורות ביחד (כמו שכתב באורך בספר "דעת תבונות"). ונמצא שהשלימות של כל ישראל באה רק מצירוף הכלל של כל הדורות, כי כולם יחד הם כגוף אחד, ולכן היה צורך שיבואו כולם בברית.

ומזה יש לימוד גדול, שכל איש ישראל, אפילו מי שאינו ממשפחה מיוחסת, הוא חלק חשוב מכלל ישראל, עד שאי אפשר היה לכרות ברית בלעדי. ובזמן שאדם רואה יהודי שנראה לכאורה כאילו הוא אינו חשוב כ"כ, מחמת מראהו החיצוני או מפני מעמדו בתוך הקהילה, אע"פ כן יש לכבדו מתוך הכרת חשיבותו של כל אחד מישראל. דהיינו, שיש לזכור שכדי שיזכו כלל ישראל להשראת השכינה בשלימות, צריך שכל היחידים ימלאו את תפקידם ויתאחדו לכלל אחד. ולכן כל יחיד הוא הכרחי בשביל הציבור, וחסרון היחיד הוא חסרון בכל הציבור, וממילא חסר בדביקות של הכלל בה'.

ונראה דמטעם זה מצינו (נדפס בסידורים בשם האריז"ל) הענין לומר לפני התפילה: 'הריני מקבל על עצמי מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך', כיון שהתפילה היא התדבקות בהקב"ה, וזה אינו שייך אלא כשאנו באגודה אחת.

והנה ענין זה להכיר בחשיבותו של כל אדם, מלבד מה שהוא אמור לגבי השקפת האדם על זולתו וכנ"ל, הוא שייך גם להשקפת האדם על עצמו. והיינו כשהאדם מסתכל על עצמו, אין לו לחשוב "מי אני, הרי אין לי יחוס מיוחד או גדלות מיוחדת, ואין הקב"ה צריך אותי" וכדומה, כי באמת כל אחד חשוב לפניו ית' וכנ"ל, וגם הוא נצרך מאוד לשלימות של כלל ישראל.

ובתפילת הימים נוראים, כשמתפללים 'ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם', אין די באמירה לבד, אלא צריכים להכיר נחיצות ענין האחדות, ולקבל על עצמנו להיות באגודה אחת עם כל אחד מישראל.

וכן כשחותמים בברכת זכרונות בראש השנה ואומרים 'זוכר הברית' [והכוונה שהקב"ה זוכר את כל הבריתות שכרת], צריכים גם אנו לזכור את הברית שקיבלנו על עצמינו לקיים את כל המצוות, וגם את האחדות שעל ידה נכרתה הברית מתחילה עם כל ישראל. כי רק כשכלל ישראל מאוחדים ושלמים זוכים הם להשראת השכינה ביתר שאת, ובזה נזכה שהקב"ה יזכור לנו את הברית לטובה. (עץ החיים - רבי חיים מינץ)

"אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושריכם כל איש ישראל וכו' לעבדך בברית ה' אלהיך ובאלתו אשר ה' אלהיך פרת עמך היום" (דברים כט, ט-יא).

הנה איתא בבעל הטורים וז"ל: "נצבים", כדרך שנאמר בסיני 'ויתיצבו בתחתית ההר' (שמות יט, יז) בו בלשון אמר כאן "אתם נצבים לפני ה' אלוהיכם".

והביאור נראה, דנתקשה כמה שכתבה תורה לשון "נצבים", הלא פשוט יותר הלשון 'עומדים', ולכן הוא אומר שענין

נצבים שכאן הוא כדרך שנאמר בסיני, "ויתיצבו", שהביאור לא על פעולת העמידה, רק על ענין העמידה והסיבה [באידיש, גאשטעלט געווארן] וזה מה שהיה במעמד הר סיני "ויתיצבו תחתית ההר" - לקבל ההתראה, 'אם תקבלו את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם', כן גם כאן הכונה "אתם נצבים" ענין קבלת התראה - "לעבדך בברית ה' אלוהיך ובאלתו" אם תקבלו - אז "למען הקים אתך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלהים", ואם לאו, "פן יש פכם שרש פרה ראש ולענה"... אז "גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא תזרע ולא תצמח"..." "כמהפכת סדם ועמרה"..." "אשר הפך ה' בִּאֲפֹ וּבְחִמָּתוֹ".

ואפשר לומר שכוונת בעל הטורים היתה עפ"י רבינו בחיי שכתב "אתם נצבים" ... "כל איש ישראל", נתקבצו עתה בכאן כל ישראל בברית השני כשם שנתקבצו בברית הראשון במעמד הר סיני ומפני שבטלו הברית הראשון שבסיני באמרם "אלה אלהיך ישראל" (שמות לב, ד), לפיכך חזר כאן בארץ מואב לכרות עמהם ברית אחר וקבלוהו עליהם באלה ובשבועה ומזה יאמר להם משה "אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלוהיכם", כלומר המעמד הזה שאתה בברית הזאת נצבים כלכם לפני ה' כמו שהיו אבותיכם בהר סיני בברית הראשון הוא שתכנסו בברית השי"ת ושתקבלו אותו עליכם באלה ובשבועה מה שלא נעשה בראשון וכו' [ועי' רמב"ן ריש נצבים] ולכאורה לזה נתכוין גם הבעל הטורים והוסיף לקשר ענין ברית מעמד הר סיני וענין ברית שבכאן ע"י הלשון "נצבים".

(נתן דעת - רבי נתן אורדמן)

"וְאֵת אֲשֶׁר אֵינָנוּ פֹּה עִמָּנוּ הַיּוֹם" (דברים כט, ט).

מה שהשוה התורה את כל הדורות לעונש אחד למין היום אשר ציוה ה' ולדורות עד עולם, איך אפשר שיהא עונש אדם שכלי דומה לעונש אדם הדומה לחמור, שהרי רז"ל אמרו (שבת קיב, ב) 'אם הראשונים כמלאכים אנו כחמורים', והלא אפילו חרש ושוטה וקטן פטורים מכל המצוות בשביל מיעוט חכמתם, כל שכן דור הדומה לחמור.

וצ"ל, דאע"ג דוודאי אנו כחמורים, ובינת אדם אין לנו כנגד חכמת הדורות הראשונים, מכל מקום אחר שנמצא עכשיו בידינו ספרי חכמות הראשונים וגם האחרונים שערכו לנו שולחן ערוך ועליו כל מיני מגדים של מעדני הנפש מה שלא היה נמצא אצל הראשונים, זה עומד לנו במקום החכמה יתירה שהיה להם לראשונים באופן שכל הדורות ראויים שיהיו שוים לעונש אחת.

וזהו שאמר הכתוב "טובה חכמה עם נחלה" (קהלת ז, יא). כלומר, חכמת הדור מצטרפת עם נחלת חכמת הראשונים, ושניהם כאחד טובים. וזה דומה ליורש שוטה היורש ממון הרבה מאדם אחד חכם בשעה קלה מה שטרח בו החכם שנים רבות.

וזהו ג"כ מה שנאמר "מורשה קהילות יעקב". כלומר, התורה שוה לכל קהילת יעקב שבכל דור ודור, לפי שהוא להם למורשה!

(ספר החיים לרבי חיים ב"ר בצלאל אחי המהר"ל)

‘מלמד שבאו כנענים להתגייר בימי משה, כדרך שבאו גבעונים בימי יהושע. וזהו האמור בגבעונים (יהושע ט, ד) וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵמָּה בְּעֶרְמָה, ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים’ (רש"י).

וכתב הרמב"ן, שאין הכונה לומר שרימו את משה שהרי לא יתכן לרמות את אדון הנביאים, אבל באו אליו להשלים עמו, כי כן היה המשפט להשלים עם כל מקום שבא לכבוש כאשר ביארנו (לעיל כ, יא). וכך מצאתי במדרש תנחומא (נצבים ב), ‘ללמדך שבאו אצל משה ולא קבלם’ [ז"ל התנחומא: “מחוטב עצין”, אמר רבי יצחק בן טבלי מלמד שבאו הגבעונים אצל יהושע בן נון וקבלן, שנאמר להושע וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵמָּה בְּעֶרְמָה וגו', מהו “גם המה” ללמדך שבאו אצל משה ולא קבלן], כלומר שלא יכלו לרמותו לכרות להם ברית, אבל עשאו מיד חוטבי עצים ושואבי מים, עכ"ד.

והנה בפסוק ביהושע נאמר (ט, כז) שיהושע נתנם “חֲטָבִי עֲצִים וְשֹׁאֲבֵי מַיִם לַעֲדָה וּלְמִזְבֵּחַ ה' עַד הַיּוֹם הַזֶּה אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר”, ותמה בספר “תוספת ברכה” (להגאון בעל “תורה תמימה”), הרי מלאכות אלו חשובים מאד בבית המקדש, שכן מצינו גבי הוצאת הדשן שהוא עבודה חשובה ועשו פייס לזכות רק אחד מהכהנים, בודאי ששאיבת המים וחטיבת העצים מלאכה חשובה היתה וכל מי ומי מבני ישראל חשקה נפשו להתנדב בה, ואם כן מדוע עשאו יהושע חוטבי עצים ושואבי מים למזבח ה', הרי הם רימו אותו וציערוהו.

והנה שם נשאר בצ"ע ומבקש מעל גבי ספרו שהיודע תשובה על שאלה זו יודיענו, ואילו היה עדיין בין החיים, הייתי מודיעו שרבנו בעל הטורים משיב תשובה על שאלתו, שכן בבעל הטורים על הפסוק (שמות כא, יד) “וְכִי יִזְדֹּאֵשׁ עַל רִעְהוֹ לְהַרְגוֹ בְּעֶרְמָה מֵעַם מִזְבְּחֵי תִקְחֻנּוּ לְמוֹת”, כתב בשם אביו הרא"ש וז"ל: “בערמה” - ב' במסורה, הכא “להרגו בערמה” ואידך “ויעשו גם המה בערמה” (יהושע ט, ד) בגבעונים. זה שהזיד להרוג בערמה וריחק עצמו מעדת ישראל על כן “מעם מזבחי תקחנו למוות”, אבל בגבעונים שבערמה קרבו עצמם לעדת ישראל זכו להיות חוטבי עצים ושואבי מים למזבח. זה נתרחק מן המזבח ואלו נתקברו למזבח. אדוני אבי הרא"ש זצ"ל, ע"כ לשונו.

וחזינן מדבריו את גודל חשיבות מי שמגלה דעתו שרצונו וחפצו להתקרב אל ה' ואל עבודתו השלימה, שאפילו אם הוא מגויי הארץ ונכלל באזהרת “לא תִּחְיֶה כָּל נֶשֶׁמָה” (דברים כ, טז), ואף גם זאת שעשה את פעולת גילוי הרצון שלו בערמה, עם כל זה חשובה השתוקקותו מאד, ומן השמים מזכים אותו למלאות רצונו.

ולמדנו אם כן, שמזה הטעם נתנם יהושע לשרת במלאכת הקודש ולא דחה אותם מפניו לגמרי, מפני שגילו רצונם להסתפח לנחלת אלוקים וחפצם לחסות בצל כנפי השכינה, וגילוי השתוקקות זו חשובה ויקרה כל כך, שזכו ע"י כך ליקרב אל מלאכת הקודש, ופשיטא וק"ו שכל איש ישראל אשר ישתוקק להתקרב אליו ית' בוודאי בסופו של דבר יזכה בכך.

(משחת שמן)

‘מדרש אגדה, למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שנים, חוץ ממ"ט שבתורת כהנים, הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו, התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום, הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כלייה והרי אתם קיימים לפניו’ (רש"י).

הקשה ה"כלי יקר", אם נחמם משה שלא יבואו עליהם הקללות המיועדים בקרא, הרי לא יפחדו ולא ירעדו ומורא לא יעלה על ראשם מן אותן קללות, כי יאמרו הרי האיש משה הבטיחנו שגם אם יוספים אנחנו לחטוא לא יגע בנו לרע.

ונראה ביאור הענין כך הוא, כי הנה ידוע מהספרים הקדושים אשר הקללות והעונשים שמטיל הקב"ה על החוטא חס ושלום לומר שהם פעולת נקמה שמן השמים מתנקמים מן החוטא על שהמרה פי ה', אלא הם רק פעולת תרופה שתכליתה למנוע את החטא, וכאשר מקבל אדם על עצמו בלב שלם שלא יחטא עוד, שוב אין לו צורך בקללות ובעונש.

וכמו שביאר הרה"ק הרבי רבי בונם מפארשיסחא ליישב קושיית הגמרא (שבת פח, א) על הכתוב (תהלים עו, ט) “מִשְׁמִים הַשְׁמַעְתָּ דִּין אֶרֶץ יִרְאֶה וְשִׁקְטָה”, אם “יראה” למה “שקטה” ואם “שקטה” למה “יראה”. וביאר הוא, דכיון שארץ יראה ורעדה מפחד, וכבר שבו בתשובה מחמת הפחד, אם כן ארץ שקטה ואין צורך עוד להוציא העונש בפועל. וכן כאן מכיון ששמעו מאה קללות חסר שנים והוריקו פניהם, שוב אין להם צורך בקללות, שכן כל תכלית היסורים אינם אלא להרחיק את האדם מן העבירה.

ובענין זה יתפרשו בדברי רש"י בהמשך הפסוק (ד"ה היום) ‘כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר, כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם, והקללות והיסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו’. וביאור הדבר, שישראל מונים את היום אחר הלילה, כדכתיב “וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר” (בראשית א, ה), שלא כאומות העולם שמונים את הלילה לאחר היום. וטעמו של דבר, כיון שלהשקפת האומות העולם קודם יום דהיינו החיים הם תחילתם מישור וסופם קוצים היינו הלילה, מה שאין כן להשקפת בני ישראל, שהחיים תחילתם קוצים וסופם מישור. וזהו שכתב רש"י שהיום ‘מאפיל ומאיר’, כלומר שתכלית הקללות אינו שיבואו בפועל, אלא ‘מאפיל’ שיפחד וישוב מחמת היראה, ועל ידי זה הוא ‘מאיר’ שמונע אותנו מן החטא.

ובזה מיושב קושיית ה"כלי יקר", שאמר להם משה שאם ישובו בתשובה שלימה, שוב לא יהיה צורך להענישם בפועל.

(משחת שמן)

”וְתִרְאוּ אֶת שְׁקוּצֵיהֶם וְאֵת גִּלְלֵיהֶם” (דברים כט, טז).

“שקוציהם” - על שם שהם מאוסים כשקצים, ‘גלוליהם’ - שמוסרחים ומאוסין כגלל (רש"י).

תמה הגאון מבריסק זצ"ל, אם כשרואה אותם האדם הוא

יודע ומכיר שמאוסין ומוסרחין הם, כיצד יעלה על הדעת שירצה 'ללכת לעבוד את אלהי הגויים ההם'.

ותירץ, שבשעה שאדם רואה דבר עבירה לנגד עיניו, גורמת לו הראיה להמשיך אחר העבירה, ואף אם ידע האדם בבירור שהדבר רע הוא. משל למה הדבר דומה, לגנב הרגיל לפרוץ לבתים ולבנקים ומשרדים ולגנוב את תכולתם ואת הכסף המונח שם, שאף והוא רגיל לפרוץ לבנקים רגילים אבל לא תעלה על דעתו לפרוץ את הבנק המרכזי בעיר, שכן ברור לו שהדבר בלתי אפשרי. והנה נודע לו שגנב אחד עלה בידו לחתור חתירה מתחת לבנין הבנק הגדול ולהכנס שם, אלא שדא עקא פלוני הגנב נתפס בשעת מעשה, ואפילו הכי, מכאן ואילך, כבר חושב הגנב הראשון שזה דבר בר השגה לפרוץ את הבנק המרכזי, ואפילו שהגנב השני נתפס, אין הכרח שגם הוא ייתפס.

וזה היה החטא של עמלק "אֲשֶׁר קָרָךְ בְּדֶרֶךְ" (דברים כה, יח) ופירש רש"י: לשון קור וחום, צננך והפשירך מרתחתך. שהיו כל האומות יראים להלחם בכס ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה. אף על פי שנכוה, הקרה אותה בפני אחרים.

וכן אמרו חז"ל (נזיר ב, א) 'הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין, ותימה, דהרי אדם זה רואה אותה בשעת קלקולה, כשהיא נתפסה בנבלותה ונענשת עונש נורא, ומדוע צריך הוא להזיר עצמו מן היין. אלא התיירץ הוא, שאדם כשר זה, לא עלה על דעתו מעולם ששייך לעבור על איסור אשת איש, והנה הוא רואה לפניו אשה שהעידה וחטאה בחטא נורא זה, ואף שהיא נתפסה ונענשת לעינוי – אבל כבר נתקרה אצלו הפחד מן העבירה, ולכן אמרו חז"ל שיש לו להזיר עצמו מן היין. וזהו כלל גדול בהשקפת התורה, שאם רואים ח"ו יהודים מחללים שבת רח"ל, או שרואים דברים בלתי ראויים ברחוב, צריך לידע שהכל נרשם במוח ועושה רושם בלתי טוב ומקרר את הפחד והרעדה, ומחויבים לעשות מעשה כנגד זה כדי להשיב בלבם את הפחד מפני החטא. וזהו שאמר הכתוב "ותראו את שקוציהם ואת גלוליהם" – אם תראו לפניכם בן אדם העובד שקוצים וגלולים, אף אם יודעים אתם את מיאוסם וסרחונם, עדיין יש חשש גדול שיתעורר בכס רצון "ללכת לעבוד את אלהי הגויים ההם", ועל כן צריך לכפול לכם אזהרה אחר אזהרה להרחיקכם מן העבירה.

וכן ראינו אצל צדיקי הדורות אשר אצלם חומר איסור מן התורה היה כחומת ברזל, וכפי שמספרים מהרבי מקוצק זצ"ל, שפעם אחת נעלם גביע כסף יקר ערך מביתו, ובני הבית חשדו במשרתת היהודיה שידיה במעל, וכשסיפרו לרבי נזעק, כיצד יתכן שיהודי יגזול, הרי כתיב "לא תגזול!" דאצלו היה במוח שאיסור תורה הוא כחומה ואין שייך לעבור עליה, משא"כ הרואה מעשה גזילה, אצלו הדבר כבר עולה על הדעת.

ואיתא בספרים יסוד נפלא מה שרמוז בפסוק זה, סדר הירידה שעלול איש ישראל לרדת עד לשאול תחתית, שבתחילה מתייחס אל העבודה זרה בזלזול כאל "שקוציהם וגלוליהם", אולם לאחר זמן מתקרר אצלו המיאוס והוא

מתייחס אליה רק כ"עץ ואבן", ולבסוף אף מתייחס אליה כ"כסף וזהב" רחמנא ליצולן.

וְתִרְאוּ אֶת שְׁקוּצֵיהֶם וְאֶת גִּלּוּלֵיהֶם עֵץ וָאֲבֶן פֶּסֶף וְזָהָב אֲשֶׁר עֲמָהֶם (דברים כט, טז).

פירש רש"י, "את שקוציהם" – על שם שהם מאוסים כשקצים. "גלוליהם" – שמוסרחים ומאוסים כגלל. "עץ ואבן" – אותן של עצים ושל אבנים ראיתם בגלוי, לפי שאין העובדי כוכבים יראים שמא יגנבו, אבל של כסף וזהב עמהם בחדרי משכיתם הם, לפי שהם יראים שמא יגנבו.

התורה גילתה לנו כאן, כמה מחשיבים העכו"ם בעצמם את העבודה זרה שהם עובדים. הלא אם אתה מאמין שהעבודה זרה שלך יש בה ממש, שהיא אלהים, מה מקום יש לפחד שיבואו ויגנבו את הכסף והזהב? היתכן שיגנוב אדם אלהים? איך הוא יוכל להושיע אותך אם על עצמו אינו יכול לשמור? וכל זה מלבד ה"שקוציהם" וה"גלוליהם", שהם מוסרחים ומאוסים.

ומאחר שאנו יודעים את חוסר כוחה ואת בזיונה ומאיסותה של העבודה זרה, היעלה בדעתו של אדם נורמלי להתפתות וללכת לעבוד אותה? להכנע ולהשתחוות לפני חפץ מאוס, שאין בכוחו אף לשמור על עצמו? ובכל זאת רואים אנו, שהתורה טרחה להזהיר את ישראל שלא לעבוד עבודה זרה, ולא זו בלבד, אלא הזהירה וחזרה והזהירה כמה פעמים, ומשה רבינו כורת על זה ברית עם בני ישראל. למה?

מיהו השוטה שיתפתה אחריה?

לומדים אנו מכאן, התורה מודיעה לנו, שיש ויש ממה לפחד, כוחה של עבודה זרה למשוך אנשים ולפתותם אחריה כח גדול ועצום הוא, סכנה גדולה יש כאן, ועלינו להזהר במשנה זהירות, בתכלית השמירה, שלא ליפול ברשתה.

כיצד מצליחה העבודה זרה, ושאר טעויות ומרעין בישין, למשוך אנשים שיאמינו בהם? התשובה היא: השפעת החברה. האדם נמשך אחרי החברה שבה הוא נמצא, וכדברי הרמב"ם (דעות ו, א): דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו, ונוהג במנהג אנשי מדינתו. לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמד מעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך, כדי שלא ילמד מעשיהם, הוא ששלמה אומר "הוֹלֵךְ אֶת חֻמְכֶּם יִחְפֶּם וְרָעָה כְּסִילִים יִרְעֶ" (משלי יג, ט), ואומר "אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בְּעֶצֶת רְשָׁעִים" וגו' (תהלים א, א). וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה, ילך למקום שאנשיו צדיקים ונוהגים בדרך טובים. ואם היו כל המדינות שהוא יודען ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה, כמו זמננו... ואם היו רעים וחטאים שאין מניחין אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונהג במנהגן הרע, יצא למערות ולחוחים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים.

כשנתבונן בדברי הרמב"ם נראה עד היכן מגיעה התביעה מהאדם להתרחק מסכנת השפעת החברה, אדם שנמצא במקום של רעים וחטאים, עליו לעזוב הכל! לעזוב את ביתו

ואת ממונו, לקום ולצאת אפילו למערות ולחוחים ולמדברות, שוה לאדם להפסיד את כל ממונו, מצבו ומעמדו, כדי להתרחק מאנשים רעים, שלא ישפיעו עליו ח"ו.

התורה פחדה מהשפעתם של הגויים, ולכן כרתה התורה ברית עם ישראל שלא יתפתו אחרי העבודה זרה, והזהירה את ישראל על כך באזהרות רבות, כי השפעת החברה יכולה למשוך את האדם גם לעבודה זרה מוסרחת ומאוסה, חסרת כל כח.

ואם זו הדרך וזו המדה שצריכים אנו להתרחק מאנשים חוטאים, כ"כ יכולה השפעתם להזיק, על אחת כמה וכמה שאנו צריכים להתרחק מהעבירות עצמם שלא יזיקו לנפשנו! ודאי שהעבירה פוגמת את נפש האדם העושה אותה כמו קירבה לאדם רשע, ואף יותר מכך. עלינו להשריש בנפשנו שעבירה היא סם המות לנפש. וזו העצה היעוצה לאדם בשעת נסיון, שיאמר לעצמו: אם אני עושה עבירה זו – הרי אני פוגם את נפשי! אין ספק שמחשבה זאת תמנעהו מללכת אחר עצת היצר.

(יראה ודעת – רבי יהודה זאב סגל)

"וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֹּאת וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ לֵאמֹר שְׁלוֹם יְהִי לִי כִּי בִשְׂרָרוֹת לִבִּי אֵלֶךְ לְמַעַן סְפוֹת הָרֹוֹה אֶת הַצְמָאָה" (דברים כט, יח).

תיקון הנפש בחורבן הגוף

"והיתברך בלבבו", יקבל האלה בפיו ויתברך בלבבו לבטל אותה. "למען ספות הרוה את הצמאה", והטעם שיקבל האלה בפיו הוא, כדי להוסיף את נפשו 'הרוה' ושבעה בכל תאוותיה, עם עדת א-ל 'הצמאה' ונבדלת מן התאוות הגשמיות, כדי לשמוח עמהם בברכותם (ספורנו).

מבואר בדברי הספורנו יסוד גדול בעבודת ה', שאי אפשר לאדם לזכות למעלות הרוחניות אם הוא שקוע בתאוות גשמיות. שהנה טעותו של האיש הזה היא, שהוא חושב שאע"פ שהוא שקוע במילוי כל תאוותיו עדיין יכול ליטול חלק עם כלל ישראל בברכות שהם מקבלים. אמנם על זה העידה התורה שאינו כן, שהרי סיבת קבלתם את הברכות היא, מה שהם עובדים את ה' ומבדילים את עצמם מהתאוות הגשמיות, והרי הוא אינו מתנהג כמותם. ומכיון שאי אפשר שתדבק הרוחניות באדם השקוע בתאוות גשמיות, אינו ראוי לקבל את הברכה עמהם.

וטעות זו מצויה מאוד, שיש הרבה הרוצים להצליח ברוחניות – לעלות בתורה וביראת שמים, אבל אינם מוכנים לוותר על תאוותם. אולם הם אינם מבינים שהשאיפה לעלייה רוחנית אינה יכולה להתקיים ביחד עם השאיפה למילוי התאוות הגשמיות.

וכבר כתב הרמב"ם (הקדמה לפירוש המשנה): 'אבל עם ציור המושכלות יתחייב להרחיק רוב התענוגים הגופניים וכו', שחורבן הנפש בתיקון הגוף, ותיקון הנפש בחורבן הגוף'. וכן כתב ה"כד הקמח" (ערך שמחה), 'אי אפשר לו לאדם שישמח שמחת הנפש עד שיעציב את הגוף, וכן נמצא בספרי המוסר כי הנפש והגוף בדמיון שתי נשים צרות כשתכעיס האחת תשמח האחרת'.

הרי מבואר מדברי רבותינו הראשונים, שאם לא יתברר לאדם שהנאות הגוף הן הבל ושוא נתעה, הוא ימשך אחרי תאוותיו ויתבטל מתיקון נפשו. ולא יוכל להשיג עלייה רוחנית, אם לא שיוותר על תאוותיו.

ולכן, כדי שיתעלה האדם ברוחניות, הוא מוכרח לוותר על תאוותיו, ולהסתפק במועט לפי מדריגתו.

העולה מדברינו שהרוצה לעלות בתורה וביראת שמים, עליו לוותר על מילוי תאוות הגשמיות. וכפי מה שיפרוש אדם מתאוות העולם, כך יזכה לאור התורה ולדבקות בה'.

(עץ החיים – רבי חיים מינץ)

"וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֹּאת וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ לֵאמֹר שְׁלוֹם יְהִי לִי כִּי בִשְׂרָרוֹת לִבִּי אֵלֶךְ לְמַעַן סְפוֹת הָרֹוֹה אֶת הַצְמָאָה" (דברים כט, יח).

יש לתמוה, כיצד יתכן שאדם ששמע "את דברי האלה הזאת" יאמר "שלום יהיה לי", תינח אם לא שמע את דברי האלה, יתכן הדבר, אך אם שמע בעצמו את דברי התוכחה, כיצד יתכן שיתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי.

באלשיך הק' כתב: ושמה תאמרו עדיין מי פתי יטה לבו אחר עץ ואבן אשר לא ייטיבו ולא ירעו. לזה אמר, הן אמת כי "וְתָרָאוּ אֶת שְׂקוּצֵיהֶם וְאֵת גְּלִלְיָהֶם" (דברים כט, טז), שתראו כי שקוץ וטומאה המה עץ ואבן, אך יטעו אתכם כסף וזהב אשר עמהם עם הגוים הנזכרים. ושמה יתעה אתכם יצריכם הרע כי שְׂקוּצֵיהֶם הקנם להם. וחושבים לעצמם שג"כ שלום יהיה לי אע"פ שאעבור עבירות ואלך בשרירות לבי.

והגאון רבי שלום שבדרון זצ"ל הביא בזה מה שכתב האבן עזרא על הפסוק, 'והטעם "שלום יהיה לי" אף על פי שאלך בשרירות לבי, כי בצדקת הצדיקים אחיה כי הם רבים ואני יחיד חוטא'. פירוש, שאומר לעצמו דהולכים אחר הרוב, ואם הרוב יזכו בדין, אף אני אעבור עמהם. אך על זה הכתוב אומר "לא יאבה ה' סֶלַח לוֹ" (פסוק טז), והטעם שרק על אדם המקושר לצדיקים והולך לאורם, יכולה זכות הצדיקים להגן, משא"כ אדם שאינו מקושר עמם ואינו הולך בדרכם, אין זכותם מגנת עליו. כעין שכתב הספורנו (בראשית יח, כב) לגבי אנשי סדום שכתוב "וַיִּפְּנוּ מִשֵּׁם הָאֲנָשִׁים" – שהמלאכים פנו מבית החסד, "וַיִּשְׁקְפוּ" – השקפה לרעה. "על פני סדם" – שהיה היפך ביתו של אברהם, פירוש דאף שאנשי סדום חיו בסמוך לאברהם, לא נצלו בזכותו, משום שהם חיו להיפך מדרכו.

והגאון רבי מאיר שמחה מדווינסק זצ"ל בספרו "משך חכמה" כתב שבא הכתוב להוציא מלבו של אדם האומר מה גדולה היא זו לברוח מן העבירה ולהיות שמור ממנה, מוטב אביא את עצמי לידי ניסיון ואתגבר עליו ואברח מן העבירה, וזהו "למען ספות הרוה את הצמאה" כדי להוסיף תאוה שיוכל לפרשו ממנה, ועל זה נאמר "לא יאבה ה' סלוח לו" על שגירה יצר הרע בעצמו.

ואפשר להתאים לדבריו מעשה המסופר, שפעם אחת נפגשו הגר"א מוויילנא עם המגיד מדובנא וביקש הגר"א מהמגיד שיאמר לו דברי תוכחה, אמר לו המגיד, שאין זה חכמה לישב בבית המדרש כל היום ולעבוד את ה' הרחק מעיני

הבריות, אלא יצא מר החוצה אל השוק, ושם יעבוד את ה' - זוהי חכמה. והשיב לו הגאון, אני איני עושה 'חכמות', כלומר אין דרכי לחפש נסיונות. וכן מצינו גבי דוד המלך שביקש "בְּחַנֵּי ה' וְנִסֵּי" (תהלים כו, ב), וכשנסהו ה' בענין בת שבע, לא עמד בנסיון. וזהו שאנו אומרים בתפלה 'ואל תביאני לידי נסיון' כמו אחד ההולך בדוקא על שפת הנהר, שאם יפול במים, יש לו רק להאשים את עצמו.

והגר"א בספר "אדרת אליהו" מפרש, על פי הא דאיתא בגמרא (מגילה לא, ב) 'אמר אביי קללות שבתורת כהנים אינו פוסק שבלשון רבים נאמרו ומשה מפי הגבורה אמרן, וקללות שבמשנה תורה פוסק [פי' בעת קריאת התורה יכול לחלקו לשני עולמים], דבלשון יחיד נאמרו ומשה מפי עצמו אמרן. וצריך להבין, איזה מהן נאמרה לכלל ישראל ואיזה ליחיד. ולפי פשוטו נאמר, דזו שנאמרה בלשון רבים נאמרה לכלל, וזו שנאמרה בלשון יחיד נאמרה ליחיד, ולכן הוא חמור פחות. אולם כותב הגר"א, שתוכחת בחוקתי נאמרה בלשון רבים כיון שהיא נאמרת לכל אחד ואחד, ותוכחת כי תבא נאמרה בלשון יחיד כיון שנאמרה לכלל ישראל בכללות. ולפי זה פירש "והיה בשמעו את דברי האלה הזאת" היינו הקללות שבפרשת כי תבא, שהיא נאמרה לכלל ולא ליחיד בעצמו, והוא גם לא שמע את התוכחה שנאמרה רק ליחיד בפרשת בחוקתי, ועל זה "והתברך בלבבו לאמר" שיעלה בדעת האדם הלא אני יחיד ולא נאמרה התוכחה הזאת לי, והיינו שהוא לא יענש ביחד עם כלל ישראל, על זה אמרה תורה "והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל" שכיון שהוא ביקש להפריד עצמו מן הכלל, כך יהיה ענשו שהוא יענש יחידי אף בעת שלא יענשו את הכלל.

מן הדברים הללו יש לאדם ללמוד שלא לפרוש מן הציבור, ואם רוצים הציבור לעשות מעשה טוב, לא ימנע מלהצטרף עמהם, ואף אם יש לו טעם הגון שלא להשתתף עמהם, כדתנן (אבות פ"ב מ"ד) אל תפרוש מן הציבור, וכדאיתא בזהר הקדוש (פרשת נח ט:): שכשהציע אלישע לשונמית "הִישׁ לְדָבָר לָךְ אֶל הַמֶּלֶךְ" (מלכים ב' ד, יג), כלומר אל הקב"ה, השיבה "בְּתוֹךְ עַמִּי אֲנִי יֹשֵׁב" פירוש, לא בעינא דידכרון לי וישגחון בי אלא בתוך עמי - שלא רצתה להיות נידונה בנפרד מכלל ישראל.

(משחת שמן)

"לִמְעַן סְפוֹת הָרְדָה אֶת הַצִּמְאָה" (דברים כט, יח). לפי שאוסיף לו פורענות על מה שעשה עד הנה בשוגג והייתי מעביר עליהם וגורם עתה שאצרפם עם המזיד ואפרע ממנו הכל' וכו' (רש"י).

הקשה ב"שפת אמת" (תרל"ה) למה יִעָנֶשׂ על השוגג.

ויש לתרץ עפ"י מה שפירש החפץ חיים המשנה באבות (ה, י) 'אם בטלת מן התורה יש לך בטלים הרבה כנגדך', דאדם שהוא טרוד במזונו ופרנסתו יש לו תירוץ על הביטול תורה שלו, אבל אם הוא מבטל תורה גם כשאינו טרוד נמצא שכבר אין לו תירוץ גם על הזמן שהיה טרוד, שרואים שאין שאין זה הסיבה שמבטל מתורה, וממילא תובעים ממנו גם על כל שאר הזמנים שביטל תורה. וכן יש לומר כאן, דאם הוא עובר במזיד סימן שהעבירה לא איכפת לו ועל כן נתבע

ממנו אף על השוגג, דאמרין אף אם לא היה שוגג היה עובר עובר עליו.

"הַנְּסִתָּהּ לַה' אֱלֹהֵינוּ וְהַנְּגַלְתָּ לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (דברים כט, כח).

כתב רבנו בחיי: 'שמעתי בשם הרמב"ם ז"ל בפירוש פסוק זה, "הנסתרות לה' אלהינו", יאמר, סודות התורה הנסתרים וטעם המצות לשם יתעלה הם, ואם יזכה אדם שיקח אזנו שמץ מנהם בידעית שרש המצוה וְעִקְרָהּ בנסתר שבה, אל יפטר בכך מן הנגלה שלא יעשה המצוה בענין גופני, אין לו להמנע מזה, שהרי "הנגלות לנו ולבנינו לעשות", ע"כ. והיינו שאף אם אחד יזכה וישיג קצת מטעמי המצוות אשר הם מ"הנסתרות לה' אלהינו" מ"מ "הנגלות לנו ולבנינו לעשות" ואל ימנע מעשיית המצוות בנגלה בפועל. וכתב על זה: 'והפירוש הזה בעצמו שוהם יקר וספיר, אבל אינו בענין הפרשה'.

והרבינו בחיי עצמו מפרש, דקאי על הגאולה שזמנה מן "הנסתרות לה' אלקינו" וכאשר יהיה עת "הנגלות" היינו בעת אשר יהיו אותן הנסתרות נגלות לנו ולבנינו דהיינו שיתגלה קץ הגאולה, מ"מ "עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת" היינו כי תורתנו קיימת לעולם, לא תבטל בזמן מן הזמנים, ואפילו בזמן המשיח, וקיום תורת משה שוה בכל זמן, בין בזמן הנסתרות שהוא הגלות ובין בזמן הנגלות שהיא הגאולה, תמיד זאת התורה לא תהא מוחלפת. וכעין זה פירש ב"חתם סופר", דאף דזמן הקץ הוא נסתר לה' אלוֹקֵינוּ, מ"מ צריכים אנו לקיים המצוות הנגלות "היום" אם בָּקָלוּ תִשְׁמְעוּ" (תהלים צה, ז).

פירש הרמב"ם, אם יזכה האדם שידע מצות ה' בנסתר שבה, אל יפטור בכך מן הנגלה שלא יעשה המצוה בענין גופני; אין לו להמנע מזה, שהרי הנגלות לנו ולבנינו לעשות!

(רבי יחיאל הלפרין בעל ה'סדר הדורות')

"הַנְּסִתָּהּ לַה' אֱלֹהֵינוּ וְהַנְּגַלְתָּ לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (דברים כט, כח).

ר"ל הקיצים הם "נסתרות" עם השם ית' שאין אדם יודע מתי קץ הגאולה, "והנגלות לנו", פי' מכל מקום הקיצים גלויים לנו, ר"ל שנהיה מתפללים בעדם ונעסוק בתורה ובמעשים טובים למען ימהרם ברחמיו, כמו שמסיים הקרא "לעשות את כל דברי התורה הזאת".

(מנהגי מהר"ל הלכות ר"ה)

"הַנְּסִתָּהּ לַה' אֱלֹהֵינוּ וְהַנְּגַלְתָּ לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד עוֹלָם" (דברים כט, כח).

הפסוק הזה נקוד, לרמז שגם על הנגלה שבנסתר, יש לדבר רק ברמיזה. (רבי אברהם דובער כהנא שפירא, רבה של קובנא ובעל ה'דבר אברהם', 'נאום על טהרת השפחה')

וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֵיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַפְּרָכָה וְהַקְלָלָה
וְגו' וְהִשְׁבַּתְּ אֶל לְבָבְךָ וכו' (דברים ל, א).

הקשה ה"אור החיים" הק', למה הזכיר כאן ענין הברכה, הלא הכא מיירי במי שצריך לשוב אל ה' ומורא הקללה הוא המסובב התשובה ולא היה לו לומר אלא 'כי יבוא עליך הקללה'.

ומבאר, ונראה דבא להעיר דבר שכאשר רוצה לשוב בתשובה ישיב אל לבו ויתבונן, אשר בהטיבו מעשיו לפני ה' ברוך הוא יזכה לכל הברכות אשר תסובבנו, ובעת אשר יסור מני אורח החיים ויסור מדרך ה' יקבל הקללה אשר תבואהו, ומזה ישכיל להשיב אל לבו. (ועי' ב"כתב סופר" בזה).

ודבריו הם יסוד גדול בכל דרכי עליית האדם ובפרט בדרך חינוך הנערים, שאי אפשר תמיד רק להזהיר עצמו או אחרים בענין חומר האיסור שאסור לבטל זמן ואסור לחלל שבת ואסור לדבר לשון הרע וכדו', כי הדיבורים על צד השלילי לבדם לא מספיקים להרחיק את האדם מן העבירה, אלא צריך תמיד לעוררו גם אל הצד הטוב כמה הוא מתעלה ע"י התורה הק' וכמה עריבות ומתיקות יש בלימוד תורה"ק וכמה עונג והתעלות וקדושה והתקרבות להשי"ת מרגישים בקדושת השבת, וכן בכל המצוות, וכאשר יראה ויטעום ויאמין בחשיבות בצד הטוב שבכל דבר יגיע אליו החשק להתקרב אל האמת.

וְהִשְׁבַּתְּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל פֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מֵצוֹן
הַיּוֹם אֲתָהּ וּבִנְיָךְ בָּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ (דברים ל, ב).

במצות התשובה המפורשת כאן כתוב "ושבת עד ה' אלהיך" וגו', ופירש הספורנו: 'תהיה תשובתך כדי לעשות רצון קונך בלבד, וזו היא התשובה שאמרו ז"ל שמגעת עד כסא הכבוד'. וכוונתו למאמר רבי לוי בגמרא (יומא פו, א): גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר (הושע יד, ב) "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹהֶיךָ".

ויש לדקדק בדרשתו של רבי לוי, למה הוצרך להביא מדברי קבלה ולדרוש מדברי הנביא בהושע, הרי פסוק מפורש הוא בתורה "ושבת עד ה' אלוהיך".

אכן במהרש"א על אתר העיר בזה, ופירש שעל הפסוק בתורה היה אפשר לומר שמדבר על איכות התשובה, דהיינו שהוא ציווי לישראל שיהיה מחשבתם לשוב בתשובה שלימה המגעת עד כסא הכבוד, אבל אין בה הבטחה שאכן יתקבלו. לזה הביא מדברי הנביא האומר לישראל מפי הקב"ה "שובה ישראל עד ה' אלקיך" וגו', דהיינו שאכן יגיעו ויתקבלו עד כסא הכבוד.

וכיסוד דבריו פירש הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זצ"ל ובתוספת ביאור, שמשלשון הפסוק בפרשה המסיים "בכל לבבך ובכל נפשך" משמע שיש תנאי מוקדם לתשובה שתגיע עד כסא הכבוד, דהיינו שתהיה "בכל לבבך ובכל נפשך", וכלומר שרק התשובה שהיא בתכלית השלמות ובמסירות נפש ממש היא העולה למעלה, אבל בלאו הכי לא. ובאמת שאכן זהו משמעות דברי הספורנו, שרק התשובה שהיא מושלמת ונעשית רק בכדי לעשות רצון

קונך, היא העולה ומתקבלת עד כסא הכבוד. ולזה הביא מן הפסוק בהושע שלא התנה כלום ואדרבא מסיים בה "כי כשלת בעוונך", דהיינו שגם זה אשר אינו שב אלא מיראת העונש גרידא, מכל מקום תשובתו עולה למעלה למעלה, ובכוחה להגיע עד כסא הכבוד.

(משחת שמן)

וְהִשְׁבַּתְּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ (דברים ל, ב).

רבותינו הראשונים נחלקו גבי איש אשר שב בתשובה לעת זקנותו, דהרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ב ה"א) כתב, 'ואם לא שב אלא בימי זקנותו ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה, אין זו תשובה מעולה אבל מועלת היא לו ובעל תשובה הוא'. אבל בדברי רבנו יונה ב"שערי תשובה" (שער הראשון העיקר ה"ט) מבואר שגם אם לא שב בתשובה עד עת זקנותו כשכוחו כבר אינו במתניו, אם יוסיף בנפשו יראת השם דבר יום ביומו, הלא בוחן לבות הוא יבין ונוצר נפשו הוא ידע, כי אם יבוא לידי נסיון ויגיע לידו כענין הראשון יציל את נפשו מיד יצרו, והנה הוא לפני ה' במדרגה העליונה מן התשובה.

וב"ראשית חכמה" (שער התשובה פ"א הערה רביעית) הביא מאמר הגמרא (עבודה זרה יט, א) שחילקו בפירוש הפסוק (תהלים קיח, א) "אֲשֶׁרִי אֵישׁ יָרָא אֶת ה'", "אשרי איש" ולא אשרי אשה, אמר רב עמרם אמר רב אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש, ופירש רש"י כשהוא בחור בכוחו, רבי יהושע בן לוי אמר אשרי מי שמתגבר על יצרו כאיש, וברש"י - גבור, וביאר החילוק שבין רבי יהושע בן לוי לרב, דלרבי יהושע בן לוי אפילו זקן שעושה תשובה ומתגבר כאיש שהוא בחור אשריו, וזהו כשיטת הרבינו יונה, ולרב דוקא כשהוא בחור תשובתו מושלמת וכשיטת הרמב"ם.

(משחת שמן)

וְהִשְׁבַּתְּ עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל פֶּה אֲשֶׁר אֲנִי מֵצוֹן
הַיּוֹם אֲתָהּ וּבִנְיָךְ בָּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ, וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ
אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶיךָ וְשָׁב וְקִבְּצֶנָּה מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְצִנָּה
ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה (דברים ל, ג-ב).

הבטחת הגאולה

הנה לפנינו אחד מהרבה מקומות שהובטחה לנו הגאולה העתידה, אלא שתנאי גדול נאמר בזה, שישוּבו ויקיימו כל המצוות.

ולפי זה לכאורה יש מקום גדול ליאוש בדורנו, שכל כך יש ירידה ברוב כלל ישראל, וכיצד נחשוב שיבא משיח, כשיש תנאי גדול כזה, שלכאורה צריכים שלכל הפחות רוב כלל ישראל ישוּבו ויקיימו את כל המצוות.

והסבא קדישא מרן בעל החפץ חיים זצ"ל, בקונטרס "צפית לישועה" שחיבר לחזק ענין זה, התעורר על זה, והקשה קושיא גדולה, שלכאורה מצינו מאמרים רבים בחז"ל שסותרים את התנאי הגדול המבואר כאן בפרשה.

במשנה סוף סוטה (מט, ב): בעקבות משיחא [פירש רש"י בסוף הגלות לפני ביאת המשיח] חוצפא יסגא וכו', ומלכות תהפך למינות, ואין תוכחה וכו', וחכמת סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת, נערים פני זקנים

ילבינו, זקנים יעמדו מפני קטנים, בן מנבל אב, בת קמה באמה, כלה בחמותה, אויבי איש אנשי ביתו, פני הדור כפני הכלב, הבן אינו מתבייש מאביו, ועל מה לנו להשען על אבינו שבשמים.

ובסנהדרין (צז, א) בברייתא מובאים הדברים בנוסח של דור שכן דוד בא, והכל ברוח המשנה הנ"ל עם עוד הוספות, והחפץ חיים כתב שהכל נתקיים בדורו, והתפלא לכאורה כיצד כל הדברים אינם בסתירה גלויה למש"כ בתורה שהגאולה תבא ע"י תשובה.

וכתב על זה החפץ חיים זצ"ל שביאור הענין הקרוב לפשוטו הוא, דשניהם אמת, שבאחרית זמן הגאולה ימצאו שני סוגי אנשים, ושניהם יעזרו בקירוב הגאולה. חלק יתחזקו מאד לעבוד את ה' בכל לבבם ובכל נפשם, ובמסירות נפש יעמדו על חינוך בניהם בטהרת הקודש, והרבה מקבלים עליהם לחיות בעוני ובדוחק, למען יוכלו ללמוד תורה ולחנך בניהם במוסדות הקדושות של תשב"ר ובישיבות הקדושות, ומתפללים ובוכים ומתודים לפני ה' ומצדיקים דינו, ובהם מתקיים מש"כ בתורה, וזכותם רב להביא את הגאולה. וסוג השני הם האנשים שעזבו דרך ה' בעו"ה וירדו פלאים להיות מושחתים במדותיהם והנהגותיהם, עד כדי כך שאין שום תועלת להאריך הגלות, מאחר שגם בזה לא יחזרו בתשובה, ואדרבה, כמה שיתאחר הגלות, מתרבים העבריינים, ובזה גם הם גורמים שצריך כבר שיבא המשיח, ולקיים מש"כ "וְאָף גַּם זֹאת בְּהִיוֹתָם בְּאֶרֶץ אֲבִיהֶם לֹא מֵאֲסִתִּים וְלֹא גְעֻלָּתִים לְכַלְתָּם לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם" (ויקרא כו, מד).

ומזה מגיע להתעוררות גדולה, שהרי כבר נתקיים כל זה, בין בצדיקים לומדי תורה ומקיימים מצותיה בדקדוק ובהידור, וחיים בתשובה ובעבודה, ובין כאותם הרשעים למיניהם שהתרחקו מאד מאד וירדו לכל המדות הרעות המתוארות במאמרי חז"ל ובפסוקי התוכחה, והרי יש לצפות שכבר קרוב מאד שנגאל בגאולה שלימה, ועלינו להתחזק עוד ועוד להגביר הקדושה ולצפות לגאולה.

והנה, כבר רמז מרן החפץ חיים שיש כמה תשובות לבאר הענין, ורמז בסוגריים, ע"ש בסנהדרין צ"ז ע"ב וצ"ח, ונראה לבאר אופן אחר שנראה ג"כ קרוב לפשוטו, וג"כ שניהם אמת, על פי מה שאמרו בסנהדרין (צח, א) אמר רבי אלכסנדר, רבי יהושע בן לוי רמי, כתיב (ישעיה סוף פרק ס') "בְּעֵתָהּ" (ישעיהו ס, כב), וכתיב "אֲחִישָׁנָה" (שם), זכו "אחישנה", לא זכו "בעתה". מבואר בזה, שיש שני אופנים כיצד יבא משיח, או עי"ז שזוכים למהר הגאולה, או ע"י זמן של קץ שנקבע ע"י הקב"ה שאין לדחות יותר.

ושמעתי מרבתי, שמרן הגר"י אמר שכל הצרות שנכתבו על עקבתא דמשיחא, אינם אלא אם יבא בזמן שנקבע, אבל אם יתקיים "אחישנה", דהיינו שיבא לפני הזמן, על זה לא נאמרו הדברים. ושלכן יש להתפלל שעכ"פ יבא לכל הפחות רגע לפני זמן הקץ, שלא יצטרכו לעבור הצרות האלו.

והנה כבר נאמר בגמ' (שם) שהמשיח אמר בתשובה על השאלה מתי יבא, היום, ונתבאר ע"י אליהו הנביא שהכוונה היתה היום, "אִם בְּקֹל תִּשְׁמָעוּ" (תהלים צה, ז). והביאור שאם כלל ישראל יחזרו בתשובה, הוא מוכן ומזומן בכל עת,

והיינו גדר "אחישנה", בלי שום קביעות זמן. ואם לא זכו לזה, להחיש ולהקדים הזמן, אז יבא בזמן שנקבע לקץ הגלות.

לפי זה מובן, שהמאמרים על צורת הדור שכן דוד בא, היינו אם לא יזכו לפני זה ע"י תשובה, וכמו שנאמר בפרשת נצבים. ולא נאמר שם שבלי זה לא יבא ח"ו, אלא יש הבטחה שע"י תשובה יבא, אבל יש גם דרך ב'.

ועל דרך זה נאמר שם בגמ', רבי יוחנן אמר אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב, בדור שכולו זכאי דכתיב "וְעַמְּךָ כָּלֻם צְדִיקִים לְעוֹלָם יִירָשׁוּ אֶרֶץ", (ישעיהו ס, כא) בדור שכולו חייב דכתיב "וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ וַיִּשְׁתַּמֵּם כִּי אֵין מִפְּגִיעַ" (ישעיהו נט, טז), וכתיב "לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה" (ישעיהו מח, יא). והיינו שרבי יוחנן ביאר שלתשובה, לאחישנה, בעיני שכולו זכאי. ונראה שהכוונה לרובו ככולו, וכמש"כ הרמב"ם בהל' תשובה (פ"ג ה"א) שהאדם, והמדינה, והעולם, נדונים לפי רוב זכויות או עונות.

ובתנא דבי אליהו זוטא (ספ"ד) נאמר, תדע לך שכן הוא, שהרי אין ישראל נגאלין, לא מתוך הצער, ולא מתוך השיעבוד, ולא מתוך הטלטול, ולא מתוך הטירוף, ולא מתוך הדוחק, ולא מתוך שאין להם מזונות, אלא מתוך עשרה בני אדם הן יושבין זה אצל זה, ויהיה כל אחד מהם קורא ושונה עם חברו, וקולם נשמע, שנאמר ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש וכו'. עכ"ל.

ונראה דכוונת המדרש בזה, דמה שנאמר שזכו אחישנה, אין הכוונה כר' יוחנן, שדוקא כל הדור או רובו יהא זכאי, אלא שגם אם יש חבורה של עשרה אנשים, שהם בחיזוק גדול לומדים תורה בהתמדה ומקיימין אותה, בידם להביא את הגאולה.

לפי זה גם בדורנו יתכן מאד שנזכה להביא את הגאולה ע"י חיזוק בחבורות הרבות של הישיבות והכוללים, שדורנו זכה להם בהנהגה הנפלאה למעלה מדרך הטבע, ואם יתחזקו כראוי בקבלת עול תורה ויראת שמים ודקדוק המצות ועבודת המדות יוכלו להביא את הגאולה השלימה במהרה. ואולי גם לר' יוחנן בדינו הוא, כי הרי מבואר ברמב"ם דחשבון העונות והזכויות אינם לפי מספר, אלא לפי איכות המעשים כפי משקלם בעיני ה'. ולפי זה יתכן שעבודתנו ביגיעה ובהתגברות נגד היצר, ועמל התורה לשמה, יחשב זה כרוב זכויות לעומת העבירות של העולם שרובם כבר תינוקות שנשבו בין העכו"ם, ומקצתם עושים הכל כמתעסק ובלי מחשבה, ולא ישקול רשעותם כמו מעלת הבחורים והאברכים הצדיקים, ונזכה ברוב זכויות ע"י תשובה שלמה. שלנו.

בסידורים מודפס סדר י"ג עיקרים באופן שביאת המשיח בנוסח אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח, ואעפ"י שיתמהמה, עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבא. וביאר מרן הגר"י ז"ל, שאין זה קושיא ותירוץ, דנימא שלא תשאל שהרי מתמהמה כל כך, כי עדיין יש לחכות, דאם כן גם היה ראוי לומר, שאע"פ שצדיק ורע לו ורשע וטוב לו, בכל זאת גומל טוב לשומרי מצות ומעניש לעוברי מצותיו. אלא הביאור עפ"י הרמב"ם, שמלבד שחייבין להאמין ביאתו גם חייבין לצפות ולחכות לו.

ודבר זה מפורש במקרא (חבקוק ב, ג) "כִּי עוֹד חֲזוֹן לְמוֹעֵד וַיִּפָּח לִקְץ וְלֹא יִכָּזב אִם יִתְמַהֲמָה חֲכָה לוֹ כִּי בֹא יָבֵא לֹא יֵאָחֵר". ומובא בסנהדרין (צז, ב) שמקרא זה נוקב ויורד עד תהום. והביאור שכשם שתהום אין רואים את הקץ שלו, כי עמוק הוא, אבל ברור לכולם שיש לו קץ, כן הדבר הזה.

לכאורה קשה, למה מנה הרמב"ם את מי שאינו מחכה לביאתו ככופר, יותר ממי שאינו מקיים שום מצוה אחרת, בשלמא מי שאינו מאמין הרי הוא כופר בתורה ובנביאים, שהרי התורה העידה עליו, וכל הנביאים מלאים לתאר ולהבטיח ימי הגאולה העתידה עם גודל האושר והשמחה שיהיה בימים ההם, אבל למה הצפיה חסרון באמונה.

אבל נראה שהדבר מובן מאד על פי משל, שמי שאביו עשיר גדול ונסע לחוץ לארץ לזמן ממושך, והבטיח לו שכשיחזור יתן לו מתנה גדולה מאד, ומתמהמה הרבה זמן, והוא מכיר אביו שמעולם לא שמע שום שקר ממנו, והוא אדם ישר ונאמן, וכי יתכן שאינו מחכה לו ולמתנתו שהבטיח לו.

כן הדבר הזה, שהרי הטובה שהובטחה, בין בגוף ובין בנפש, כמש"כ הרמב"ם (מלכים פ"ב ה"ה) ובאותו הזמן לא יהיה שם, לא רעב ולא מלחמה, ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהיה מושפעת הרבה, וכל המעדנים מצויים כעפר, ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים, ויודעים דברים סתומים, וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים. עכ"ל. המאמין בכל זה הרי בטבע כל אדם שמצפה ומחכה ומשתוקק למצב הזה, ואם הוא אינו מחכה סימן שחסר לו באמונה, שהרי אז ימלא שחוק פינו ולשונונו רנה, ומי לא ישתוקק לזה.

החפץ חיים העיר (בפ"ב לקונטרס צפית לישועה) כי המתבונן בכל קורות עם ישראל, ורואה כי כל מה שמובטח ומוזהר בתורה ובנביאים, וכל הקללות נתקיימו בשלמות, וכמו שיהושע אמר בזקנותו "וְאַתֶּם רְאִיתֶם אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֵיכֶם לְכָל הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִפְּנֵיכֶם כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם" וכו' (יהושע כג, ג), הרי רואים אנו בחוש שכל הנבואות נתקיימו לעולם, ובע"כ שגם נבואה זו, שכל כך הרבה שמענו והובטח לנו אין צל ספק שגם זה יתקיים כמו הכל, לכן קל מאד להאמין באמונה שלמה. ולפי המבואר ממילא גם תהיה צפיה גדולה לזה.

ובספר "מחנה ישראל" (שער האחרון פ"ב) הביא החפץ חיים המדרש (סוף פרשת וישב פ"ח ו) מי היה מחכה לאברהם ושרה זקנים שילוד להם בן, מי היה מחכה ליעקב שעבר במקלו את הירדן שיעשר, מי מחכה ליוסף שעברו עליו כל הצרות האלה שיהיה מלך, מי מחכה למשה שהושלך ליאור שיהיה כמו שנהיה וכו', מי מחכה לישראל בימי המן שיצילים הקב"ה, מי מחכה לגליות שיהיה לשם ולתהלה, מי מחכה לסוכת דוד הנופלת שיקימו הקב"ה, שנאמר ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת.

ואחרי תיאור של רבוי מקרים בכלל ישראל, שנגד כל המצופה באופן טבעי נתקיים כל זה לטובה, הרי ממילא לא קשה כלל להאמין ולצפות לביאת המשיח עם כל הברכה שתבא בזה.

בכל תפלה, שלשה פעמים ביום, מזכירים ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה, ומבקשים וגאלנו מהרה, למען שמך, ותקע בשופר גדול לחרותנו, וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ, והשיבה שופטינו כבראשונה, ולירושלים עירך ברחמים תשוב ותשכון בתוכה כאשר דברת ובנה אותה בקרוב.

גם אומרים כי לישועתך קוינו כל היום, וכיצד נוכל לומר כן, אם לא מחכים. בשחרית דשבת אנו אומרים, ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך, מתי תמלוך בציון בקרוב בימינו וכו'. וגם בעלנו לשבח אומרים על כן נקוה לך ה' אלקינו לראות מהרה בתפארת עוזך וגו', וכיצד ח"ו נהיה דוברי שקרים לפני ה', אם לא מחכים ומצפים, כי טוב לנו גם בלי זה, אם רק נזכה לפרנסה ובריאות, הרי מוטל עלינו לאמת את דברינו ולכוין בזה באמת ולחכות, ובכל קדיש מתפללים על זה, והכל צריך להיות בלב שלם. לכן ראוי לחזק מאד ענין זה ולהתעורר לתשוקה גדולה לקראת הגאולה.

שמעתי שמרן החפץ חיים זצ"ל, לפני שאמר תקע בשופר גדול לחרותינו, היה מפסיק קצת ולהקשיב אם אינו שומע קול השופר גדול. גם מספרים שהיה לו מוכן בגדים חשובים שבהם ילך לקראת משיח צדקנו.

ואחד מגדולי ירושלים, הגאון רבי דוד בהר"ן, כשאחד קנה אתרוג במוצאי יום כיפור, בשנה שיום טוב ראשון דסוכות היה בשבת, ואמר לו שבשנה זו אין צורך להקפיד על חסר כל שהוא, גער בו, כיצד מסוגל יהודי לדבר כן, הרי יש עוד ארבעה ימים עד יום טוב, ומשיח יכול לבא בהם ואז הרי כל שבעת ימים יהיה דין דאורייתא של לקיחה תמה.

ושמעתי ממו"ר הגרי"ד סאלאווייצקי ז"ל, שמרן הגרי"ז היה דרכו שבאמצע הלימוד כשקם לקחת ספר מהארון, היה אומר לעצמו לישועתך קויתי ה', ואמר שכוונתו בזה היתה להזכיר לעצמו התקוה והצפיה למשיח, כי היה רגיל לומר שמה שבשמו"ע אומרים לישועתך קוינו כל היום, היינו שמחכים למשיח, ישועת ה'.

ה"מסילת ישרים" (פ"ט) כתב, הכונה האמיתית המצויה בחסידים אשר טרחו והשתדלו להשיגה, היא שיהיה האדם עובד רק למען אשר כבודו של האדון ב"ה יגדל וירבה, וזה יהיה אחרי שהתגבר באהבה אליו, ויהיה חומד ומתאוה אל הגדלת כבודו, ומצטער על כל שימעט ממנו וכו'. והביא מש"כ בתנא דבי אליהו רבה (פ"ד) 'כל חכם וחכם מישראל שיש בו דבר תורה לאמיתו, ומתאנח על כבודו של הקב"ה ועל כבודו של ישראל כל ימיו, ומתאוה ומצר לכבוד ירושלים ולכבוד ביהמ"ק וישועה שתצמח בקרוב, ולכנוס גליות, זוכה לרוה"ק וכו', עכ"ל.

וצורת שלמי הדעת בצפיה למשיח מצינו מבואר ברמב"ם (מלכים פ"ב ה"ה) 'לא נתאוו הנביאים והחכמים לימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בגוים וכו', ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויים בתורה וחכמתה, ולא יהיה להם נוגש ומבטל, כדי שיזכו לחיי העולם הבא, עכ"ל.

(ברכת אברהם - רבי אברהם ארלנגר)

"אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלהיך"

(דברים ל, ד).

לכאורה הוה ליה למימר 'בקצה הארץ' שהרי כאן בגלות הם נדחים ומפוזרים בד' כנפות הארץ.

ופי' הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל, שכוונת הכתוב הוא לנידח ברוחניות שהוא לגמרי מרוחק מענייני שמים ורוחניות ותורה ומצוות, דאם עדיין יש לו איזה שייכות וניצוץ בקצה המטה בענייני שמים אז יש לו תקוה ד"משם יקבצך ה' אלוקיך" ומשם יקחך אליו ויקרבך תחת כנפיו.

"ומל' ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך" (דברים ל, ו).

המפרשים הקשו, מהו דכתיב 'ומל' ה' אלהיך' והלא אמרו ז"ל (ברכות לג, ב) 'הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים'.

הרמב"ן מפרש דכוונת הפסוק הוא 'דהבא ליטרה מסייעין אותו', והתכוון לומר אשר לאחר שתשוב אליו יעזור לך למול את לבבך ולהתקרב אליו ביותר.

(וכעין זה באבן עזרא וספורנו).

ועוד מפרש, דהפסוק מוסב על לעתיד לבוא לימות המשיח שאז יתבטל היצר הרע לגמרי וישוב העולם להיות כמו קודם חטאו של אדם הראשון ויהא בטבעו של כל אחד רק לעשות הטוב.

"והותירך ה' אלהיך בכל מעשה ידך בפרי בטנך" וגו'

(דברים ל, ט).

צריך ביאור אומרו "והותירך" - ממה יותירו, ובתרגום יונתן תירגם 'וישירנכון' - וישאירכם, וגם זה צ"ב ממה ישאירם.

ואפשר דכוונתם לפי מ"ש האבן עזרא דהפסוק מוסב על מש"כ למעלה (פסוק ז) 'ונתן ה' אלהיך את פל האלות האלה על איביך ועל שנאיך', ומקללות האלו ישייר ה' אתכם מזה שלא תקבלום, רק אדרבה תקבל ברכה והצלחה.

ובספורנו מפרש תיבת "והותירך", לשון 'יותר' שיתן לך הקב"ה הצלחה יתירה בכל מעשה ידיך יותר מכל הצלחה הקודמת.

וב"חתם סופר" ("תורת משה" פרשת כי תבא) מפרש עפ"י מה שכתב הרמב"ם באגרת לבנו דאשרי מי שחתם ימיו במהרה, דהיינו שתיקן בתורה ומצוות מה שקצוב לו בחייו לתקן ואז כבר השלים ימיו, אבל מי שיש לו בנים או אחרים שמשפיע עליהם, אין קצבה לחייו. וזהו כוונת הכתוב 'והותירך' שיוסיף לך שנות חיים נותרות עבור 'פרי בטנך' לפעול עליהם לטובה. ועד"ז מפרש האמור להלן (פסוק ט) "ובחרתך בחיים למען תחיה אתה וזרעך" שאף אם לגבי האדם עצמו יותר טוב שישלים ימיו במהרה וכמו שכתב הרמב"ם, אבל יבחר באריכות חיים למען יוכל להשפיע על זרעו אחריו.

(משחת שמן)

"פי המצוה הזאת" (דברים ל, יא).

שמעתי מהגאון האמיתי מוהר"א קוטלר: הנה הרמב"ן ועוד ראשונים כתבו דקאי אתשובה, אך תמוה דבהדיא מבואר

בגמ' (עירובין נה, א) דאיירי בתלמוד תורה, וכן איתא בר"מ. והביאור הוא, דאף דמצוות התשובה מתקיימת ב"יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתיו" (ישעיהו נה, ז), מכל מקום חידשה תורה פרט נוסף בחפצא דמצוות התשובה, והוא תלמוד תורה, שהרי תכלית התשובה הוא התקרבות למקום, ודבר זה נתקיים במלואו על ידי לימוד, דעל ידי תלמוד תורה נעשה קרוב ומודבק לשכינה ממש!

(שארית יוסף' בשם רבי אהרן קוטלר)

"פי המצוה הזאת וגו' לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו"

השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה" (דברים ל, יא-יב).

היכולת והאפשרות תלויה בתורה

"לא בשמים היא", שאילו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללמדה (רש"י).

יש להבין מהי כוונת רש"י בזה, איך יתכן שהקב"ה יחייב את האדם לעלות לשמים כדי ללמוד תורה, והלא זה דבר שאי אפשר במציאות.

ושמעתי ממו"ר רבי יעקב יצחק רודערמן זצ"ל, שמבואר כאן יסוד גדול, והוא שכל מציאות הבריאה נקבעת על פי מצוות התורה, ואם יש מצוה לעשות איזה דבר, בהכרח שיהיה בטבע הבריאה את האפשרות לקיימו.

ולכן מה שאנו רואים בעולם שאי אפשר במציאות לעלות לשמים, זהו רק משום שהתורה אינה בשמים, ולכן לא נצטוונו לעלות לשמים. אבל אילו היה הקב"ה מצווה אותנו לעלות לשמים ללמוד תורה, אזי המצוה עצמה היתה נותנת לאדם את הכח ואת האפשרות לעלות לשמים.

ובזה יש לפרש מה שמצינו שמשה רבינו אכן עלה לשמים לקבל את התורה, וכמו שבאמת תמהו המלאכים על זה, וטענו מה לילוד אשה בינינו. והוא מפני שאין מקומו של האדם הגשמי להיות בשמים שהוא מקום רוחני, וכמו שכתב בספר "דרך ה'" (חלק ד' פרק ו' אות י"ג) שגדר של 'עולם' הוא, שכל הנמצאים בו יש להם שייכות זה לזה.

אולם לפי דברי מו"ר זצ"ל מובן היטב, שהרי נצטוו משה רבינו (פ' יתרו כד, יב) "עלה אלי ההרה ויהיה שם", דהיינו שנצטוו לעלות להר סיני ששם היה השמים, וכמו שכתב רש"י (שם כ, יט) 'הרכין השמים ושמי השמים, והציען על ההר'. ומכיון שנצטוו משה רבינו לעלות אל מקום השכינה שהיה כולו רוחני, ציווי זה קידש אותו ונתן בו את הכח הרוחני לעלות לשמים למקום המלאכים.

וכן הוא בכל מצוות התורה, וממילא אין לאדם לחשוב על איזו מצוה מן המצוות, שהיא אינה שייכת אליו מפני שאינו יכול לקיימה. אלא האמת היא שאם התורה ציוותה לעשות איזו מצוה, בודאי שעם הציווי נבראו גם הכח והאפשרות לקיימה.

ועל פי זה היה מתרץ מו"ר זצ"ל גם את קושיית העולם בענין עקידת יצחק, שמבואר בתורה שמכח הסכמתו של אברהם אבינו לשחוט את בנו יחידו לה', עומדת זכות גדולה לבניו לכל הדורות. ומקשים העולם מדוע נחשב זה למדריגה גבוהה כ"כ, הרי במשך הדורות היו אלפי יהודים שמסרו את נפשם ואף את נפש ילדיהם על קידוש השם.

ולפי מה שנתבאר מובן, כי מציאות זו שכולנו מוכנים למסירות נפש, נהווה רק לאחר מתן תורה שנצטוונו למסור את נפשינו על קידוש ה', ועם המצוה ניתנה לנו ג"כ הכח והאפשרות לקיימה. אבל אברהם אבינו לפי האמת לא נצטוה על זה, כמו שפירש רש"י (ורא כב, יב ד"ה כי עתה ידעתי): "לא אמרתי לך 'שחטה' אלא 'העלה', אסקתיה אחתיה [העלית אותה, ועכשיו הורד אותה]. וממילא לא קיבל כוחות לקיים מצוה זו, ומסירות נפש כזו בלי ציווי הקודם לה הנותן לאדם כח לקיימה, היא באמת מדריגה גבוהה מאד.

וכן שמעתי ממרן רבי משה פיינשטיין זצ"ל, שלפני שנבקעו מי ים סוף אמר הקב"ה אל משה רבינו "דבר אל בני ישראל ויסעו", והוא פלא, שהרי הים היה עדיין לפניו ואיך יסעו. אלא כשהקב"ה מצווה ללכת, בהכרח שאין מה שימנע לקיים את מצוותו, ובודאי עשה ה' שיוכלו לנסוע אל תוך הים. ואמר מרן שמזה יש ללמוד, שכאשר אדם רוצה להתחיל לעשות ענין מסוים לשם שמים, אף אם לכאורה נראה הדבר כבלתי אפשרי, יכול הוא לבטוח בהקב"ה שיעלה בידו ויצליח.

ויסוד זה הוא חזק גדול לכל אחד, כי לפעמים האדם חושב שיש מצוות שהן למעלה מכוחותיו, כמו שמירת הלשון וכדומה, וכן לפעמים יש אדם שלפי טבעו קשה לו לקיים איזו מצוה. אבל האמת היא שאין שום מצוה שהיא למעלה מכוחות האדם, כי אחר שכתוב בתורה "לא תלך רכיל בְּעַמֶּיךָ" (ויקרא יט, טז), ממילא ניתן לאדם הכח לשמור את פיו ולשונו, ובודאי יכול לקיימה. ואם ישתדל האדם לעשות מה שביכולתו, הקב"ה יעזור לו. וכמו שאמרו חז"ל (יומא לט, א) "וְהִתְקַדְּשְׁתָּם וְהִיִּיתָם קְדָשִׁים" (ויקרא יא, מד) - אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה, ופירש רש"י שם 'הבא ליטרה מסייעין אותו'. וכן כתב ה"חובות הלבבות" (שער חשבון הנפש פרק ג', חשבון כ"א): 'אם ישתדל וימהר ויחרץ לעשות מה שיש ביכולתו, יעזרהו האלוקים לעשות מה שהוא למעלה מיכולתו וכו', כמו שאמרו רבותינו ז"ל (אבות ד, ט) כל המקיים את התורה מעוני סופו לקימה מעושר'.

ומצינו ענין זה גם בעולם הגשמי, שלפעמים נוסעים בין ההרים, ורואים הר שנראה כאילו הוא גדול כ"כ עד שאי אפשר לעלות ולהגיע לראשו. אבל באמת אם ישתדל האדם ויתחיל לעלות, בסופו של דבר הוא יגיע לראש ההר. וכן הוא לענין עלייה ברוחניות שהיא דומה להר, וכמו שכתוב "מִי יַעֲלֶה בְּהָרִי ה'?" (תהלים כד, ג). כשיתחיל האדם לעלות בהר ה' ויעבוד על ענין מסוים, ויחפש וינסה עצות שונות להצליח, כיון שהוא בא ליטרה הקב"ה יעזרהו, ולאחר זמן יראה שכבר הגיע לראש ההר ההוא - שהצליח לעלות למדריגה ההיא.

והנה פרשה זו נקראת בכל השנים לפני הימים הנוראים, שהם הזמן שכל אחד עושה חשבון נפש האם הוא מקיים את המצוות כראוי, ולפעמים ימצא האדם שיש מצוות שנראות בעיניו כאילו הן בשמים, וקשה עליו ביותר לקיימן, ואי אפשר לו לשוב עליהן כראוי. ולזה יש לו ללמוד מפרשה זו, שגם על מצוות אלו הוא צריך לשוב בתשובה ולקיימן כראוי. וכשיקבל אדם על עצמו לקיים איזה ענין ויחפש עצות איך לקיימו, וגם יתפלל לה' שיוכל לקיימו, ודאי

יצליח בו, אפילו בדבר שהוא חושב שהוא למעלה מיכולתו, ויזכה לעלות אל הר ה' ולקיים כל מצוותיו.

(עץ החיים - רבי חיים מינץ)

"פִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי מְצֹוֶה הַיּוֹם לֹא נִפְלְאת הוּא מִמֶּךָ וְלֹא דִחְקָה הוּא, לֹא בַשָּׁמַיִם הוּא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשָּׁמַיִמָה וְיִקְחֶהָ לָנוּ וְיִשְׁמַעֵנוּ אֶתְּהָ וְנַעֲשֶׂהָ" (דברים ל, יא-יב). "לא בשמים היא" - שאילו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללמדה (רש"י).

אילו התורה היתה בשמים - היינו צריכים לעלות עד השמים כדי ללמוד תורה! ומובן מאליו שלא די בכך, לאחר מיכן עלינו לחזור לכאן, אל העולם השפל, ולקיים כאן את התורה שלמדנו.

נתבונן נא מאי משמע "לעלות לשמים". על משה רבינו לפני שעלה על הר סיני כתוב (שמות כד, טז) "וַיִּכְסְהוּ הָעָנָן שְׁשֵׁת יָמִים" והגמ' ביומא (ד, ב) מסבירה, רבי נתן אומר, לא בא הכתוב אלא למרק אכילה ושתיה שבמעיו, לשומו כמלאכי השרת.

מדוע היה משה רבינו צריך למרק אכילה ושתיה שבמעיו? הרי אכילתו היתה כולה קודש, וכדברי ה"מסלת ישרים" (בבאור מדת הקדושה), שאכילת הצדיק נחשבת כאילו הקריב קרבן, הרי שאכילת משה היתה ענין של הקרבת קרבנות. האם יש ענין למרק אכילה ושתיה כזו? ואנו רואים, שאף על פי כן זקוק היה משה רבינו לשהי ימים כדי למרק האכילה והשתיה שבמעיו לשומו כמלאכי השרת. כלומר, כדי לעלות לרקיע, לא די אפילו בדרגתו של משה רבינו, צריך להיות בדרגה של מלאכי השרת! משה רבינו התנהג כמלאכי השרת במשך כל הארבעים יום, וכמו שכתוב (לעיל ט, ט) "וַאֲשֶׁב בְּהָרֵי אֲרָבָעִים יוֹם וְאֲרָבָעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי" - ממש כמלאכי השרת! כל זה מלבד המרחק בין הארץ לרקיע, שהוא מהלך חמש מאות שנה (חגיגה יג, א).

לפי הדברים האמורים יוצא, שאם התורה היתה בשמים, היה מוטל על כל אחד ואחד מישראל - אנשים נשים וטף, ללכת מהלך חמש מאות שנה, להעפיל עד דרגתם של מלאכי השרת - ולעלות לשמים. זאת אומרת שכל יהודי מסוגל להגיע למדרגתו של משה רבינו, להתעלות כמלאכי השרת! יש באפשרותם של אנשים פשוטים, חומריים, לעלות לשמים!

ועכשיו, שהתורה היא כאן ו"קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו" עד כמה גדולה החובה המוטלת על האדם ללמוד תורה ומוסר! [מוסר גם נכלל בתורה, וכדברי הגמרא בברכות (יז, א) 'תכלית חכמה, תשובה ומעשים טובים']. אין לנו צורך לחפש דרכים לטפס לשמים, ואין צריכים דוקא מדרגות גבוהות כמו שהיו למשה רבינו. התורה נמצאת פה על הארץ! חובה עלינו להקדיש לתורה את כל כוחנו וכל זמננו ו"אֲשֶׁרִי אָדָם שָׁמַע לִי לְשָׁקֵד עַל דִּלְתִּי יוֹם יוֹם" (משלי ח, לד).

(יראה ודעת - רבי יהודה זאב סגל)

‘שאלו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללומדה’ (רש”י).

מעולם לא יכולנו להבין ולחוש את החובה לעלות אחריה לשמים, כהיום [שנת תשכ”ט], כאשר אנו רואים עד כמה ניתן כוח להשיג השגות במהלך של ‘הבא ליטמא פותחין לו’ (יומא לח, ב). ראינו לאחרונה שאנשי מדע מקרב אומות העולם השיגו לעלות לירח ברוח הטומאה, בכוח היצר של “וְנַעֲשֶׂה לָנוּ שָׁם” (בראשית יא, ד). עשרות אלפי אנשים חברו יחד להתאחד ולהתרכז בדעה אחת – כיצד להגיע אל הירח. מכאן ניתן ללמוד מכל שכן מה היה ניתן להשיג אילו היו מתמסרים באותם הכוחות להוריד את התורה מן השמים, מתוך רצון להשיג רוח של טהרה, שעל זה יש הבטחה ‘הבא ליטמא מסייעין אותו’.

הגע עצמך, ל’הבא ליטמא פותחין לו’ צריכים היו לעבור ד’ אלפים שנה שיפתח הפתח של קביעת טבע להתגלות, ע”י הרכבות שונות של חומרי הטבע, ובאמת אין כל חדש תחת השמש ורק עתה נתגלה, ואילו הדרך של ‘הבא ליטמא’ לעלות לשמים נתגלתה כבר על ידי חז”ל שעלו לגן עדן בעודם בחיים, כמו רבי יהושע בן לוי (כתובות עז, ב).

(המוסר והדעת ח”ב – רבי אברהם יפה)

“פִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִוְךָ הַיּוֹם לֹא נִפְלְאת הוּא מִמֶּךָ וְלֹא רִחַקָה הוּא, פִּי קְרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ” (דברים ל, יא-יד).

לא בשמים ולא מעבר לים היא – התורה שייכת לכל אדם “כי קרוב אליך”, התורה נתנה לכם בכתב ובעל פה (רש”י). הנה לפי רש”י, פרשה זו נאמרה על התורה, שהיא לא בשמים ולא מעבר לים, אלא קרובה היא מאד אל האדם. וכבר עמדו המפרשים על מה שנקט משה רבינו דוקא משלים אלו של שמים ועבר לים, כדוגמא לדברים הרחוקים מהאדם, ואף אנכי אענה חלקי.

ונראה שכוונת התורה לסתור בזה שתי סברות שיכולות לעלות על לב האדם, שמחמתן יכול לחשוב שהתורה רחוקה ממנו, וממילא יפטור את עצמו מעמל התורה.

הסברא האחת – קדושת ומעלת התורה. יש החושבים שמכיון שהאדם הוא גשמי, והתורה היא דבר רוחני ודברי אלקים חיים, ממילא התורה היא גבוהה וקדושה כ”כ, עד שאין לבשר ודם האפשרות להגיע אליה, וכאילו היא בשמים. ובפרט כשהאדם עבר על איזה עבירה חמורה בעיניו, או שכבר הוא בא בשנים ולא למד תורה, יכול לחשוב שהוא מטומטם מחטאיו כ”כ, עד שנעשה מרוחק מהקב”ה, ואינו ראוי לעסוק בתורה הקדושה.

ואמנם סברא זו נזכרת ברש”י (קדושים יט, לג), שפירש במצות לא תונו כך: “לא תונו” – אונאת דברים, לא תאמר לו אמש היית עובד עבודת כוכבים, ועכשיו אתה בא ללמוד תורה שנתנה מפי הגבורה. הרי שאנשים טוענים שאין ראוי לעברייני ללמוד את התורה שניתנה מפי הגבורה.

ובאמת אין זו טעות גמורה, שהרי כתוב בדרך ה’ (חלק ד’ ב, א): ‘אכן אם הוא מטמא את עצמו באשמות ופשעים, ומרחיק

עצמו מבוראו וכו’, ודאי שיאמר בו “וְלִרְשָׁע אָמַר אֱלֹקִים מַה לָּךְ לְסַפֵּר חֻקֶּיךָ” (תהלים נ, טז), וכן אמרו ז”ל (חולין קלג, א) ‘כל המלמד לתלמיד שאינו הגון כאילו זורק אבן למרקוליס’.

וכן ידועים דברי החפץ חיים (שמירת הלשון שער הזכירה פרק ז), שהתורה שנלמדת בפה שדיבר לשה”ר, היא תורה פגומה. ועוד מצינו (ברכות כא, ב) שעזרא תיקן שבעל קרי יהיה אסור בדברי תורה עד שיטבול. הרי מכל הנ”ל מוכח שאין ראוי ללמוד תורה אלא מי שמוכן וראוי לכך.

הסברא השניה – לימוד התורה הוא קשה ביותר. יש חושבים שלימוד התורה קשה ביותר, והטירחא בהכנתה היא למעלה מיכלתם, וכאילו התורה היא מעבר לים. וממילא אין להם חשק לעמול בה, כיון שלא ישיגו הבנה נכונה בתורה, ולא תהיה תכלית לעמלם.

ומחמת שתי טענות אלו, יכולים בני אדם לומר שלימוד התורה מיוחד רק לצדיקים, הנמצאים במדרגה הגבוהה בכדי לעסוק בה – לעלות לשמים, ורק לבעלי כשרון – היכולים להגיע אל עבר הים לעסוק בתורה.

ולפי דברינו, פירוש הפסוק כך הוא: “לא בשמים היא לאמר” – שלא תאמרו, מי הוא הצדיק שלא טימא את עצמו בחטאים, אשר יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמיענו אותה – והוא ילמד אותנו, ונעשנה – ואנו נקיים במעשה את מצוות התורה מבלי לעסוק בלימודה, כיון שאין ביכלתנו להשיג את התורה הקדושה. וכן, “ולא מעבר לים היא לאמר” מי הוא בעל הכשרונות אשר יעבר לנו אל עבר הים – שיש לו גם את הרצון לעמול בתורה ולהבינה על בוריה, ויקחה לנו וישמענו אותה ונעשנה – ואנו נקיים את מצוות התורה מבלי לעסוק בלימודה, כיון שאין ביכלתנו להשיג את התורה העמוקה.

ולזה אמר להם משה רבינו שטענות אלו בטעות יסודן. התשובה לטענה הראשונה היא, “לא בשמים היא”, שאין התורה למעלה ממדרגתך, וטענה זו אינה אלא דברי היצה”ר ואין להימשך אחריה. כי באמת אדם אינו צריך להיות דוקא במדרגה גבוהה כדי לעסוק בתורה, ואפילו אם הוא בארץ, דהיינו שהוא מלוכלך בגשמיות ובעבירות, אע”פ כן ראוי הוא לעסוק בתורה. ואף שקדושת התורה אינה באותה מדרגה כשפיו או שאר גופו פגומים מלכלוך החטא, אבל עדיין היא קדושה וחשובה מאוד.

ואכן ב”דרך ה” הנ”ל שהביא שאסור ללמד את הרשע תורה, כתב לאחר זה שבאמת ראוי שגם הרשע ילמד תורה, וז”ל:

וז גדול גילו לנו החכמים ז”ל, שאילו לא היו הרשעים עוזבים את תלמוד התורה, סוף שהיו חוזרים למוטב וכו’, דברי התורה בעצמם מקודשים ועומדים מצד עצמם, עד שבהתמיד העסק בהם יגיע מהם פעם אחר פעם קצת התעוררות, וכמו דמות הארה קטנה שבקטנות, אל העוסק בסוף סוף תגבר עליו ותחזירוהו למוטב. והוא מה שכתבו ז”ל (ירושלמי חגיגה א, ז), ‘הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, שהמאור שבה מחזירן למוטב’.

ולענין מה שתיקן עזרא שבעל קרי אסור בתורה עד שיטבול, הרי הלכה כרבי יהודה בן בתירה (ברכות כב), “שאין דברי

תורה מקבלין טומאה, שנאמר "הלא כה דברי פאש נאם ה'" (ידמיהו כג, כט), מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה, וגם מי שהוא טמא ראוי ללמוד תורה [וענין זה נרמז בקרבן התמיד שבא אף בטומאה, והיינו לרמוז שאפילו כשנמצא האדם במצב של 'טומאה' - דהיינו שימשיך לעבוד את ה' בתמידות, אפילו כשהוא בשפל המצב ומלוכלך בחטא, וכמו שנתבאר בפרשת בחקתי מאמר 'ואם תלכו עמי קרי' (עמוד רצב)].

והתשובה לטענה השניה היא, "ולא מעבר לים היא", שאין השגת התורה למעלה מיכולתך, אלא עסק התורה הוא דבר השייך לכל אדם, והכל יכולים להבינה ולטעום ממתיקות התורה.

ומה שמצינו שיש אנשים שאינם מצליחים לטעום את מתיקות התורה, וממילא אין להם חשק בלימודם, הרבה פעמים הוא מפני שאינם לומדים באופן מסודר וברור, ולכן אינם משיגים את עריבות התורה. וכן מובא בשם הגר"א שצריך האדם ללמוד כפי מה ששכלו משיג, ולא ללמוד בדרך שהוא למעלה משכלו. שכשם שהחין נהנה ממאכלים טעימים, כן השכל נהנה מדברים שכליים. וכמו שהחין נהנה רק כשהמאכלים הוכנו כראוי, כך השכל נהנה מדברים מובנים ומסודרים וברורים, ואם האדם לומד והדברים אינם מסודרים וברורים לפניו, לא ינה שכלו מזה.

והאדם תולה את החסרון בתורה ח"ו, וחושב שקשה מאד להצליח בה. אבל באמת מה שאינו מרגיש את מתיקות התורה הוא מפני שלא למד כראוי, דהיינו שלמד כל הסוגיא בלי לעמוד על כל חלק מהסוגיא להבינה על בוריה, כגון מה הקושיא ומה התירוץ, ואיך כל לשון של הגמ' מתרץ את הקושיא, וכל כיוצא בזה, עד שנעשית אצלו כל הסוגיא ערבוביא.

אלא העצה לזה היא ללמוד בברירות כל סוגיא שהוא לומד, דהיינו שילמד את הגמרא עם רש"י פעם אחר פעם, עד שכל מהלך הסוגיא יהיה ברור אצלו, מהי קושיית הגמרא ואיך התירוץ מתרץ אותה. ורק לאחר שכל הגמרא ברורה אצלו, אז ילמד את התוספות, וידייק היטב להבין דבריהם, מה קושייתם ומה תירוץ, ובאיזה פרט הם חולקים על רש"י וכדומה. וכך צריכים לעשות לפי כל פירוש בסוגיא, באופן שיתבאר ויתבהר לו כל פרט בסוגיא לפי כל אחד מן הראשונים. וכן יש לברר את המסקנות העולות מן הסוגיא, ולדעת מה נשאר לו קשה בסוגיא ועדיין צריך ברור. ואם ילמד בדרך זו, תהיה הסוגיא סדורה וברורה אצלו, ומובנת בכל היקפה. וכשהאדם מתרגל ללמוד כך, וגם מתפלל בכוונה בכל יום "והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתך בפנינו", בודאי יתחיל להרגיש עונג והנאה בלימודו [וכן כתבו הראשונים שאף שהמצוות לאו ליהנות ניתנו, אבל תורה ניתנה להנות ממנה]. נמצינו למדים שהתורה קרובה מאוד לכל אדם, ועל כל אדם לעסוק בה, ואין שום אדם שאינו במדריגה הראויה או שאין לו את הכשרון הנדרש, וכל אחד יכול לזכות למתיקות ועריבות התורה [וכן שמעתי ממרן רבי משה פיינשטיין זצ"ל שביד של כל אחד להיות תלמיד חכם, אם יש לו רצון אמיתי לזה. ומעשה שהיה כך היה, פעם היו לי תלמידים שהיו בעלי כשרון, ואמרתי להם

שהם יכולים לגדול להיות תלמידי חכמים, ואולם לדאבוני לא נעשו תלמידי חכמים. והם חזרו אלי וטענו שמכיון ששמעו ממני שביכלתם להיות ת"ח, והם ניסו והשתדלו ולא הצליחו, הם עכשיו עצובים ומדוכאים שלא הצליחו להגיע אל מה שחשבו שהיו ראויים להגיע, והאשימו אותי באמרם שאני גרמתי להם שירגישו כך. בשמעי את דבריהם נצטערתי מאוד, והלכתי למרן זצ"ל, ושאלתי אותו אם הם צודקים בזה. ואמר לי מרן, שטענתם אינה נכונה, ובודאי היו יכולים לגדול להיות ת"ח, אם היו רוצים את זה באמת. אלא שמכיון שלא רצו זה באמת, ולא השתדלו בזה כראוי, לכן לא הצליחו].

(עץ החיים - רבי חיים מינץ)

"לֹא בַשְּׁמַיִם הוּא וְגו' וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם וְגו' כִּי קָרֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ" (דברים ל, יב-יד).

יש לפרש בזה, על פי מה ששמעתי מספרים שבהיות ה"פני מנחם" מגור זצ"ל ילד קטן, שָׁאָלוּ אביו ה"אמרי אמת" על חלום יעקב כשראה מלאכים עולים ויורדים בסולם למה לא הלך אחריהם בחלומו לשמים. והשיב דהרי הקב"ה היה נצב עליו לשומרו והיה אצלו, וא"כ לא היה צריך לעלות לשמים לחפשו שם.

והלימוד מזה, שהאדם חושב בדעתו לפעמים שצריך לעלות לשמים במדריגות גבוהות כדי להשיג קרבת אלוקים, והאמת היא ש"לא בשמים היא", אלא ע"י עשיית רצונו ית' ואפילו בדברים קטנים הנראים כפשוטים 'קרוב מאוד בפיך ובלבבך לעשותו' כמו שכתב בשו"ע (או"ח סי' קכב ס"ג) כל האומר עשה למען שמך למען קדושתך למען ימינך ולמען תורתך הרי זה מקבל פני שכינה - והוא דבר פשוט מאוד שזוכה על ידו לקבלת פני שכינה, וכן האומר קידוש לבנה הרי זה קבלת פני שכינה, ועוד הרבה דברים כיוצא בזה.

וכן לפעמים חושב האדם שאין בכוחו לחיות במדרגות גבוהות שאין לו הכוחות והכשרונות לכך, אבל אין הדבר כן שצריך לדעת שגם המדריגות הגבוהות 'לא בשמים או מעבר לים היא' וכל אחד יש לו בעצמו בתוך תוכו כוחות אדירים ונשגבים והוא קרוב מאוד בפיך ובלבבך לעשותו, להשיג קרבת אלוקים במדריגה גבוהה ונפלאה, ורק צריך לפתוח לבו ולהשתמש באוצר הגדול המונח בו.

(משחת שמן)

"כִּי קָרֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ" (דברים ל, יד).

קרא ד"בפיך ובלבבך", עיין רש"י, רצה לומר ד"בפיך" היינו אם אתה צריך לשאול מרבך תורה שבעל פה ועל שבכתב רמז בתיבת "לבבך" שאינך צריך לרב.

[ביאור: פירש רש"י "כי קרוב אליך" - התורה נתנה לכם בכתב ובע"פ, ע"כ. נראה דרצה לומר שמה שאמר הכתוב "בפיך" הכוונה לתורה שבעל פה, שצריך לשאול מן הרב, והתורה שבכתב נרמזה בתיבת "בלבבך", שאין צריך בה לרב].

ויתכן דפרשת "כי המצוה" [לעיל ל, יא] "כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֶנְכִּי מִצְוֶה הַיּוֹם לֹא נִפְלְאָת הוּא מִמֶּךָ וְלֹא רַחֲקָה הוּא"

קאי על תשובה, ו"בפיך" רצה לומר וידוי דברים, "ולבבך" רצה לומר החרטה העמוקה.

[עוד יתכן לפרש כוונת הכתוב, שפרשה זו מדברת על מצות התשובה, ועליה אמר הכתוב "בפיך ובלבבך לעשותו". "בפיך" - היינו וידוי בפה, "ובלבבך" - היינו החרטה העמוקה].

הוספה לדלעיל למדרש רבה על פסוק "כי המצוה". והדרך אחר פי' דקדימת "בפיך" ל"בלבבך", לפי שעל [ידי] שפתיו יוסיפו לו הבנה, וזהו שאמר "חיים" [הם] למצאיהם" (משלי ה, כב), כעין מוצא מים חיים שמשם נובעים דברים חדשים. או פירוש, לפי שחיוב גמר המצוה גדול יותר, לכן כשעלה על "לבבך" תמהר להוציא "בפיך", וד' יעזור לגמור במעשה.

[ובמדרש (רב"ר פ"ה, ד): זהו שאמר הכתוב "כי חיים הם למוצאיהם" וגו', דבר אחר, "כי חיים הם למוצאיהם" - למי שמוציאן מפיו וכו'. ע"כ. נראה לפרש דברי המדרש, שכוונת הפסוק היא שעל ידי הלימוד בפה, היינו בהוצאת הדברי תורה בשפתיו, יוסיפו לו הבנה בתורה, ולכן הקדים הכתוב "בפיך" ל"בלבבך". וזהו שאמר הכתוב "כי חיים הם למוצאיהם", כמו מי שמוציא מים חיים שהם נובעים מן המעיין, כן הלומד תורה בפיו נובעים לו דברים חדשים. ובהמשך המדרש אמרו: ד"א, "כי המצוה הזאת". א"ר חייא בר אבא, כל מי שמתחיל במצוה ואינו גומרה גורם שיקבור אשתו ובניו, וממי את למד, מיהודה שהתחיל במצוה ולא גמרה וכו' ע"כ. והיינו שכוונת הפסוק שמאחר שגמר המצוה הוא דבר חשוב, שמשום כך המתחיל במצוה ואינו גומרה גורם שיקבור אשתו ובניו, לכן מיד שעולה בלב האדם דבר מצוה ימהר להוציא בפיו את מחשבתו, ואז יסייעוהו מן השמים לגמור המצוה. וזהו שאמר הכתוב "בפיך ובלבבך", שבאם יוציא האדם את מחשבת המצוה בפיו, יזכה אף "לעשותו"].

ואל תאמר שחסרו לך תחבולות ארציות, על זה אמר גם זה תמצא בתורה, ועל זה אמר במדרש רבה 'הוא ואומנותה ניתנו'. ואל תאמר שחסר לך תבונה מן השמים, או יראת שמים, גם זה הכל תמצא בה.

[עוד אמרו במדרש שם: דבר אחר, אמר רבי חנינא, היא וכל כלי אומנותה ניתנה, ענוותנותה צדקה וישרותה ומתן שכרה. ע"כ. נראה הכוונה, שאין האדם יכול לומר שהתורה רחוקה ממנו, וחסר לו תחבולות ארציות כדי להשיגה, על זה אמר שהיא ניתנה עם כל כלי אומנותה. וכן אל תאמר שחסר לך תבונה מן השמים, או יראת שמים כדי להשיג את התורה, שכן את הכל יש למצוא בתורה].

וכן י"ל קדימת "בפיך", שע"י לימוד התורה ינתן לך גם לב טהור.

[עוד יש לפרש מה שהקדים הכתוב 'בפיך ובלבבך', שהכוונה שעל ידי לימוד התורה בפה, ינתן לאדם גם לב טהור].

ובדרך אחר לגבי עצל פי' שאין פיו ולבו שוין כלל, שמשיב דברים שקרים.

[בהמשך המדרש שם אמרו: דבר אחר, "בפיך ובלבבך לעשותו". רבנן אמרי, שבעה דברים אמר שלמה על העצל, ומה שאמר משה היה גדול מכולם. כיצד, אמרו לעצל רבך בעיר לך ולמוד תורה ממנו. והוא משיב אותן ואומר להן, מתירא אני מן הארי שברך, מניין, שנאמר (משלי כו, יג) "אֲמַר עֶצֶל שָׁחַל בְּדָרְךָ". אמרו לו, הרי רבך בתוך המדינה, עמוד ולך אצלו. אמר להן מתיירא אני שלא יהיה ארי בתוך הרחובות, שנאמר (שם) "אֲרִי בֵּין הַרְחָבוֹת" וכו'. ומה שאמר משה היה גדול מכולן, מניין, "כִּי קָרוֹב אֵלַי הַדָּבָר מֵאֵד פִּיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ", הוצא דבר מתוך פיו. לדרך זו, המדרש מפרש הפסוק באופן זה, שהעצלן אין פיו ולבו שוים כלל, שהרי כשאומרים ללכת ללמוד תורה מפיו

הרב הרי הוא משיב דברי שקר כמבואר במדרש. ואמר הכתוב "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו", באופן שהפה והלב יהיו שוים].

(חידושי הגאון רבי יהושע לייב דיסקין כ"י - מדרש רבי רפאל)

"רִאָה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטֹּב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע" (דברים ל, טו).

'הנה אמרו חז"ל (ויקרא רבה ל"ה) 'הסייף והספר ירדו מן השמים אם אתם עוסקים בספר אתם נצולים מן הסייף', ואם אתם חפצים לידע מה הסייף הלזו הממית, הלא כבר פירשה רבינו הרמב"ם היטב (בפרק ז' מהלכות שמירת הנפש הלכה א') - 'חיי בעלי החכמה בלי תורה כמיתה חשובים', והוא הסייף של עמי הארצות, אשר נאמר בחז"ל שחיהם אינם חיים!

ומדברי הרמב"ם רואים, שלא די בחכמה לחיות את בעליה, להקרא איש חי, גם עמל בחכמה וקולטורה גבוהה; כי בכל חשיבות החוכמה, אם חסר בה אותו חיי הרוח של תורת חיים, כבר הוא במדרגת 'כמיתה הם חשובים'.

וזוהי עומק כוונת מאמרם ז"ל (סנהדרין צד, ב) בחזקיהו המלך שנעץ חרב בביהמ"ד ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב, והלא נודע כי בעולם הזה אין מגיע עונש מות למי שלא עמל בתורה, אבל חזקי' המלך ראה בעם ישראל כי נסתמו עיניהם ולבם מרוב צרות, וחסר אור תורה הנה הנם, האיר עיניהם ולבם לראות באור העולם ולהכיר האמת, כי האדם בלא תורה כבר הוא מדוקר בחרב כמת, ובזה התגברו להתדבק באור תורה! (הפרדס, שנה י"א חוברת ח' - רבי מנחם זעמבא

מואראשא הי"ד בנעילת הכנסיה גדולה השלישית 'אגודת ישראל', חודש אלול תרצ"ז במרינבאד)

"רִאָה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטֹּב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע" (דברים ל, טו).

"ובחרת בחיים!"
הנה עצה זו קשה להבין, הלא בודאי כל הפרשה "ראה נתתי לפניך היום את החיים והטוב" וכו' נאמרה למאמינים בקב"ה ובתורתו וא"כ למה העצה של "ובחרת בחיים", כי מי לא יבחר בחיים וכי בטפשים עסקינן שיודעים ומכירים באמת ולא איכפת להם מעצמם?

וה"שערי תשובה" לרבינו יונה הולך עוד צעד יותר בזה וסובר ד"ובחרת בחיים" מצות עשה היא, ולמה זה? הלא גם בלא הציווי עליו לבחר בחיים אם הוא לא חסר דעת?

ונראה לומר לשיטת רבינו יונה על פי מה ששמעתי מאדמו"ר הגרי"ל זצוק"ל באחת משיחותיו שאמר בביאור הגמ' (חגיגה ג, א) 'מעשה בר' יוחנן בן ברוקה ור' אלעזר בן חסמא שהלכו להקביל פני ר' יהושע בפקיעין, אמר להם מה חידוש היה בבית המדרש היום, אמרו לו תלמידך אנו ומימך אנו שותין, אמר להם אעפ"כ אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש, שבת של מי היתה, שבת של ר' אלעזר בן עזריה היתה, ובמה היתה הגדה היום, אמרו לו בפרשת הקהל, ומה דרש בה, "הִקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף" (דברים לא, יב), אם אנשים באים ללמוד נשים באות לשמוע טף למה באין, כדי ליתן שכר למביאיהן, אמר להם

מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני. והדבר תמוה האם חסירי מצות אנחנו שזקוק הקב"ה להוסיף מצוה זו רק כדי לקבל שכר? ואם נאמר שכל המצות כן. איזה חידוש יש בדבר? עכ"פ לא נוכל להבין את התפעלותו של ר' יהושע, ומה שקרא לזה מרגלית טובה? וביאר הוא ז"ל כי באמת מוכרחים היו בני ישראל בשעת הקהל להביא את הטף עמהם כי אם במצות ראייה הבטיחנו ה' יתברך "ולא יחמד איש את ארצו בעלתו לראות" וכו' (שמות לד, כד), הנה בשעת הקהל שמבין י"ג שנה שנה ויום אחד ומבין י"ב שנה ויום אחד חייבים להקהל הלא אי אפשר להשאיר את הפעוטות מבלי שימצא מי שידאוג להם וא"כ משום זה הלא גם בלי הציווי היו מביאים את הטף עמהם, אבל לא מחמת תועלת לעצמם אלא בשביל הכרח חיצוני, אמרה תורה: אעפ"י שעל כרחכם תביאו את הטף לירושלים מ"מ תהא בזה מצוה ותקבלו עבור זה שכר מצוה וממילא יהיה כבר תוכן וחשיבות בהבאת הטף. וזה באמת חידוש ומרגלית טובה, כי מראה בזה על חסדי השם להטיב לעושי רצונו ולתת להם שכר על דבר הכרחי מצד הטבע שיקבלו על זה שכר כמצווה ועושה...

ובזה נראה לדעתי שאפשר לבאר גם דברי הרבינו יונה שסובר שמה שאמרה התורה "ובחרת בחיים" היא מצות עשה, אף שבלא הציווי, על אדם שדעתו שלמה לבחור מצד הטבע את החיים ולא המות. אבל לפי ביאור אדמו"ר הנ"ל יש לומר גם כאן, דהקב"ה בחסדו הגדול רצה להוסיף שכר לזה שבחר בחיים ולכן עשה גם את הבחירה עצמה למצוה, כדי ליתן שכר להבחר כמצווה ועושה!

ולאלה הראשונים שסוברים ש"ובחרת בחיים" היא רק בבחינת עצה על כרחך עלינו לומר משום ששכל האדם עלול לטעות ולחשוב על הרע טוב ועל המות חיים על כן באה העצה של הקב"ה לבחור בזה מה שהתורה קראה חיים טוב ולא מה שנראה לעין האדם!

וכן יש לראות גם כן מהספרי (ריש פ' ראה) שכתב וז"ל "ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה". לפי שנאמר (דברים ל) "החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה", שמא יאמרו ישראל הואיל ונתן הקב"ה לפנינו שני דרכים דרך החיים ודרך המות נלך באיזה מהם שנרצה, ת"ל (שם) "ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך". משל לאחד שהיה יושב בפרשת דרכים והיו לפניו שני שבילים אחד שתחילתו מישור וסופו קוצים ואחד שתחילתו קוצים וסופו מישור והיה מודיע את העוברים ואת השבים ואומר להם שאתם רואים שביל זה שתחילתו מישור וסופו לשלש פסיעות ואתם רואים שביל זה שתחילתו קוצים וסופו לשלש פסיעות אתם רואים את הרשעים שהם מצליחים כשנים ושלשה ימים הם מצליחים בעולם הזה וסופן לדחות באחרונה וכו' ואומר "דרך רשעים כפאפלה" (משלי ד, יט) ואתם רואים את הצדיקים כשהם מצטערים בעולם הזה כשנים ושלשה ימים וסופן לשמוח באחרונה שנאמר "להיטבך באחריתך" (דברים ח, טז), ואומר (קהלת ג') "טוב אחרית דבר מראשיתו" וכו' (קהלת ז, ח), ואומר "אור זרע לצדיק" (תהלים צז, יא) "וארח צדיקים פאור

נגה" (משלי ד, יח). ר' יהושע בן קרחה אומר משל למלך שעשה סעודה והזמין את האורחים והיה אוהבו מיסב ביניהם והיה אומר לו ליטול מנה יפה ולא היה בו דעה, כיון שראה שאין בו דעה אחז את ידו והניחה על מנה היפה וכה"א "ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי" (תהלים טז, ה). הרי דהספרי מבאר כמו שאמרנו דהעצה "ובחרת בחיים" באה כדי להוציאה מידי טעות בשכל האדם לחשוב על המות שהוא חיים ועל הרע שהוא טוב, רק החילוק בשני המשלים הוא במקום הטעות אם הוא בראייה או בדעה כי לפי המשל הראשון הטעות הוא בראייה, שרואים תחילת הדרך שהוא במישור - רואים את הרשעים שהם מצליחים - אבל אחריתו - קוצים. ולפי המשל של ר' יהושע בן קרחה הטעות של אלה הוא בדעה - ראה המלך שאין בו דעה שאינם יודעים המנה יפה.

(נתן דעת - רבי נתן אורדמן)

"ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע, העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך, לאהבה את ה' אלהיך לשמע בקול ולדבקה בו כי הוא חייך וארך ימיך" כו' (דברים ל, טו-כ).

הנה לעיל בסדרא ראה כתיב "ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה, את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום, והקללה אם לא תשמעו אל מצות ה' אלהיכם וסרתם מן הדרך וכו' (דברים יא, כו-כח), וכתב הספורנו שם וז"ל 'ראה הביטה וראה שלא יהיה ענין על אופן בינוני כמו שהוא המנהג בשאר האומות, כי אמנם אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה והם שני הקצוות כי הברכה היא הצלחה יותר מן מספיק על צד היותר טוב והקללה היא מארה מחסרת שלא יושג המספיק ושניהם לפיכם להשיג כפי מה שתבחרו'.

וביאור דבריו הוא, דמה שנאמר "ראה" מורה על דבר חדש כאמרו "ראה זה חדש" (קהלת א, ט), והחידוש הוא כאן בזה שאין דרך ממוצעת בישראל אלא קיצוניות הברכה או קללה וכאן מבואר עוד בלשון יותר ברור החיים והטוב מצד אחד והמות והרע מצד אחר - אין אופן ודרך ממוצעת ביניהם. והדבר פשוט כי כמו שאין דרך ממוצעת בין אמת ושקר דאחד סותר לגמרי את השני, דאם שקר אפילו חלק מן האמת אינו כבר אמת וכן להיפך. כמו כן אי אפשר במציאות ערבוב הטוב בהרע וחיים במות, ואם אפשר גבי אומות העולם ענין בינוני, היינו דרך ממוצעת בחוקיהם, נימוסיהם והנהגותיהם, זה משום שהם אומות העולם מונהגים ומודרכים עפ"י שכלם והבנתם הם, וזה פשוט שאין בהשגת השכל האנושי להגיע למדת הכרת טוב המוחלט ולמדת הכרת רע המוחלט, ולכן אי אפשר להם לראות בעיני האדם הסתירה המוחלטת בין טוב ורע וקל להם למצא או ליצר דרך ממוצעת בין הטוב ובין הרע.

אבל, אבל מי כן בכיכול, ה' יתברך, יוצר הבריאה וכל המציאות שבה, יוצר האדם וכל אשר בו, הרי עיני השם בכל מה שיש בהבריאה, בכל דבר, מראשיתו עד תכליתו - הכל בדרך מוחלטת, ולכן באמת החיים והמות, הטוב והרע

הברכה והקללה - אין דרך ממוצעת ביניהם! והבנה זו והשגתה דרש וציווה הקב"ה לעם ישראל - לעמוד על מדרגה זו בהשגתם ובראייתם, שהכל - התורה והמצוות הם בדרך מוחלטת ניתנו לעם ישראל, ואינם סובלים שום שיתוף ופשרה ודרך אמצעית.

וזה "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת המות", כמו שאי אפשר 'ענין בינוני' בין חיים ומות כן אי אפשר בין טוב ורע, ברכה וקללה! - "אֶרֶץ חַיִּים לְמַעַלָּה לְמַשְׁכָּל לְמַעַן סוּר מִשְׁאוֹל מָוֶה" (משלי טו, כד). אין מצב אמצעי, או "למעלה למשכיל", או "שאוול מוטה".

"לאהבה את ד' אלוקיך לשמע בקולו ולדבקה בו כי הוא חייך ואורך ימים".

כן. "כי הוא חייך" ולכן "ולדבקה בו" - זו היא דבקות עם מקור החיים. כמו דכתיב 'וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בִּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלַכְּם הַיּוֹם" (דברים ד, ד). ומהו "ולדבקה בו"? "שתהיינה כל פעולותיך לשמו" (ספורנו).

"וּבַחֲרַתְּ בַּחַיִּים" (דברים ל, יט).

רצון ואהבה לחיים

הגאון רבי יוסף שלום אלישיב הלך פעם לבקר את החולה, ואמר החולה קצתי בחיי, כי הם קשים עלי. נטפל לו אותו זקן ואמר: "כתוב בתורה 'ובחרת בחיים' והרבה פרושים נאמרו בזה, אבל אין מקרא יוצא מידי פשוטו, שאדם חייב לבחור בחיים גם כאשר אינם נוחים לו, ולכן מצוה עליך לעזור בלבך רצון ואהבה לקיים רצון הבורא ולבחור בחיים!"

"וְעַתָּה כָּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלִמְדָהּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמָּה בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה לִי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבִנֵי יִשְׂרָאֵל" (דברים לא, יט).

לימוד באופן של שירה בלילות

"יוֹמָם יִצְוֶה ה' חֹסְדוֹ וּבַלַּיְלָה שִׁירָה עֲמִי" (תהלים מב, ט) - אם מצפים לחסד ה' מדי יום, צריך להזהר שבליילה יהיה "שירה עמי", שבבית יִשְׁמַע בלילות רינה של תורה (ועי' ברמב"ם פ"ג מהל' ת"ת ה"ג). ובאופן של 'שירה' דייקא, על דרך מאמר הכתוב "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל", כי רק לימוד שהוא בבחינת 'שירה' אפשר להנחילו לדורות, אבל כשהלימוד הוא תפל בלא טעם - בבחינת מאמרם (מגילה לב, א) כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר (יחזקאל כ, כה) "וְגַם אֲנִי נִתְּתִי לָהֶם חֻקִּים לֹא טוֹבִים" וגו' - אי אפשר למוסרו לבנים. רק אם חשים במתיקות לימוד התורה"ק, אזי מתקיים "שימה בפיהם וגו' וְעַתָּה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ" (דברים שם, כא).

(שבט הלוי פורים - רבי שמואל הלוי ואזנר)

"הַעֲדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמּוֹת נִתְּתִי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבַחֲרַתְּ בַּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אִתָּה וְזִרְעֶךָ" (דברים ל, יט).

בסוף הפרשה מזהיר משה רבנו ע"ה שהבחירה נתונה לפנייהם אבל מורה להם "ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך" ומפרש להם "לאהבה את ה' אלהיך לשמע בקולו ולדבקה בו" ומסיים להם "כי הוא חייך ואורך ימים" וגו' (בפסוק כ), והמפרשים עמדו לבאר על מה הוא אומר "כי הוא חייך ואורך ימים".

הרב אבן עזרא מפרש דקאי על הקב"ה.

ובספורנו מפרש שחוזר אל מצות הדביקות האמורה בפסוק "ולדבקה בו", דהיינו שהדביקות הוא סבת החיים הנצחיים. אבל בתרגום יונתן איתא דקאי על התורה תרגום 'למירחם ית ה' אֱלֹהֶיכוֹן לְקַבְּלָא לְמִמִּירָה וּלְמַקְרַב לְדַחֲלָתָהּ אֲרוֹם אוֹרִייתָא דְאַתּוֹן עֲסִיקִין בִּהּ הִיא חַיִּיכוֹן בְּעִלְמָא הָדִין וְאוֹגְדוֹת יוֹמִיכוֹן בְּעִלְמָא דְאַתִּי וְתַתְּכַנְשׁוֹן בְּסוֹף גְּלוּתָא וְתִיתְבוֹן עַל אֲרַעָא דְקַיִים יִי לְאַבְהֶתְכוֹן לְאַבְרָהָם לִיצְחָק וְלִיעֲקֹב לְמַתָּן לְהוֹן' - כי התורה אשר אתם עוסקים בה היא חייכם בעולם הזה, ואריכות ימיכם לעולם הבא. שבא הכתוב לפרש לנו את מעלת טיב התורה, שהיא תמצית חיותו של האדם בשתי העולמות, כי בה תלויין חייו ואריכות ימיו. וכן תקנו חכמינו ז"ל במטבע ברכת אהבת עולם שבברכות קריאת שמע של ערבית 'כי הם חיינו ואורך ימינו'.

ודבר זה מפורש בחז"ל, כמאמר התנא בברייתא דקנין תורה (אבות פ"ו מ"ז) 'גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא'. וכן אמרו (פסחים מט, ב) שאסור להתלוות לעם הארץ וללכת עמו בדרך, כי הוא חשוד על רציחה ושפיכות דמים. שהרי על התורה נאמר "כי הוא חייך ואורך ימים", ויש לנו ללמוד בקל וחומר, שאם על חייו לא חס עם הארץ זה, שאינו עוסק בתורה המארכת את חייו, על חיי חבירו לא כל שכן. והענין הוא, כי אצל עמי הארץ נחשב הגוף וצרכיו כעיקר מטרת החיים וייעודם, והנשמה הרוחנית אינה אלא כטפלה בעלמא, אשר על כן אינם יכולים להשיג את מעלת הנשמה ואינם עוסקים בתורה לזון אותה ולהחיותה, וממילא אינם מחשיבים את ערך חיי האדם שהוא ענין רוחני, וחשודים על שפיכות דמים.

ובספר התניא (ליקוטי אמרים פ"ה) מאריך לבאר יסוד הדבר, וזה לשונו: 'לפי שבידיעת התורה התורה מלובשת בנפש האדם ושכלו ומוקפת בתוכם, לכן נקראת בשם 'לחם ומזון הנפש', כי כמו שהלחם הגשמי זן את הגוף כשמכניסו בתוכו וקרבו ממש, ונהפך שם להיות דם ובשר כבשרו ואזי יחיה ויתקיים. כך בידיעת התורה והשגתה בנפש האדם, שלומדה היטב בעיון שכלו עד שנתפסת בשכלו ומתאחדת עמו והיו לאחדים, נעשה מזון לנפש וחיים בקרבה מחיי החיים אין סוף ברוך הוא המלוכבש בחכמתו ותורתו שבקרבה' וכו'. הרי מבואר מדבריו, אשר כמו שהלחם מקיים את הגוף להחזיקו בחיים, כך התורה מקיימת את הנפש להחזיקה בחיים הנצחיים.

ונפלא עד מאד לשונו של רבנו יונה בספרו "שערי תשובה" (שער ג) המפרש את כל המצוות והחוקים המוטלים על האדם מישראל לעשותם 'ובעבור המעלות האלה נברא האדם שנאמר "כָּל הַנֶּקְרָא בִּשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו" (ישעיה מג, ז), ומה תקות הנברא, אם לא ישים עמל נפשו ועיקר עסקו בדברים שנברא בעבורם'. וממילא הדברים ברורים לפנינו, שהחובה

מוטלת על כל בר ישראל להגות בתורה תמיד ללא הפסק, שהרי זוהי מטרת חייו ובעבור כן נברא, ומי פתי אשר לא יעסוק בדברים שהם עיקר תקוותו בימי חייו.

וצריך לדעת שהתורה הקדושה היא נחוצה והכרחית לחיי האדם עד שבלעדיה לא יוכל לחיות. ובספרי המוסר למדו יסוד זה מן האמור בפרשתנו שמשנה רבנו מזהיר את ישראל על שמירת התורה לאמור "כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת וגו' לֹא נִפְלְאָתָה הוּא מִמֶּךָ וְלֹא רָחֲקָה הוּא, לֹא בִשְׂמִים הוּא וגו', וְלֹא מֵעֵבֶר לִים הוּא וגו', כִּי קָרֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מֵאֵד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ" (דברים ל, יא-יד). והנה ידוע שטבע הטביע הקב"ה בעולמו, שכל דבר נמצא כפי שיעור הכרחו, והדבר המוכרח לחיי האדם נקל להשיגו בלא טורח, אבל הדברים שאינם הכרחיים לחיי האדם אינם מצויים כל כך וצריך לעמול ולטרוח בכדי להשיגם, ולזה תראה שהמים אשר בהעדרם אי אפשר לחיות, נמצאים כמעט בכל מקום שהוא, וצריך רק להתכופף ולשאבם, שלא כמזון שאינו נמצא בכל המקומות כשונה, וצריך לטרוח ולהכניס, אבל האויר שהוא מוכרח לנשימה וזקוקים אליו בכל רגע ורגע ובכל נשימה נשימה, הרי נמצא בכל מקום ומקום ומושג בלא שום פעולה וטרח כלל.

הוי אומר, שכאשר הכתוב מעיד בנו על התורה והמצוות "כִּי קָרֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מֵאֵד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ" דהיינו שהם קרובים אל האדם ואינו צריך לחפש אחריהם או לטרוח להשיגם, הרי ידענו בזה שהם הכרחיים ביותר לחיי האדם והם כאויר לנשימה שאי אפשר לחיות כלל מבלעדיהם, ולכן מוכנים הם לאדם וקרובים לפיך וללבבך לעשותם.

והמשכיל בזה הרי ירדוף ויחזר אחר התורה בהשתוקקות ובצימאון, כאדם עייף וצמא הרץ לקראת מים לרוויה, וכן אמרו חכמים (תענית ז, א) למה נמשלו דברי תורה למים דכתיב (ישעיה נה, א) "הוֹי כָּל צָמֵא לָכוּ לַמֵּי", הרי שצריך להשתוקק אל התורה כאדם צמא ההולך אל המים להרוות את צמאונו.

ואכן כך המשילו חז"ל את בני ישראל שהם משתוקקים אל התורה כדגים המשתוקקים למים חיים, וכאומרם במדרש (ב"ר צז, ג) 'מה דגים הללו הגדלין במים, כיון שיורדת טפה אחת מלמעלה מקבלין אותה בצמאון כמי שלא טעמו טעם מים מימיהו, כך הן ישראל גדלין במים, בתורה, כיון שהן שומעין דבר חדש מן התורה הן מקבלין אותו בצמאון כמי שלא שמעו דבר תורה מימיהו'. דהיינו שהגם שכבר מלאו כריסם בכל מכמני התורה והיו בקיאים בה ללא שיעור וגבול, בכל זאת היו משתוקקים ומתלהטים אחר כל דין מחודש ודבר חידוש בעסק התורה.

וכן מסופר בגמרא (חגיגה ג, א) מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ורבי אלעזר חסמא שהלכו להקביל פני רבי יהושע בפקיעין, אמר להם מה חידוש היה בבית המדרש היום, אמרו לו תלמידך אנו ומימך אנו שותין, וכלומר שאין ראוי לנו לדבר לפניך, אמר להם, אף על פי כן, אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש. במה היתה הגדה היום, אמרו לו בפרשת הקהל, ומה דרש בה "הָקְהַל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף" (להלן לא, יב), אם אנשים באים ללמוד נשים

באות לשמוע, טף למה באין, כדי ליתן שכר למביאינהן, אמר להם רבי יהושע, מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני, ע"כ.

הרי לנו מעשה רב באותו תנא רבי יהושע, שעל אף השגותיו בכל קנייני התורה התלהב והתלהט מדבר חידוש ששמע, עד שתמה על תלמידיו ולא הבין את הלך רוחם איך חשבו למנוע ממנו תענוג נפלא כזה. והיינו כדברינו האמורים שכאשר יכיר האדם שהתורה היא מקור חיותו ומבלעדיה אין חייו נקראים חיים, מתוך כך יתלהב ויתלהט אחר כל דבר חידוש וחידוש, וישמח וישתעשע בכל רעיון והברקה לחידודה של תורה, כצמא הלוט אחר כל טיפת מים חיים.

וכאשר זוכה האדם להגיע לידי כך, שמעריך את התורה באופן הראוי והנכון, ומשיג ויודע שכל תיבה ותיבה שבתורה יקרה עד מאוד וכל חפצי וענייני העולם לא ישוו בה, וכל דיבור ודיבור בעסק התורה נותנת חיים ואושר לעושיה, אזי משתכר הוא בזה שני רווחים גדולים, האחת שלימודו נעשה מתוך עיון מעמיק ומתוך רצון וחפץ להבין כל דבר ודבר על בוריו ומתכונתו, ועוד זאת, שלעולם אינו מסתפק במה שיש לו, ואינו אומר די לי במה שלמדתי כבר, אלא משתדל תמיד להגדיל ולהרחיב את השגותיו וקנייניו בתורה בכמות ובאיכות.

ומובא בספר "דברי שמואל" (סלונים) לפרש את לשון הפיוט בסליחות 'כדלים וכרשים דפקנו דלתך' שנראה לכאורה ככפל לשון שהרי דל ורש משמעותם אחת והיינו הך. אמנם אף שבאמת הם כשני שמות הנרדפים אבל יש הבדל ביניהם, כי 'דל' הוא זה אשר לא ראה מאורות מעולם, כי כל ימיו עברו עליו מתוך עניות ואביונות ובחוסר כל ולא טעם טעם שובע מימיו. אבל 'רש' הוא זה אשר מתחילתו היה עשיר וקצין אלא שנתהפך עליו הגלגל ונתרושש, שאבד את כל כספו ונשאר בעירום ובחוסר כל.

והנה הגם שלמראה עינים הרי כעת עתה אין עוד חילוק בין שני האנשים, שהלא שניהם עניים ואביונים וחסרי כל, אבל באמת הבדל גדול יש ביניהם, כי זה הדל אשר כל ימיו הוא בדלותו ועניותו יש בו מעלה מצד אחד, כי הוא שמח ונהנה מכל מתנה ורווח הבאה אליו, והוא מעריך ומוקיר כל פיסת לחם וכל פרוטה שחוקה שנותנים לו, אמנם לעומת זה יש לו חסרון גדול, שאין לו חשק ושאיפה להתרומם משפל מצבו ולעלות מעמקי דלותו. אמנם זה הרש, מצד אחד יש בו חסרון כי אינו שמח אלא במתנה ראויה ומכובדת וכל ימיו מכאובים, אבל מאידך גיסא יש בו מעלה גדולה. שהוא עומד ומצפה להתעלות ולהתרומם, ומשתוקק ומתאוה לחזור לקדמותו ולימי תפארתו כבראשונה.

וזהו שיסד הפייטן לומר 'כדלים וכרשים דפקנו דלתך' כלומר שאנו אווזים בחבל התפילה משני צדדיו, כי מצד אחד אנו כ'דלים' השמחים ומודים על כל הטבה והטבה המגיעה אלינו, ומכירים בטובתו של מקום המשפיע עלינו בחסדו הגדול יותר מן הראוי לנו, אבל לעומת זאת אנו גם כן כ'רשים' שאיננו מסתפקים רק במתנה מועטת אלא רצוננו לראות את מלכנו ולשוב לרום המעלות כמו שהיינו מקודם בהלו נרו על ראשינו.

ומעין רעיון זה איתא בכתבי הקודש על הפסוק בתהלים (פט),
 (טו) "אֲשֶׁר־יָדְעֵי תְרוּעָה ה' בְּאֹר פְּנִיָּה יְהִלְכֹּן", דהנה
 לשון "תרועה" מורה על שברון לב כאומרם ז"ל (ר"ה לג, ב)
 גנוחי גנח ילולי יליל, אבל "אור פניך" מורה על מדרגה
 רוממה שהיא הארת פנים עליונה. וזהו כוונת המאמר, כי עם
 בני ישראל יש בהם שני מעלות, כי מצד אחד הם "יודעי
 תרועה" הנכנעים לפני בוראם בשברון לב ושפלות רוח. אבל
 מאידך גיסא הרי "באור פניך יהלכון", משתוקקים הם תמיד
 להתרומם ולהתעלות ולזכות להארת פני עליון ברום
 המעלה, ואינם נותנים לשברון לבם שיפילם חס ושלוש
 ברשת היאוש וחדלון המעש.

ואפשר להעמיס עוד ברעיון האמור, מה שכתב בעל הטורים
 בסוף הפרשה (ל, יט) על הפסוק "וּבְחֶרֶת בְּחַיִּים לְמַעַן תַּחֲיָה"
 וגו', וז"ל: "בחיים" עולה שבעים, לומר שבשבעים פנים
 התורה נדרשת בהם (במד"ר יג, טו). וכן "סוד ה' לִי־אֵי" (תהלים
 כה, יד). וחי האדם שבעים שנה. ע"כ. ונאמר בזה, כי בודאי
 לא התכוון רבינו בעל הטורים לרשום רמז נאה בעלמא, אלא
 ללמדנו בא יסוד גדול, שהתורה הק' ושבעים הפנים שהיא
 נדרשת בהם, אלו הם עיקר החיים שצריך איש ישראל
 לבחור לו. ולהורות נתן עוד, שלא יסתפק האדם בלימודו
 באופן אחד מאופני הלימוד, אלא ישתדל בכל כוחו להשיג
 את כל האופנים שהתורה נלמדת בהם, דהיינו שגם כשראה
 ברכה בתלמודו וזכה להשיג סוגיא אחת לאשורה, לא יאמר
 בלבו הן כבר הבנתי הדברים על בוריים ומה לי לבקש עוד
 הבנות נוספות ודרכים אחרים, אלא יחזור וישנן שוב ושוב
 את כל מהלך הסוגיא מתוך עמל ויגיעה בירידה לעומקם של
 דברים בכדי שיזכה להשיג עוד ועוד פנים בסוגיא הלזו
 משבעים הפנים אשר התורה נדרשת בהם כפי אשר תשיג
 ידו ביגיעתו, שהרי כל אופן משבעים הפנים הוא חלק
 מחיותו.

וככה היו רבותינו הראשונים כמלאכים מתייגעים בדברי
 התורה לבארם בכמה וכמה אופנים, כמו שאנו יכולים
 לראות במו עינינו כאשר נעיין בפירושי התוספות, שמעלים
 קושיא אחת או שתיים על סוגית הגמרא ומתמצים תירוץ
 אחד, ומוסיפים תירוץ נוסף ולפעמים אף כמה תירוצים על
 קושיא אחת, והגם שכבר בתירוץ הראשון נתיישרה
 התמיהא, אמנם לא הסתפקו בכך אלא בקשו ליישב את
 הסוגיא בעוד כמה אופנים.

ושמעתי לאמר בשם הגאון רבי חיים מברסק זצ"ל שהפליא
 דבר זה שהאריכו רבותינו בעלי התוספות בתירוצים רבים
 על קושיא אחת, שהרי הפוסקים הבאים אחריהם העלו
 הרבה הלכות פסוקות מתוך תירוצי התוספות, ולפעמים אף
 נמצאים דינים מחולקים ומחודשים מתוך התירוצים. ואילו
 היו בעלי התוספות מסתפקים בתירוץ אחד לדחות את
 הקושיא ותו לא, הרי היה נמנע מאתנו הרבה חדושי הלכות
 הנוגעות למעשה. אמנם מתוך גיעתם למצוא כמה תירוצים
 לכל הערה ותמיהה ולתיישרה בכמה אופנים, זכינו אנו
 השותים את מימיהם לחידושי דינים והלכות פסוקות.

ושורש הדברים תלוי בנ"ל, שכאשר מכירים ברום סגולת
 התורה וביוקר ערכה והכרחיותה לחיי האדם כאויר
 לנשימה, הרי מתלהטים אחריה בצמאון אין קץ, ועומדים

על כל קוץ וקוץ וכל תג ותג להבינה על בוריה מתוך עמל
 ויגיעה.

(משחת שמן - רבי חיים שאול קויפמאן)

"וּבְחֶרֶת בְּחַיִּים לְמַעַן תַּחֲיָה אֶתָּה יִזְרְעֵךְ" (דברים ל, יט).

חיים אף לזרעך

הנה גם הרשעים חיים, אך חיים שלהם היא "אֶכּוֹל וְשָׁתוּ כִּי
 מָחָר נָמוּת" (ישעיהו כב, יג) - אך לבניהם אחריהם לא נשאר
 מאומה מחיים כאלו. ואמר הכתוב "ובחרת בחיים" - חיים
 כאלו 'למען תחיה אתה וזרעך', שזרעך אחריך יקבלו ממך
 דרך החיים!

(ליקוטי הב"ח)

"וּלְדַבָּקָה בּוֹ" (דברים ל, ב).

מתלמוד יכולין להתקרב יותר מהכל

על הפסוק "כִּי טוֹבִים דְּדִיךְ מִיָּיִן" (שיר השירים א, ב) ביאר
 הגה"ק מקוצק, דאכן מגמ"ח או ממצוות או מתפילה יכולין
 על ידם להתקרב אל השי"ת, אבל מתלמוד יכולין להתקרב
 יותר מהכל. והיינו שיש להקב"ה הרבה דודים ורעים אלו
 הצדיקים, "דודיך" הוא מלשון ידידות, יש שבאים מתפלה
 או מצות, אבל טובים הם ביותר הדודים שבאים על ידי יינה

של תורה! (רבי מאיר הלוי סאלאוויצקי)

"כִּי הוּא חַיִּיךְ וְאֶדְךָ יִמֶיךָ" (דברים ל, ב).

'ראיתי מהגאון רבי יצחק יעקב ריינעס שיחיה אב"ד דלידא:
 כל אחד מבני ישראל יודע שהתורה היא נשמת האומה
 ורוחניותה היא חיים ואורך חיים, ומרגיש כי זהו דם
 שנשמתו של ישראל תלויה בו, ורק היא מצקת בו רוח חיים
 ועליה ועל ידה הוא חי.

ואיש מבני ישראל, בעת שרואה כי התורה מתמעטת וכבודה
 מתחללת ויקרתה וגאונה מושפלת עד לעפר, יש לו לשוות
 לו כמו שרואה שדמו נשפך ונגר לארץ, כי התורה היא חייו
 וכבודה היא כבודו ועוזו דמי נפשו, כי היא נבלעת בדמיו
 ובאיבריו - בכל אבר ואבר מאבריו, ובכל עורקיו נוזלת דם
 התורה.

ובגיטין (נו, ב) מסופר על טיטוס הרשע שחירף וגידף כלפי
 מעלה, תפס זונה בידו ונכנס לבית קדשי הקדשים והציע
 ספר תורה על הארץ ועבר עליה עבירה ונטל סייף וגידר את
 הפרוכת, ונעשה נס והיה דם מבצבץ ויצא, וכסבור הרג את
 עצמו.

כשהשפיל כל כך את כבוד התורה נעשה נס הפלא ופלא
 שיצא דם, שכל אחד מישראל ידע כי כבוד התורה וקדושתה
 היא דמו וחיוו, וזלזול כבוד התורה והורדתה עד לעפר -
 נגירת דמו והזלתו לארץ, כי התורה בפעולותיה הרוחניים היא
 נשמת היהודי - ורוחו, עולמו וחיוו!

(ידי משה, וארשא תרנ"ז - רבי

משה מאראן 'הפרוש מאראן' [אבי אביו של הגר"ש אלישיב])

"כִּי הוּא חַיִּיךְ וְאֶדְךָ יִמֶיךָ לְשִׁבְתָּ עַל הָאָדָמָה" (דברים ל, ב).

איתא בתנא דבי אליהו (זוטא יד, א), שאליהו שאל לאדם אחד
 על מה שאינו עוסק בתורה, ואמר לו בינה ודעת לא נתנה לי

מִן הַשָּׁמַיִם, וְהוֹכִיחַ לוֹ מִמָּה שֶׁבִּפְרִנְסָתוֹ הוּא כֵּן מִבֵּין לַעֲשׂוֹת כָּל מַה שְּׁצָרִיךְ לִלְחֹם בִּיתּוֹ, לֵאמֹר לוֹ, שֶׁאִם יִדְעַת שְׁחִיךְ תְּלוּיִים בַּהֲתוֹרָה, הֵייתָ כֹּבֵר מוֹצֵא עֲצָה אֵיךְ לִהְיוֹן וּלְהַשְׁכִּיל בָּאֵהָבָה.

וְעַפִּי"ז בִּיָּאֵר הַגֹּה"ק מְקוֹצֵץ בְּאוֹפֶן נִפְלֵא מ"ש כֵּאֵן "כִּי הוּא חֵיךְ וְאוֹרֵךְ יִמֶיךָ לִשְׁבֹּת עַל הָאֲדָמָה", הָאָדָם צָרִיךְ לְהַרְגִּישׁ שֶׁהַתּוֹרָה הִיא חַיּוּתֵינוּ וּמִבְּלַעֲדֵינוּ אֵין עֲצָה וְיִשׁוּעָה, וּמִמִּילָא יִמְצָא דְרָכִים לַעֲבֹדָה וּלְשִׁמְרָה! (הַאֲדָמוֹר בַּעַל הַ"בֵּית יִשְׂרָאֵל" מַגּוּר)

"לֵאֲהָבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמְעַת פִּקְלוֹ וּלְדַבָּקָה בּוֹ כִּי הוּא חֵיךְ וְאוֹרֵךְ יִמֶיךָ לִשְׁבֹּת עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לֵאבְרֶיךָ לֵאבְרֶהֶם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵתֵת לָהֶם" (דְּבָרִים ל, ב).

בְּגִמ' (נְדָרִים סב, א): תִּנְיָא, "לֵאֲהָבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁמְעַת בְּקוֹלוֹ וּלְדַבָּקָה בּוֹ", שֶׁלֹּא יֵאֵמַר אָדָם אֶקְרָא שִׁיקְרָאוֹנִי חֲסֹם, אֲשֶׁנָּה כְּדִי שִׁיקְרָאוֹנִי רַבִּי, אֲשֶׁנָּה כְּדִי שֶׁאֵהִיָּה זָקֵן וְיוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה, אֲלֵא לִמַּד מֵאֲהָבָה וּסוּף הַכְּבוֹד לְבָא.

מִפְּסוּק זֶה לִמְדוּ חֲז"ל, שֶׁעֲלֵינוּ לְלַמּוֹד תּוֹרָה לְשִׁמְחָה, מֵאֲהָבָה, וְלֹא בִשְׂבִיל אִיזָה רוּחַ, כְּבוֹד וְכַדּוּמָה, שִׁיבּוּא לָנוּ מִזֶּה.

כְּסִבּוּרִים אֲנוּ, שְׁלִימוֹד תּוֹרָה לְשִׁמְחָה הוּא עֲנִין גְּדוֹל, שֶׁאִינוּ שׁוֹיךְ אֵלֵינוּ, זֶה שׁוֹיךְ רַק לְאֲנָשִׁים גְּדוֹלִים כִּהְפָּחַץ חַיִּים זָצ"ל. אֲבָל אֵין זֶה נִכּוֹן, קְרוֹב אֵלֶיךָ הַדְּבַר. הִרִי הַשּׁוֹלְחָן עֶרוֹךְ נִכְתָּב עֲבוּר כָּל יְהוּדִי, כָּל יְהוּדִי צָרִיךְ וְיִכּוֹל לְקִיִּים מַה שֶׁנִּשְׁאָמַר בַּשּׁוֹלְחָן עֶרוֹךְ, וְהִנֵּה, יֵשׁ סִימָן שֶׁלֵּם בַּשּׁוֹלְחָן עֶרוֹךְ עַל לְשִׁמְחָה, סִימָן רֵלָא – שֶׁכָּל כּוּוֹנוֹתֵינוּ יִהְיוּ לְשֵׁם שְׁמַיִם, הִרִי לָנוּ שְׁבִידֵנוּ הַדְּבַר.

הֵלֵא אֲנוּ מִתְּפַלְלִים בְּכָל יוֹם, 'וְנִהְיָה אֲנוּ וְצִאֲצֵאֵינוּ – כּוֹלָנוּ – יוֹדְעֵי שִׁמְךָ וְלומְדֵי תוֹרָתְךָ לְשִׁמְחָה', הִרִי שְׁכוּלָנוּ מִבְּקָשִׁים לְזִכּוֹת לְמַעַלָּה זֹה, אֲנַחְנוּ וְצִאֲצֵאֵינוּ. זֹאת אוֹמֶרֶת שֶׁהַדְּבַר שׁוֹיךְ אֵלֵינוּ, אִם נִתְאַמֵּץ וְנִתְפַּלֵּל אֲזַי נִזְכֶּה לָכֶךְ, וְהִלּוּאִי שֶׁהֵיִינוּ שׁוֹמְעִים בְּאוֹזְנֵינוּ מַה שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹצִיאִים מִפִּינוּ.

וְהִנֵּה לִימּוּד הַתּוֹרָה לְשִׁמְחָה הִיא מִדְּרָגָה נְעִלָּה בִּיּוֹתֵר, וְכִשְׁלומְדִים גִּמְרָא רַש"י תוֹס' וּמִפְּלָפְלִים בֵּהֶן בְּקוֹשִׁיּוֹת וּתִירוּצִים וּסְבִירוֹת, מְקִיִּימִים בִּזֵּה תּוֹרָה לְשִׁמְחָה. אֲבָל הִרִי יֵשׁ אִפְשָׁרוֹת שִׁיתְעַרְבֵם שֶׁם גַּם קִצַּת לֹא לְשִׁמְחָה אֵךְ כֹּאשֶׁר יוֹשְׁבִים וְלומְדִים מוֹסֵר אוֹ הַלְכוֹת לְשִׁמְחָה שֶׁם אֵין כָּל חֲשֵׁשׁ לִזֵּה, שֶׁהִרִי לְשֵׁם מַה לּוֹמְדִים מוֹסֵר? הֵלֵא מוֹסֵר לּוֹמְדִים רַק כְּדִי לְהַשִּׁיג יִרְאֵת שְׁמַיִם. אִיזֵה מַחֲשָׁבוֹת זֵרוֹת יִכּוֹלוֹת לְהִתְעַרֵּב בִּזֵּה? אִפְשָׁר לְהַגִּיד שְׁלִימוֹד כִּזֵּה הוּא מִמֶּשׁ תּוֹרָה לְשִׁמְחָה.

גַּם בְּמִקּוֹם שֶׁקִּשָּׁה לְהַגִּיעַ לִימּוּד תּוֹרָה לְשִׁמְחָה, אֵל לָנוּ לְהַזְנִיחַ מַחֲמַת זֶה אֶת הַלִּימּוּד, עֲלֵינוּ לְלַמּוֹד כְּפִי יִכּוֹלָתָנוּ וְאִפִּילוֹ שֶׁלֹּא לְשִׁמְחָה, וְכִמּוֹ שֶׁאֲמָרוּ חֲז"ל (נְזִיר כג, ב) 'לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבִמְצוּוֹת וְאִפִּילוֹ שֶׁלֹּא לְשִׁמְחָה', לְעוֹלָם תְּמִיד לְלַמּוֹד, בֵּין הָעוֹמֵד בְּדִרְגַּת לְשִׁמְחָה וּבֵין מִי שֶׁעֲדִידִין לֹא הִגִּיעַ לָכֶךְ, יֵשׁ עַל זֶה מַעֲשֶׂה מֵהַ"יִּשְׁמַח מִשָּׁה" שֶׁהַתְּבוּנָה פִּעַם בְּעֵנִין לִימּוּדוֹ, שְׁבַעֲנִינוּ לֹא הִיא מִדְּרָגָה הָרְאוּיָה, הִיא חֲסֵר בְּלִשְׁמָה, אֵךְ הוּא חֲזָר מִיד וּדָן בֵּינוּ וּלְבֵין עֲצָמוֹ, הָאֲמָנָם עֲדִיף שֶׁלֹּא אֲלֵמַד כָּלֵל? בּוֹדָאִי שֶׁלֹּא.

לִימּוּד תּוֹרָה לְשִׁמְחָה צָרִיךְ הַכְּנָה לִימּוּד, וְכִמּוֹ שֶׁכְּתֹב הַ"נֶּפֶשׁ הַחַיִּים" (שַׁעַר ד' פ"ו): הַדֶּרֶךְ הָאֲמִיתִי, אֲשֶׁר בִּזֵּה בָּחַר יִתְבָּרַךְ

שְׁמוֹ שֶׁכָּכֵל עַתָּה אֲשֶׁר יִכֵּין הָאָדָם עֲצָמוֹ לְלַמּוֹד רְאוּיָה לוֹ לְהִתְשַׁבֵּב קוֹדֵם שִׁיתְחִיל, עַכ"פ זֶמֶן מוֹעֵט, בִּירְאֵת ה' טְהוּרָה בְּטִהְרַת הַלֵּב, לְהִתְוֹדֹת עַל חֲטָאוֹ מְעוֹמְקָא דְלִיבָא, כְּדִי שֶׁתֵּהָא תּוֹרָתוֹ קְדוּשָׁה וְטְהוּרָה, עַכ"ל. טְהוּרַת הַלֵּב פִּירוּשׁוֹ לְלַמּוֹד בְּכוּוֹנָה טְהוּרָה, לְשִׁמְחָה, כֹּאשֶׁר צִיּוּנִי ה' אֲלֵקִי וְלֹא מִפְּנֵי שׁוֹם סִיבָה אַחֲרָת. וְדֹאִי שְׁמִי שִׁיעֶשֶׂה כֵךְ יִסִּיעֶנּוּ מִן הַשְּׁמַיִם לְהַגִּיעַ לִימּוּד תּוֹרָה לְשִׁמְחָה. (יִרְאֵה וְדַעַת – רַבִּי יְהוּדָה זָאב סָגֵל)

"וְהָיָה כִּי תִמְצָאֵן אֶת־רַעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְעָנָתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זִרְעוֹ כִּי יִדְעָתִי אֶת יִצְרוֹ אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה הַיּוֹם בְּטָרִם אֲבִיָּאֵנוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי" (דְּבָרִים לא, כא).

אִיתָא בְּמִס' חֲגִיגָה (ה, א): רַבִּי יוֹחָנָן כִּי מִטִּי לְהֵאֵי קְרָא בְּכִי, "וְהָיָה כִּי תִמְצָאֵן אוֹתוֹ רַעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת", עֲבַד שְׁרַבּוֹ מִמְּצִיא לֹא רַעוֹת וְצָרוֹת, תִּקְנָה יֵשׁ לוֹ (בְּתַמִּיָּה) וְכו', ע"כ.

נִרְאֶה לְהַסְבִּיר אֶת דְּבָרֵי רַבִּי יוֹחָנָן אֵלּוֹ עַל פִּי מַה שֶׁנִּשְׁאָמַר (תְּהִלִּים ג, א) "מִזְמוֹר לְדָוִד בְּכִרְחוֹ מִפְּנֵי אֲבִשְׁלוֹם בְּנוֹ", וּפְרִיךְ בְּגִמְרָא בְּמִס' בְּרִכּוֹת (ז, ב) "מִזְמוֹר לְדָוִד", קִינָה לְדָוִד מִיִּבְעֵי לֵיָּה, וּמִשְׁנֵי, מִשָּׁל לְמַה"ד לְאָדָם שִׁיִּצָּא עֲלָיו שְׁטֵר חוֹב, קוֹדֵם שֶׁפָּרְעוֹ הָיָה עֲצָב, לְאַחַר שֶׁפָּרְעוֹ שִׁמַּח, אֵף כֵּן דָּוִד כִּיּוֹן שֶׁא"ל הַקֵּב"ה (שְׁמוּאֵל ב' יב, יא) "הִנֵּנִי מְקִים עָלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתְךָ", הִיא עֲצָב, אֲמַר שֶׁמָּא עֲבַד אוֹ מִזְמוֹר הוּא דֵּלָא חַיִּים עָלֵי, כִּיּוֹן דַּחֲזָא דַּאֲבִשְׁלוֹם הוּא, שִׁמַּח, מִשׁוּם הִכִּי אֲמַר מִזְמוֹר (אֲמַר סֵתָם בְּרָא מִרְחָם עַל אֲבָא), ע"כ.

וְהַקִּשָּׁה ע"ז בְּסִפֵּר "קִשְׁתָּ יוֹנָתָן", דָּאֵם גַּם סֵתָם בְּרָא חַיִּים עַל אֲבָא, הֵלֵא רָאָה דְּבָנוּ לֹא חַיִּים עָלָיו וְא"כ הִיא לוֹ לְקוֹנֵן בִּיּוֹתֵר. וְתִירֵץ דִּהְעוֹנֵשׁ הֵיּוֹתֵר מוֹפְלָג הוּא אִם הַקֵּב"ה מִסְתִּיר פָּנִים מֵאָדָם וְעוֹזֵב אוֹתוֹ עַל מְקָרִי וּפִגְעֵי הַזֶּמֶן אֲבָל כָּל זֶמֶן שֶׁנִּרְאֶה בִּהְעוֹנֵשׁ דִּמְעָנִישׁ בִּהְשַׁגְחָה אֲזַי הָעוֹנֵשׁ לָנוּ לְטוֹבָה כִּי כִרְחֹם אֲב עַל בְּנֵים יִרְחֹם ה' אֶת יִרְאִיו, וְז"ש כִּיּוֹן שֶׁאֲמַר לוֹ הַקֵּב"ה "הִנֵּנִי מְקִים עָלֶיךָ רָעָה מִבֵּיתְךָ", חֲשֵׁשׁ שֶׁמָּא עֲזָבוּ עַל הַמְּקָרִים וְיָבֵא עֲבַד אוֹ מִזְמוֹר אֲשֶׁר בְּטִבְעַת לֹא יִחוּס וְלֹא יִרְחֹם, כִּיּוֹן דַּחֲזָא דְּבָרֵי הוּא, אֲמַר: סֵתָם בְּרָא חַיִּים עַל אֲבָא וְכִיּוֹן דִּזֵּה לֹא חַיִּים יִצָּא מִגְּדֵר הַטִּבְעַת וְע"כ בֹּא הָעוֹנֵשׁ בִּהְשַׁגְחָה וְאֲמַר מִזְמוֹר, ע"כ מוֹבָא בְּסִפֵּר "חֲכָמָה עִם נַחֲלָה" עַל תְּהִלִּים כח, א.

וּלְפִי זֶה י"ל דִּזֵּהוּ שֶׁאֲמָרוּ בְּגִמ' כֵּאֵן 'מִמְּצִיא' וְהֵיִינוּ עוֹזֵב אוֹתוֹ לְפִגְעֵי הַזֶּמֶן וְהַטִּבְעַת, וְלֹא אֲמַר 'נִתָּן' אוֹ 'שׁוֹלַח' אוֹ 'מְבִיא עָלָיו', כִּי זֶה הִיא מִשְׁמַע בִּהְשַׁגְחָה וְאֲזַי הִרִי הוּא בְּטוֹחַ שֶׁהַטוֹב בֹּא יָבֵא, וְאֵתִי שְׁפִיר. (נֶפֶשׁ בְּרַכָּה – רַבִּי מִשָּׁה בִּלּוֹי)

"וַיִּלֶּךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל" (דְּבָרִים לא, א).

יִלְכוּ מִחִיל אֶל חִיל

כְּבֵר עֲמָדוֹ הַמְּפָרְשִׁים כּוֹלֵם מַהוֹ לְשׁוֹן "וַיִּלֶּךְ", הַלִּיכָה זֹה מַה טִּיבָה, כִּי לֹא פִירֵשׁ כֵּאֵן הַכְּתוּב לֵאִיזָה מְקוֹם הַלֶּךְ.

בְּתַרְגוּם יוֹנָתָן כְּתֹב, שֶׁהַלֶּךְ לְמִשְׁכָּן בֵּית אוֹלְפָנָא.

וְהַרְמַב"ן וּרְבִנּוֹ בַּחֲזִי כְּתֹבוּ, שֶׁהַלֶּךְ מִמַּחְנֵה לִוְיָה אֶל מַחְנֵה יִשְׂרָאֵל לְכַבֵּד, כִּמִּי שִׁירְצָה לְהַפְטֵר מִחֲבִירוֹ וְכֹא לִיטוֹל

רשות ממנו. או הלך כדי לנחם אותן על מיתתו, ולהגיד להם גדולתו של יהושע שיהיה תחתיו וימלא מקומו.

ובמדרש תנחומא (ס"א) איתא, אין "וילך" אלא לשון תוכחה שנאמר (תהלים מו, ט) "לְכוּ חֲזוּ מַפְעָלוֹת ה'", ע"כ.

ועדיין לא נתבאר בדבריהם, היכן נרמז ענין התוכחה בפסוקי הפרשה.

ובספר "באר משה" כתב, כי התכוון הכתוב לאמר שהוכיחם משה רבנו ע"ה בדברי מוסר וחיזוק לעבודת ה', שכן מצינו רבות במקראות ובמדרשי רז"ל שנאמר לשון הליכה ויציאה כלפי עבודת ה' כגון הא דכתיב (תהלים לד, יב) "לְכוּ בְּנִים שְׁמְעוּ לִי יְרֵאת ה' אֲלַמְּדֶכֶם", וכן נאמר (ישעיה ב, ה) "בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנִלְכָה בְּאוֹר ה'", וכעין זה בלשון המשנה (אבות פ"ב מ"ט) 'אמר להם צאו וראו איזוהי דרך ישרה' וכו'.

וענין לשון זה הוא לרמז את הדרך ישרה בעבודת התשובה ובתיקון המעשים לפני האלוקים, שכאשר חפץ איש ישראל לעשות תשובה ולהתחזק בעבודת השי"ת, שומה עליו 'לצאת' מטבעו ומהרגליו הקודמים ו'לילך' להנהגות אחרות שלא היה מורגל בהן עד עכשיו. כי הלוא מה טעם נכשל האדם בחטאים ועוונות, זהו מפני שההרגל נעשה טבע ומקשה את ההדגשים, וממילא כשנכשל באיזה מכשול רח"ל פעם ופעמיים ושלש, הרי הוא מתרגל למצבו הירוד וממילא נעשה לו הדבר כהיתר ולא חלי ולא מרגיש את שפל מצבו. וזוהי אזהרת תוכחה גם לזה שהוא שמור ולא נכשל בחטאים בפועל, אלא הולך תמים ופועל צדק ושומר עצמו מכל דבר רע, אמנם אף בו שייך רעת ההרגל, כי אם לא יתעורר לחדש תמיד כנשר נעוריו, הריהו עוסק בעבודת ה' וקיום המצוות כמצות אנשים מלומדה בלא לב ולב.

אי לכך, החובה מוטלת על כל אחד ואחד מבני ישראל ללא יוצא מן הכלל, להתעורר מתרדמת הזמן ולהשתדל תמידין כסדרן בבקשת עצות ותחבולות איך 'לצאת' מן ההרגלים שמורגל אליהם תמיד 'וללכת' לתוך התחדשות תמידית בכל עת ובכל שעה, וירגיל את עצמו בהרגלים חדשים לבקרים מידי יום ביומו הן בחלק התשובה ותיקון המעשים הבלתי טובים, והן בחלק לימוד התורה ועשיית המצוות. וכענין שנאמר (תהלים פד ח) "יִלְכוּ מִחֵיל אֶל חֵיל" כלומר, שצריך לילך ולהתחזק תמיד ממצבו ומקום מעמדו עכשיו למצב גבוה יותר, להוסיף בלימוד התורה ובסדר העבודה באיכות ובכמות, איש איש כפי מעלתו ומדרגתו.

וכך היה הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל מדייק בלשון הכתוב (ישעיה נה ז) "יֵצֵב רָשָׁע דִּרְכוֹ" וגו' - 'יעזוב רשע מעשיו' לא נאמר אלא 'יעזוב רשע דרכו', לומר שעל הרשע לשנות את כל דרכו ולחפש לו דרך חדשה בחייו, כי אם רק יעזוב את מעשיו הרעים אבל ימשיך בתהלוכות חייו כמקדם, הרי עלול הוא בכל רגע ורגע לשוב וליפול במכשול החטא ולחזור למעשיו המקולקלים, אבל כאשר יברור לו דרך חדשה לילך כה, הרי בזה יהיה שמור יותר שלא יחזור לכסלה עוד.

וכן יש לדייק בלשון הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה (פ"ג ה"ד): אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו כלומר 'עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו

מתרדמתכם' וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם. אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל. הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם. ויעזוב כל אחד מכם 'דרכו הרעה' ומחשבתו אשר לא טובה. ע"כ.

ולאור הדברים האמורים, יתפרש היטב לשון הכתוב 'וילך משה' על דרך התוכחה, שהתכוון להוכיח את בני ישראל ולהורותם דרך ברורה בעבודת התשובה ותיקון המעשים, שכאשר חפץ האדם לתקן את מעשיו, עליו לחפש לו דרך חדשה שלא צעד בה מקדם ובזה יהיה שמור ומוגן מפני פיתויי היצר ותחבולותיו. וכן כאשר יבקש האדם לשמור על מעמדו שלא להכשל בעוונות חלילה ולהינצל מהרשת אשר היצר פורש לרגליו, עליו להתחדש תמידין כסדרן ולילך ממדרגה למדרגה, ובזה יוכל לעמוד על עמדו ולהוסיף להתעלות במעלות היראה והקדושה.

(משנת שמן - רבי חיים שאול קויפמאן)

"וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל" (דברים לא, א).

בספר "נועם מגדים וכבוד התורה עה"ת כאן פירש את הפסוק הזה על פי מה שאמר דוד המלך ע"ה: "תְּהִלַּת ה' יְדַבֵּר פִּי ויִכְרֹךְ כָּל בִּשָּׁר שֵׁם קִדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד" (תהלים קמה, כא), והכוונה מובנת על פי מ"ש חז"ל שאם אומרים דבר הלכה מפי תלמיד חכם, שפתותיו דובבות בקבר, וידוע שביקש דוד המלך שאמירת תהילים שלו, תִּחְשַׁב לאומרים כאילו עסק בנגעים ואהלות, בשעה שבני ישראל אומרים שירים שלו, וזה מ"ש: "תהלת ה' ידבר פי ויכרך כל בשר שם קדשו לעולם ועד", כלומר בשעה שכל אחד מישראל אומר שירי תהילים שלו, נחשב לי זאת, כאלו פי דובר תהלות אלה, וז"ש הכתוב כאן: "וילך משה" - אף בשעה שהלך משה רבינו ע"ה מזה העולם, "וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל" - נחשב לו כאילו דובר הוא גם כעת את הדברים שלימד בחייו אל בני ישראל, עכ"ד, וכהאי נאמר גם בס' 'תפארת שלמה' עה"ת כאן.

ונ"ל די"ל לזה מ"ש (תהלים סא, ה): "אֲגֹדֶה בְּאֵהָלָךְ עוֹלָמִים", וע"ז איתא במס' יבמות (צו, ב): וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים, אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז דאמר רבי יוחנן משום רשב"י כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר, וכמו שכתבו התוס' ד"ה אגורה וכו': כשנשמתו בישיבה של מעלה, שפתותיו נעות בקבר כאילו מדברות, נמצא שבשעה אחת דר בשני עולמים, ע"כ.

ובס' 'יבין שמועה' עה"ת (פ' בהעלותך ס"ו שמ"ב) כתב דאין הכוונה בדברי חז"ל אלו שבאמת גם בקבר דובבות שפתותיו, אלא ר"ל לפי הכלל דשליחו של אדם כמותו, וכל שאומרים בשמו דבר הלכה, נחשב כאילו הוא אמרה, וזהו "שפתותיו דובבות בקבר", כלומר אף שהוא בקבר, עכ"ז נחשב כאילו שפתותיו דובבות כי מה שאומרים משמו נחשב כאילו מדבר הוא, וע"כ נקראו התלמידי חכמים

בלשון התלמוד בשם משה, כי תורתו של משה הם לומדים וכולם שליחיו המה, ע"כ.

(נפש ברכה)

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל

(דברים לא, א).

בפירוש "מאור ושמש" כאן הקשה על מה דכתיב "וילך משה", שלא נמצא בכל התורה כולה שהלך משה לישראל כשרצה לדבר עמם במצות המקום, אלא הם באים אצלו כמו שנאמר: "וַיָּבֹא הָעָם אֶל מֹשֶׁה וְגו'" (במדבר כא, ז), או "וַיִּקְהַל מֹשֶׁה" (שמות לה, א), או "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה" (שמות יב, כא ועוד), גם אינו מובן מה שאמר "וילך משה וידבר", שבשעת הילוכו דיבר וזה אינו מנהגו של עולם, ע"כ ועיי"ש.

ונ"ל דבפירוש אברבנאל עה"ת כאן העיר על מה שנאמר: "וילך משה וידבר את כל הדברים האלה אל כל ישראל", כי הנה קודם לזה כתוב: "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַתֶּם רְאִיתֶם וְגו'", והמשיך אחריו פרשת "אתם נצבים" וכל דברי הברית, והרי כולם היו לפניו באותו פומבי, ואיך אם כן אמר כאן שהלך משה לדבר אלהם, וכתב רש"י ז"ל שהלך אצל כל שבט ושבט, כי כיון שהיו כולם מקובצים יחד לענין הברית, היה לו לדבר אלהם שם ולא יצטרך ללכת לכל שבט ושבט לדבר אלהם.

והסביר שם (בפי' האברבנאל) את החקירה הזאת בזה"ל: כבר כתבתי בהקדמת זה הספר, שעד כאן ספרה התורה מה שדיבר משה לישראל, ומכאן ואילך יספר מה שעשה אחרי שדיבר דבריו אלהם ואומר, שאחרי שהשלים משה לקיים את דברי הברית עם כל ישראל, הלכו איש לאהלו, ואח"כ רצה משה להפטר מהם כי בא יומו, וכדי לכבדם, הלך ממחנה לויה אשר היה יושב שמה - כדברי הרמב"ן - אל מחנה ישראל כאדם הרוצה ללכת מן העיר אל מקום אחר והולך לבית חברו להיפטר ממנו ברשותו להיות חביב אצלו, והלך בפרט אל כל שבט ושבט להודיעם שהוא מת (ימות) ולהיפטר מהם לאהבתו אותם, וזה אמרו: "וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל", ולא יחזור אל כל ישראל בלבד לענין הדברים כי אם שהלך אל כל ישראל ממחנה למחנה ודיבר אליהם שם הדברים האלה, ע"כ, ולפי זה אתי שפיר לשון הכתוב כאן, ומתורצת היטב מה שהקשה בפירוש "מאור ושמש".

(נפש ברכה - הרב משה בלוי)

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל, וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֵּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אֲנִי הָיוֹם

(דברים לא, א).

(א-ב).

בטול העצמיות כשמסייע לחבירו, זו המעלה הגדולה שבמדת החסד וקשה, איזה ענין יש לכלל ישראל בגילו של משה. וביאר הספורנו "וילך משה", התעורר לזה, כמו "וַיִּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לְוִי" (שמות ב, א). וזה שאחר שהשלים עניני כריתת הברית, התעורר לנחם את ישראל על מיתתו, כדי שלא יערבבו שמחת הברית הראויה להם להורות על היותם מקבלים הברית בשמחה על דרך "יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֲשָׂיו" (תהלים קמט, ב).

לאחר השמחה הגדולה של כריתת הברית בו נהיו כלל ישראל לעם, עלה בדעתו של משה רבינו, שהסתלקותו תפריע להם בשמחתם, וחשב על עצה כיצד לנחם את כלל ישראל שלא יצטערו על מיתתו. לכן אמר להם "בן מאה ועשרים שנה אנכי" - וזה לנחם אותם על ענינו, כלומר: אני זקן ואין לכם עוד תועלת ממני. ועוד - כי השם צוני שלא אעבור שם, ואל תפחדו ואל תראו כי ה' יעבור עמכם לא יסלק שכינתו מכם בעבורי, ויהושע הוא העובר לפניכם במקומי. ואעפ"י שמשה רבינו היה בתקפו ובבריאותו כאשר העיד הכתוב (דברים לד, ז): "לֹא כִהְיֶה עֵינִי וְלֹא נָס לַחֵה", אמר להם כן לנחמם.

כאן רואים את גדלותו של משה רבינו, אשר בשעה שהוא עומד להסתלק מן העולם אין הוא חושב על עצמו כלל, וכל מחשבותיו הם על כלל ישראל כיצד לנחמם שלא יצטערו על מיתתו.

הסבא מקלם מדבר על גדלות מדת החסד של אברהם אבינו ע"ה "תתן... חסד לאברהם" (מכה ט, כ), ביום השלישי למלתו כשיסוריו חזקים אין הוא יכול לשכב מכיון שהוא רוצה אורחים, יסוריו בגלל העדר אורחים גוברים על יסורי מחלתו, זהו חסד אמיתי במה שרצה להיטיב לזולת בלי להתחשב ברצונותיו העצמיים.

רבים עושים חסד כל זמן שאין מעשה החסד פוגע בהם באופן אישי, אבל כשהם נפגעים ממעשה חסד שם נשכח השני.

התורה מלמדת אותנו כי חסד אמיתי הוא ביטול העצמיות ומחשבה רק על השני, ואפילו אם ע"י מעשה החסד נפגע העושה, אין הוא חושב רק על עצמו אלא רק על השני. וכמו שאברהם אבינו ע"ה התעלם לגמרי מיסוריו ובקש אורחים, וכן משה רבינו ע"ה ברגעיו האחרונים נתונים כל מחשבותיו רק לכלל ישראל. זהו חסד אותו דורשת התורה מהאדם שבכל מצב בו הוא ימצא יחשוב רק על השני.

מסופר על ר' ישראל זצ"ל שפעם כשנסע ברכבת מקובנא לוילנא, כדרכו, היה לבדו וללא מלוים והיה לבוש כאחד העם. לידו ישב אברך שחזותו העידה עליו שרק עכשיו ירד מעל שולחן חותנו, והיה מתריס כנגד ר' ישראל בתלונות ותערומות. כאשר הצית ר' ישראל סגריה, התחיל האברך להתרעם שאינו יכול לסבול את העשן למרות שהיה הקרון מיוחד למעשנים. ר' ישראל ביקש את סליחתו וכבה את הסיגריה. אחרי רגעים מועטים מצא האברך שוב מקום להתלונן - החלון פתוח ורוח נכנסת דרכו. קם ר' ישראל וסגר למרות שהוא לא פתח אותו והקרון היה מלא עשן.

כאשר הגיעה הרכבת לוילנא יצא קהל רב לקבל את פניו בכבוד גדול. משנודע לאברך כי האיש שאותו העליב הוא ר' ישראל מסלנט חשכו עיניו. כל הלילה נדדה שנתו מעיניו, למחרת בבוקר הלך מיד לאכסניתו לבקש סליחתו. אך טרם הספיק לפצות פיו הקדימו ר' ישראל בסבר פנים יפות, בִּקְשׁוּ לשבת ושאל לשלומו אם כבר הספיק לנוח מעמל הדרך, קבלת הפנים הזאת דהיימא אותו עד כדי כך שפרץ בבכי, והתחיל להתחנן שימחל לו, ר' ישראל נחמו ושדלו בדברים שלא יצטער.

כאשר נודע לר' ישראל שהאברך בא לוילנא כדי להשיג קבלה לשחיטה, הציע מיד עצמו לפעול לטובתו. לקח תיכף את חתנו ר' אליהו אליעזר שאצלו התאכסן וביקשו לעזור לו. חתנו תלה על קנקנו של האברך ומָצָאוּ ריק, נָחַם אותו ר' ישראל ותלה את הדבר בעמל הדרך. הציע לפניו כי יבוא לאחר ימים אחדים, אולם האברך לא חזר. ואז הלך אליו ר' ישראל בעצמו ומצא לו שוחט מובהק שילמדהו הלכות שחיטה ובדיקה. סיפק לו למשך אותו הזמן את כל צרכו, ולא עברו ימים מרובים עד שהאברך השתלם ונעשה שוחט מומחה ומוסמך יותר מכמה רבנים גדולים. ר' ישראל לא הרפה ממנו עד שהושיבו כשוחט בקהילה הגונה.

... אלו הם מעשי הגדולים ההולכים בדרך ה'. גדלות מעשי החסד היא, שאפילו אם יש לאדם נגיעה אישית אין הוא מחשיבה כלל, וחושב רק על השני, ואדרבה כדי לסלק את נגיעתו הוא מרבה בחסד עם השני.

(נתיבות חיים - רבי חיים פינחס שיינברג)

"וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה" (דברים לא, א).

כתב נכדו של המהרש"א דבר יקר בספרו, ששמע מפה קדוש זקינו [ואינו במהרש"א לפנינו]:

הנה התוס' (סנהדרין יט, א) פירשו שתלמיד חכם יכול למחול על כבודו שהתורה דיליה היא, משא"כ מלך כבודו בא לו מחמת מצות המקום, וזה אינו יכול להפקיע.

ומשה רבנו ע"ה היה עניו מכל האדם, ומצד עצמו היה רוצה לילך אצל כל אחד ואחד בחדרו ללמד להם תורה במקומות מושבותיהם, רק שהיה מלך ואינו יכול למחול, אבל אותו שבת, שבת של דיוזגי היה, דניטל רשות ממה ונתנה ליהושע (סוטה יג, ב), ונשאר רק חכם ויכול למחול.

ולכך קם משה רבינו והלך ממקומו, ללמד תורה לעמו ישראל!

(אור תורה לרבי אורי קאלמייר אב"ד ור"מ דק"ק פאלני לובלין תל"ב, בשם אבי אמו המהרש"א)

"וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה" (דברים לא, א).

שהולך בכח, כלומר ראו שאני בכוחי ובדעתי, ואל תאמרו מה שאני אומר לכם שהוא מפני טירוף דעת, לכך כתב "וילך משה וידבר".

(לקט יושר' הלכות יוהכ"פ)

"לֹא אוֹכֵל עוֹד לַצֵּאת וּלְבֹא" (דברים לא, ב).

לצאת ולבוא בדברי תורה, מלמד שנסתמתו ממנו מסורות ומעיינות החכמה (רש"י).

פירוש, ששכח תלמודו. ויש לומר לפי שיתאווה למיתה, כי ראה הקב"ה שקשה לו למות, אמר הקב"ה אקח תורתו ממנו, ויתאווה למות.

(עטרת זקנים בעלי התוספות)

"וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (דברים לא, ט).

הרמב"ן מפרש, "את התורה הזאת" - מ"בראשית" עד "לעיני כל ישראל". אבל הספורנו מפרש, "את התורה

הזאת" - פרשת המלך שצוה עתה שיקרא בהקהל, וכמו שהכתוב אומר בסמוך (פסוק יא) "תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת", והיינו כדשנינן במשנה (סוטה מא, א) וקורא מתחלת "אלה הדברים" עד "שמע" ועוד כמה פרשיות ביניהם. וזהו מה שכתב כאן.

ומה שכתב רש"י (פסוק יא) שהמלך היה קורא מתחלת "אלה הדברים" ע"כ אין כוונתו שקרא כל ספר דברים אלא שהתחיל בזה וכדמבואר בסוטה שם, וכן כתבו בספר החינוך והרמב"ם.

"וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (דברים לא, ט).

איתא במדרש (דברים רבה ט, ט) אותו היום שמת משה מה עשה בו. כתב י"ג תורות, י"ב ליי"ב שבטים, ואחת הניח בארון שאם יבקש לזייף דבר שיהיו מוצאים אותה שבארון.

ומכאן הקשה הרא"ש (פסחים ס"י ס"י י"ג) למאן דאמר אותו היום יום שבת היה ומשום הכי אומרים צידוק הדין בתפלת מנחה של שבת וא"כ איך כתב משה ספרי תורות בשבת. ומביא מסדר עולם (פ"א) דבערב שבת נפטר (וע"ע תוס' מנחות ל, א ד"ה מכאן ואילך).

ויש שתירצו שכתבו בשינוי ביד שמאל ופטור בשבת משום שינוי, אבל צ"ע דהא מבואר בשו"ע (יו"ד ס"י רע"א ס"ז) שספר תורה שנכתב ביד שמאל פסול. ועי' בשו"ת "חתם סופר" (ח"ו סכ"ט) שמביא בשם השל"ה הק' שכתבו ע"י שם והשבעת קולמוס, ופטור בשבת כיון שאין זה דרך כתיבה, וגם בזה קשה דא"כ איך כשר לספר תורה דבודאי גרע משמאל, וצ"ע.

(משחת שמן)

"וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אוֹתָם לְאֹמֶד מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים בְּמַעַד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בַּחֹג הַסְּפֹת. בְּבֹא כָל יִשְׂרָאֵל לִדְאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֵיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם. הִקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלְמַעַן יִלְמְדוּ וַיֵּרְאוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת. וּבְנִיֵּיהֶם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלִמְדוּ לִירְאֶה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן שְׁמָה לְרִשְׁתָּהּ" (דברים לא, י-יג).

מצות הקהל

ראוי להתבונן בעיקרי מצוה זו, שהחינוך (מצוה תרי"ב) כתב על מי שמבטל אותה, כי ענשו גדול מאד, כי זאת המצוה עמוד חזק, וכבוד גדול בדת. מה עניינה ומעלתה הגדולה בקריאת פרשיות מספר דברים על ידי המלך, פעם בשבע שנים, ולמה הקפידה התורה שיבאו כל ישראל, אנשים, נשים וטף, ותלמידי חכמים עם פשוטי העם, כולם יחד, ודוקא במוצאי שביעית, ודוקא בחג הסוכות, ועוד פרטי דברים כמו שיתבאר בעה"ת.

בספר החינוך כתב, משרשי המצוה, לפי שכל עיקרן של עם ישראל היא התורה, ובה יפרדו מכל אומה ולשון, להיות זוכין לחיי עד, תענוג נצחי שאין למעלה הימנו בנבראים, על

כן, בהיות כל עיקרן זה, ראוי שיקהלו הכל יחד, בזמן אחד מן הזמנים, לשמוע דבריה, ולהיות הקול יוצא בתוך כל העם, אנשים נשים וטף לאמר, מה הקיבוץ הרב הזה שנתקבצנו יחד כולנו, ותהי התשובה, לשמוע דברי התורה, שהיא כל עיקרנו והודנו ותפארתנו, ויבאו מתוך כך לספר בגודל שבחה והוד ערכה, ויכניסו הכל בלבם חשקה, ועם החשק בה, ילמדו לדעת את ה', ויזכו לטובה וישמח ה' במעשיו, וכענין שכתוב בפירוש בזאת המצוה, ולמען ילמדו ויראו את ה', עכ"ל.

המתבאר מדברי החינוך, שהכינוס הגדול ביותר של כל שכבות העם, באופן שלא נעשה שום דבר אחר חוץ מקריאת פרשיות מספר דברים, וברכה לפנייה ולאחריה, ומכניס בזה בלב כולם שאין לנו שום חשיבות אחרת מהתורה ולימודה והשפעתה, והאדם המכובד ביותר קורא בתורה, ולא שום דרשות של שום כבוד, לא למלך, ולא לעם, רשום הנאות גשמיות בחגיגה זו, רק לשמוע דבר ה', כי זה תפארתנו.

וגודל הכבוד שמורגש בחוש, בזמן השמחה, משפיע חשק ללמוד תורה ולקיימה, כמבואר ב"שערי תשובה" (ש"ג אות קמ"ז) שהקפדת התורה על כבוד תלמידי חכמים, והחומר הגדול שנקבע שהמבזה ת"ח אין לו חלק לעוה"ב, הכל מצד גודל ההשפעה שיש לכבוד התורה, שעל ידי זה שמורגש בלב כולם הערך הגדול, והחשיבות שיש לתורה, זה גורם חשקת התורה, ולימודה וקיומה, ע"ש היטב. ועוד שם (אות קמ"ח) שזה כבוד שמים וקידוש השם.

הרמב"ם (חגיגה פ"ג ה"ה) כתב, הקריאה והברכות בלשון הקודש וכו' ואע"פ שיש שם לעוזות וגרים שאינן מכירין, חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ורעדה, כיום שנתנה בסיני. אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה, חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתירה. ומי שאינו יכול לשמוע, יכוין לבו לקריאה זו, שלא קבע הכתוב אלא לחזק דת האמת, ויראה עצמו כאילו עתה נצטווה בה, ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דברי הקל, עכ"ל.

הנראה מהדברים האלה, שהמעמד הנשגב הזה הוא כגדר חיזוק קבלת מלכות שמים, כל העם יחדיו כקבלת התורה מחודשת. ומעין זה אנו מוצאים שאחרי תפלת נעילה, כשכל היום עמדו בתשובה ותפלה ותענית, לפני שנפרדים מיום הקדוש ביותר, אנו מקבלים עול מלכות שמים, בשמע ישראל וה' הוא האלקים, להמשיך החיזוק לכל השנה, כמו כן בהקהל, פי אלף באסיפת אלפי אלפים מכלל ישראל מכל העם, ושומעים קריאת התורה מיוחדת מחזקת, בכוונה גדולה ואימה ויראה, הרי זה חיזוק אדיר לשבע שנים הבאות.

במתני' בסוטה (מא, א) וקורא מתחילת אלה הדברים עד שמע, ושמע, והיה אם שמוע, עשר תעשר, וכי תכלה לעשר, ופרשת המלך, וברכות וקללות עד שגומר כל הפרשה. ע"כ. והנה פרשת דברים היא תוכחת משה רבנו קודם מותו. ועל שמע ווהיה אם שמוע פרש"י קבלת עול מלכות שמים, וקבלת עול מצות. וברכות וקללות, פירש, קבלת בריתות של תורה. ועל עשר תעשר פירש רש"י, מפני שהוא ומן האסיף ומתנות עניים והפרשת תרומות ומעשרות.

המתבאר מזה, שתוכן קריאה זו מלאה בחיזוקים, בין על ידי התוכחות, ועל ידי הקללות והברכות, שאין לך מעורר גדול להחדיר יראת חטא בלב העם, וקבלת עול מלכות שמים ועול מצות, יסוד כל התורה. וזירו לתרומות ומעשרות, שלא להגיר אחרי חמדת הממון להמנע ח"ו מהמצות המחסרות את רכושו. הכל חיזוק גדול לכל התורה, לאמונה ויראה ואהבה.

הזמן שקבעה התורה למצות הקהל הוא במוצאי שנת השמיטה, בחג הסוכות, ומבואר ברמב"ם (חגיגה פ"ג ה"ג) במוצאי יו"ט הראשון, שהוא תחילת ימי חול המועד של שנה שמינית. ובביאור לזמן הזה כתב מרן החתם סופר זצ"ל בספר תורת משה בשם בעל העקדה, לאחר שכבר שבתו כל השנה מחרישה וזריעה, ומסתמא עסקו בשנה ההיא בתורה ובעבודה, ואח"כ היו ימים הקדושים ראש השנה ויום הכפורים, ואח"כ בא חג הסוכות, שהוא קדוש מאד, שנכנס בצל הקדושה, ואינו ראוי לקדושה זו אלא אחר יוה"כ שנתכפר עונו, ואחר כל אלו הקדושות זכו לפרשת הקהל, שהמלך קורא לנגד כל ישראל עניני התורה, ואז היה ביאת ישראל, לא לכפרה ולהקריב, אלא ליראות את פני ה'. וזה שמקדים הקרא מקץ שנת השמיטה וגו' בבוא כל ישראל ליראות, ואז כשיהיה במעלה זו, אז הקהל אנשים וגו' ויפעלו עליהם הקריאה, עכ"ל.

המתבאר בדבריו שזמן זה אחרי הכנה גדולה של כמה מעלות של קדושה שבהם נתקדשו כלל ישראל, אחרי שנת השמיטה שכל בעלי הקרקעות שבתו ממלאכתם, ועסקו בתורה ועבודה, הרי חלק גדול מכלל ישראל התעלה מאד מזה. [והנצי"ב בהעמק דבר כתב שבתחילת השמינית ניכר מאד שביתת הארץ, בחג האסיף, שלא היה לפניו כלל קציר ואסיף]. ואחרי שנה זו של חיזוק, באו הימים הנוראים המקודשים, ר"ה ויוה"כ, ואחר כפרת העונות באה שמחת חג הסוכות בחיזוק הבטחון בצל הסוכה, ובעליה לרגל, למקום המקודש ביותר, בירושלים עיה"ק בבית המקדש, ואז המצב המרומם שבאים לחזק קבלת עול מלכות שמים והמצות מכח מוסרי התורה.

וה"כלי יקר" כתב שהשמיטה גורם אחדות ושלוש בכלל ישראל על ידי שלא יזרע ולא יצמח ואכלו אביוני עמך, וכן ההקהל מאחד כל שכבות עם ישראל. ובלולב וארבע מינים גם כן מבואר בחז"ל שהם נגד ד' מיני אנשים שיש תורה או מצות ומעשים טובים או גם זה וגם זה, או שחסר שניהם, והמצוה מאחדת אלו עם אלו.

גם כתב שיום ראשון של סוכות הרי הוא ראשון התשובה ותיקון המעשים לקראת השנה הבאה.

בחגיגה (ג, א) שהלכו להקביל פני ר', יהושע, ושאל אותם מה חידוש היה בבית המדרש, ואמרו לו מה שדרש ר"א בן עזריה בפרשת הקהל, ושאל, אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין, כדי ליתן שכר למביאייהן. ואמר להם, מרגלית טובה היתה בידכם.

ובפשטות נראה שאנשים ששומעים קריאת התורה, הרי כל אחד כפי השגתה וכפי כל מה שלמד, חוזר על כל אותן הפרשיות כמו למדן, וכתלמיד חכם, או כפי השגת

הפשוטים, שעכ"פ למדו הפרשיות עם פירוש, להם זה חזרה והתעוררות כמבין דבר מתוך דבר, ומשיג יותר עומק הענינים. והנשים שבאות לשמוע, גם אם לא למדו יותר מפשוטן של דברים, אבל באות לשמוע כל מה שמוטל עליהן לקיים, ומחזקים את אותן הידיעות של תוכחה ואמונה וקבלת עול מלכות שמים.

ועל הטף בפשטות בשביל שיכנס בלבם המעמד האדיר של כבוד התורה, והאימה ויראה שכולם הקשיבו והתעוררו. ועל דרך זה כתב הרמב"ן בפשטות, אלא שכתב דבגמ' שנאמר ליתן שכר למביאייהם, משמע שאפילו אותם שאינם בני השגת החינוך. והמהרש"א כתב, שלאותם שהגיעו לחינוך כתוב בתורה ולמדו ליראה את ה' והטף הם גם היותר קטנים. ומ"מ נראה דשכר למביאייהם צריך להתייחס לפעולה בעלת ערך, אלא לא עיקר המצוה של לימוד, ובזה י"ל שיש רושם גדול לעצם המעמד. והחת"ס כתב שהתורה שלומדים מקטנות והבל פיהם שאין בהם חטא, תגן על אבותם המביאים אותם.

ובספר "דעת תורה", משיחותיו של הגה"צ רבי ירוחם ז"ל ביאר ענין התינוקות עפ"י הירושלמי (יבמות פ"א ה"ו), על מה שנאמר באבות (פ"ב מ"ח) על ר' יהושע בן חנניה אשרי יולדתו, שאמו היתה מולכת עריסתו לבית הכנסת, בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה.

(לשון הרע"ב, ומיום שגודל לא הוציאה עריסתו מבית המדרש). ופירש שכבר במצב של יונקי שדים יש השפעה לדברי תורה הנכנסים באזני התינוק.

והביא בשם הסבא מקלם זצ"ל על מה שמצינו אצל מסית (דברים יג, ט) "וְלֹא תִחַמֵּל וְלֹא תִכְסֶּה עֲלָיו", שאין מהפכין בזכותו, ובזה הוא יותר חמור מעובד עבודה זרה בעצמו, כי בקש להדיחך. ואע"פ שלא נתקבלו דבריו כלל, עונש המסית חמור במיתת סקילה. (ועי' בהל' ע"ז פ"ה ה"ג דאין צריך התראה). והרי מדה טובה מרובה ממדת פורעניות (יומא עו, א), א"כ כמה גדול שכר המקרב בנים לאביהם שבשמים.

ובזה ביאר שכר הבאת הטף, מצד עצם ההשתדלות להביאם תחת כנפי השכינה ולקרבם לקדושה, על הנהגה זו בא שכר התורה.

וקרוב לדברים אלו כתב בספר "בן יהוידע" לבעל "בן איש חי", שהביא מהזוה"ק (פ' שלה) שגם אם לא מבינים דברי תורה, אבל שומעים באזנים, הנשמה קולטת, וכשילכו לגן עדן יוכלו להתעסק באותם הדברים, והביא ג"כ הך דאשרי יולדתו, כי כל מה ששמע נכנס באזניו, והנשמה קולטת. וזאת היתה המרגלית שרבי יהושע מצא בדברים אלה, שהבין גודל התועלת מזה שאמו הכניסה אותו לבית המדרש לשמוע דברי תורה בהיותו יונק שדים.

ברמב"ם (חגיגה פ"ג ה"ד): וקורא הפרשיות שאמרנו עד שהוא גומר, וגולל, ומברך לאחריה כדרך שמברכין בבתי כנסיות, ומוסיף שבע ברכות, ואלו הן, רצה ה' אלקינו בעמך ישראל וכו', מודים אנחנו לך וכו', אתה בחרתנו מכל העמים וכו', עד מקדש ישראל והזמנים, כדרך שמברכין בתפלה, הרי שלש ברכות כמטבען. רביעית מתפלל על המקדש שיעמוד, וחותרם בה השוכן בציון, חמישית מתפלל על ישראל שתעמוד מלכותם, וחותרם בה הבוחר בישראל, ששית

מתפלל על הכהנים שירצה הקל עבודתם, וחותרם בה מקדש הכהנים, שביעית מתחנן ומתפלל בה כפי מה שהוא יכול, וחותרם בה הושע ה' עמך ישראל, שעמך צריכים להושע, ברוך אתה ה' שומע תפלה, עכ"ל.

ובחדושי אגדות למהרש"א (סוטה מ, ב) כתב, אצל הכהן הגדול, שגם הוא מברך שמונה ברכות אלו [חוץ מהחלפת נוסח אתה בחרתנו כפי נוסח יוה"כ וחתימת יוה"כ] אחרי שקורא בתורה, וז"ל, וכן לקמן גבי פרשת המלך ח' ברכות, וכווננו בזה ע"פ דברי המפרשים במזמור תמניא אפי' (תהלים קי"ט) שיש בתורה במעלותיה שמונה חלוקות, שעל כן נקראת התורה באותו מזמור בשמונה שמות, דהיינו פקודיך, חקיך, מצותיך, דבריך, אמרתיך, תורתך, עדותיך, יראתך, ע"ש ודו"ק, עכ"ל.

ונראה לבאר ענין שמונה ברכות, על פי דברי המהרש"א, ששמונה נגד שמונה לשונות שבהם נקראת התורה בפרק התורה שבתהלים, וששם עצמו יש שמונה פסוקים לכל אות ואות של א' ב', שבהם מתפללים על התורה וקיומה.

דהנה כבר ביארנו מש"כ המהר"ל בכמה מקומות, כי מספר שביעי הוא קידוש עולם הזה, כשבת, ומספר שמיני שיך לתורה ולמילה, שהם למעלה מעולם הזה, למעלה מהטבע, לכן נתנה תורה אחרי ספירת ז' שבועות, וכן ענין שמונה פסוקים בתמניא אפי' [וגם במזמור השמים מספרים מתחיל תורת ה' תמימה בפסוק השמיני].

לפי זה מובן כיצד פעם אחת בשנה ביום הכיפורים, שאז אנו למעלה מהטבע, בלי אכילה ושתייה, יום מקודש לה', והכהן הגדול, אחרי שהוא עולה לתורה וקורא בה, מברך שמונה ברכות. שכולל בזה ההצלחות השונות של כלל ישראל, וזה בברכות שעל התורה, שהיא מקור כל ההצלחות, והיא ההשפעה העליונה מכל ההשפעות לשון הרמח"ל בדרך ה', וב"נפש החיים" (ש"ד פכ"ו) מבואר שהיא מקור הקדושות והברכות לכל העולמות, בזה ראוי להתפלל בשמונה ברכות על כל אותם המעלות הנצרכים לכלל ישראל.

וכן בשנה השמינית אחרי שבת השמיטה, במעמד הגדול של קידוש שם שמים על ידי קריאת התורה וקבלת עול מלכות שמים ועול המצות, וחזוק הברכות והקללות והתוכחות, אחרי זה מברך המלך אותם שמונה ברכות, שזכות התורה תשפיע על קיום כל אותן הצלחות למען יקום עם ישראל בתפארתו עם בית המקדש.

ויהי רצון מאת אבינו שבשמים שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, ושוב נזכה כולנו למצות הקהל, ולהתברך בכל הברכות וההשפעות של קיום התורה בשלמותה ובתפארתה, בגאולה שלמה במהרה בימינו. (ברכת אברהם - רבי אברהם ארלנגר)

"מִקֵּץ שִׁבְעֵי שָׁנִים בְּמִעַד שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה פָּחַג הַסְּפֹת וְגו' הִקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף" וְגו' (לא, י-יב).

טעם קביעת מצוה זו במוצאי שנת השמיטה, הביא הגאון רבי מאיר אריק זצ"ל בספרו "טל תורה", משום שבשנת השביעית לא קיימו בני ישראל מצות תרומות ומעשרות דהא פירות שביעית פטורים מן המעשר, שהרי הם הפקר

הפטור ממעשר, וכיון שחסרו ישראל בשנה הזו את זכות מצות הצדקה והחסד שמקיימים באמצעות הפרשת תרומות ומעשרות, לכן הוסיף להם השי"ת מצוה זו של 'הקהל' בכדי לזכות את בני ישראל במצוה חלף מצות המעשרות.

וב"משך חכמה" (פסוק י) כתב טעם נפלא על דרך המוסר, כי בשנת השמיטה היו פנויים מטרדת המלאכה בשדה, וכן מן טרדת המסחר שהרי נשמט כל משה ידו, והיו כל העם כקטן כגדול פנויים לעבודת השי"ת, וממילא יהיו דברי תורה הנשמעים באוזנם נכנסים ללבם בעומק ההבנה. ועוד טעם, שהרי כל התורה היא בכדי להבדיל את האדם מן החמדה והתאוה והקנאה אשר החומר יכביד על הנפש, ולכן מאחר שחרישה וקצירה נאסר להם שנה תמימה, הלא בכיליון עינים יביטו על זמן ההיתר שיוכלו לצאת איש איש אל כרמו ואל שדהו, לכך צוה עליהם שיקהלו או לשמוע את דבר ה' בירושלים, למען ידעון דרך ה' בעשותם מלאכת שדה וכרם, ובהיטבעם במצולות החמדות החומריות, ימתינו עוד מעט לשמוע דבר ה'.

(משחת שמו)

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנֵּךְ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֹכַח הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא בָא שָׁמָּה בְּקִרְבּוֹ וְעִזְבֵנִי וְהִפָּר אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר פָּרַתִּי אִתּוֹ (דברים לא, טז).

סח רבי משה פיינשטיין: מעניין שכתב דווקא לשון "ועזבני", שהוא גם מלשון 'עזרה' כמו שכתוב "עֹזֵב תִּעְזֹב עִמּוֹ" (שמות כג, ה), ודווקא כאן כתבה תורה לשון זו. ומודגש בזה מושג חשוב; שבא חורבן מאנשים שחושבים שצריכים לעזור את ה', שמשום שרצונם לעזור לו עוזבים מצוה זו או מצוה זו, וטוענים שעל ידי זה תהיה התורה יותר מקובלת, והיא תִּשְׁמֵר יותר. ואמר הכתוב שדבר זה הוא "והפר את ברית", וזה גורם "וחרה אפי בו"!

(מסורת משה - מרשימות נכדו)

וַחֲרָה אִפִּי בּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא וְעִזְבֹתֶיךָ וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מִפָּנֶיךָ וְהָיָה לְאֹכֶל וּמִצָּאָהוּ רַעוּת רַבּוֹת וְצָרוֹת וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עָלַי כִּי אֵין אֱלֹהֵי בְּקִרְבִּי מִצְאוֹנִי הָרַעוּת הָאֵלֹהִים (דברים לא, יז).

בתרגום יונתן בן עוזיאל כאן כתב 'ויימרון בעידנא ההיא בשבועה', והדברים צ"ב.

ולומדים מזה, שאדם השב בתשובה צריך להיות בטוח באופן מוחלט לגמרי, שסיבת הרעות שפוקדים אותו הוא סילוק השכינה ובטחונו בכך צריך להיות כל כך חזק, עד שיכול לישבע שזה סיבת הרעות!

(רבי יחיאל מיכל פיינשטיין)

וַיֹּאמֶר בַּיּוֹם הַהוּא הֲלֹא עָלַי כִּי אֵין אֱלֹהֵי בְּקִרְבִּי מִצְאוֹנִי הָרַעוּת הָאֵלֹהִים, וְאֲנִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא וְגו' (דברים לא, יז-יח).

המפרשים כולם תמהו בלשון הפסוקים, דמשמע הכי שמדובר שהאדם יתבונן במצבו ויחשוב על מצבו ויהרהר בתשובה ויתוודה על חטאיו, וא"כ למה יסתיר פניו השי"ת ביום ההוא.

הרמב"ן כתב כיון שאין ווידוי זה ווידוי גמור של תשובה שלימה.

ובספורנו כתב, שבא הכתוב לרמוז שלא יחשוב האדם שהקב"ה ח"ו מסלק שכינתו מתוכו ויאמר שלכך "מצאוני הרעות האלה", ועל כן לא יפנו להתפלל ולא לשוב בתשובה, אבל האמת היא אומר השי"ת "ואנכי הסתר אסתיר פני מהם" - לא כמו שחשבו הם באמרם שאני בקרבם, כי באמת אנכי בקרבם ובכל מקום שיהיו תהיה שכינתי מצויה שם, אבל הוא רק הסתר פנים שאסתיר פני מהצילים על כל הרעות אשר עשה.

והרה"ק הרבי רבי בונם מפאריסחא זצ"ל פירש ג"כ כדבריו, רק את המשך הפסוק "ואנוכי הסתר אסתיר פני" ביאר באופן אחר, שזהו עונשו של האיש דכיון שאינו מאמין שהקב"ה נמצא עמו גם לאחר שחטא והמרה את פיו, לכן עונשו שיוסיף ה' להסתיר פניו יותר בענין הסתר בתוך הסתר.

ובאלשיך הק' איתא על דרך זה לבאר הפסוקים, בפסוק "וְהִשְׁבֹּתְ אֶל לִבְכֶּךָ כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה" (לעיל ל, א), כי הנה כתוב "וַיִּתְּשֵׁם ה' מַעַל אֲדָמָתָם וְגו'", וַיִּשְׁלַכֵם אֶל אֶרֶץ אַחֲרָת כַּיּוֹם הַזֶּה" (כט, כז), דהיינו דעם ישראל אומרים דהגלות הוא בחינת השלכה שהשליכם ה' בגלות ואינו עוד עמהם, וכנגד זה אמר עכשיו שצריך האיש הישראלי להשיב אל לבו ולידע שאף דכתוב "וישליכם" מ"מ לא השליכך ה' מעל פניו לגמרי ח"ו, אלא רק כי אם "כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה", אף בעת היותו בין הגוים "ה' אלוקיך שמה", וכדאיתא (מגילה כט, א) כי גלו לבבל שכינה עמהם כו', והכוונה באומרו "הדיחך", כלומר לא השליכך ונתרחק ממך כזורק חפץ מידו ומפרידו מעצמותו, כי אם כמדיח ודוחף דבר בידו לאט לאט. אשר יש שני דברים שיד המדיח דבקה תמיד בנידח, וגם הוא בשצף קצף לאט ולא כזורק בחמת כחו ומרחיקו כמו רגע. ובספר "נועם מגדים" מפרש דזהו גופא הוא אשר צריך האדם להשיב אל לבו "אשר הדיחך ה' אלהיך שמה", דהיינו דאף בעת היותו בין הגוים "אשר הדיחך" עכ"ז "ה' אלהיך שמה".

וזוהו שאמר דוד המלך ע"ה (תהילים כג, ד) "לֹא אֵיךָ רָע כִּי אָתָּה עֲמָדִי שִׁבְטֶךָ וּמִשְׁעֲנִתְךָ הִמָּה יִנְחַמְנִי", פירוש גם בשעות הקשות כאשר נראה כאילו הקב"ה כביכול מכה ורודה אותי עם שבטו ומקלו, "לא אירא" מפני ה"רע". ואתנחם בכך "כי אתה עמדי" ועומד על ידי ולא השלכתי מעל פניך ית' שהרי כך דרך הרודה במקל חובלים שהוא עומד על יד המוכה ואינו מדחאו רחוק מעמו.

ומכאן שצריך כל איש יהודי להזהר מאד שלא לאבד תקוותו מאת השי"ת, אלא להאמין תמיד בכל עת שהקב"ה נמצא עמנו והולך אתנו גם בעתות הגלויות. וכמו שאמר הנביא יחזקאל (יחזקאל כה ח-ט) "כֹּה אָמַר ה' אֱלֹקִים יְעֵן אָמַר מוֹאֵב וְשָׁעִיר הִנֵּה כָּל הַגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה, לִכֵּן הִנְנִי פֹתַח אֶת פֶּתַח מוֹאֵב וְגו', ופירש רש"י, מה אמרו מואב ושעיר, בטלה אהבת הקב"ה מהם ונמאסו לתת ביד נבוכדנצר כשאר העכו"ם, ועל אמירה זו מענישם הקב"ה ועושה בהם שפטים גדולים. וללמד בא, שאם את גויי הארץ שאומרים את מה

שעיניהם רואות, יעניש ה' עונשים חמורים מאד על אמרם זאת, הלוא קל וחומר ב"ב של קל וחומר, שאנחנו עם בני ישראל אסור לנו אפילו להעלות מחשבות אלו על דל מחשבתנו, ומוטל עלינו להאמין באמונה שלימה שמעולם לא סרה אהבת הקב"ה מעמנו ולא עזבנו אף בגלויותינו הקשות.

ובזה מובן מה שאמר הכתוב להלן (פסוק יט) "וְעַתָּה כָּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת" ופירש רש"י, שהכוונה לשירת האזינו. ולכאורה הרי שירת האזינו היא מלאה תוכחות לבני ישראל ואיך יקראנה הכתוב 'שירה', אלא דמבואר בספרים הקדושים על הפסוק "בְּאֱלֹהִים אֶהְיֶה דָּבָר בְּה' אֶהְיֶה דָּבָר" (תהלים נו, יא) שתמהו במפרשים מה שייך "אהלל" אצל "אלוקים" הרומז על מידת הדין, וביארו שהתכוון דוד המלך ע"ה להגיד בזה שכאשר איש ישראל יודע ומכיר שבכל מצב שהוא נמצא השי"ת עמו אף בתוך ההסתער והדין, אזי הוא מודה ומהלל להקב"ה תמיד ואומר שירה בכל הזמנים והאופנים. ולפי יסוד זה שפיר מובן שנקראת הפרשה 'שירה' להורות שעם בני ישראל מודים ומהללים להשי"ת גם בתוך מצב של תוכחה והסתער פנים.

(משחת שמן)

"וְאֲנֹכִי הִסְתַּר אֶסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא עַל כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה בִּי פְנֵה אֵל אֱלֹהִים אֲחֵרִים" (דברים לא, יח).

ה"כתב סופר" מה שקשה כאן דהלוא שבו בתשובה ואיך אמר הקב"ה שיסתיר פניו, ומיישב הדברים, דהנה הם יפשפשו במעשיהם על עבירה החמורה שבידם שעבדו עבודה זרה, אבל לא יפשפשו במעשיהם לשוב על העבירות הקלות שיחשבו שלא יטלו עונש עליהם, אבל האמת שיענשו על כולם כעל עבודה זרה ממש, דהם לא הגיעו לידי עבודה זרה רק אם עשו תחילה שאר עבירות ונתנו מקום ליצר הרע ע"י זה, ד'עבירה גוררת עבירה' עד שאומר לו לך עבוד עבודה זרה. ובה מבואר הכתוב "ואנכי הסתר אסתיר על כל הרעה", פירוש על כל הרעה שעשו אסתיר פנים מהם ולמה - "כי פנה אל אלהים אחרים", כיון דסופו שהגיעו לעבודה זרה, ואסתיר פנים עד שישוּבו על כל חטאם שעשו, ואז ושב ורפא להם בשובם מדרכם וחיו.

ויש להוסיף על יסוד גדול זה על פי דברי הגאון רבי אליהו לאפיאן זצ"ל לפרש הפסוק (לעיל יא, טז) "הַשְּׁמָרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסָרְתֶם וְעַבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים", כי אומרו "פן" הוא מלשון פניה. והזהיר בזאת שעל ידי פניה והסרה קטנה - שיפתה לבבו לסור קצת מדרך הישר, מיד "ועבדתם אלוהים אחרים" - מתפתה לעבוד עבודה זרה החמורה, ואפילו אם בשעת מעשה כשהתחיל להתפתות היה רק פיתוי קטן ולא ניכר עליו כלל לאן יגיע בהסרתו זו.

וכן יש לומר כאן, שזהו אומרו "ופנה" - שעל ידי פניה קלה שיפנה קצת מדרך הישר מיד הגיע "אל אלהים אחרים", ועל דא מזהירו הקב"ה לשוב בתשובה על אותם עבירות שהיו קלות בעיניו כי הם המה היו הגורם להביאו לידי עבירות חמורות ביותר. ועל כך הזהירנו הכתוב (ויקרא יט, ד) "אַל תִּפְּנוּ אֶל הָאֱלֹהִים", שאסור לפנות אפילו פניה קלה לצד

האלילים, כי כל פניה קלה - גוררת את האדם לעבדם ח"ו. ובאמת שכן מפרש ה"חתם סופר" ב"תורת משה" כאן. ומשום כן זוהי עיקר עבודת האדם. להעמיד לו גדרים וסייגים לשמור על כל פעולה ופעולה שלו - גם על הדברים הקטנים ביותר. ועל ידי כך יבנה לו חומה בצורה וחזקה שלא יפול ממעמדו הטוב וילך בתום לבטח בעבודת ה' ויראתו הוא וזרעו.

ובודאי מידה טובה מרובה, וכאשר ישתדל לפנות פניות קטנות לצד הטוב, יזכה על ידם לגדול ולצמוח בטובה יותר ויותר. וכמו שפירש הרה"ק ה"בית ישראל" זצ"ל את הפסוק (ישעיה נה יא) "כִּי כִּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ, כֵּן יִהְיֶה דְּבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא יָשׁוּב אֵלַי רִיקָם כִּי אִם עָשָׂה אֶת אֲשֶׁר חָפְצְתִּי" וגו', דהיינו, כמו שכאשר הגשם יורד על האדמה בעת ירידתו לא רואים מיד שפועל איזו פעולת צמיחה, אלא אדרבה המים מלכלכים את האדמה ומשאירים אחריהם בוץ ורפש, אבל האמת היא שלאחר מכן מצמיחים גשמים אלו זרעים גדולים וצמחים לרוב. כן יהיה דבר ה' - כשאיש ישראל מקיים המצוות והולך בדרך הישר, אזי אף אם לא ניכרים התוצאות מיד, ואדרבה, לפעמים נערמים לו קשיים וניסיונות למונעו מקיום המצוות, אבל ידע שלבסוף לא ישוב ריקם שום פעולה טובה שלו. וכל מצוה ומעשה טוב שעשה תצמיח ישועות ושכרו ישולם משלם לעולם הבא.

(משחת שמן)

"וְעַתָּה כָּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלִמְדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמָּה בְּפִיהֶם" (דברים לא, יט).

פירש הגאון רבי שמעון שקאפ, שמ"שימה בפהם" אנו לומדים שבתורה יש דין וענין מיוחד שישימו אותה בפהם כדי שיבינו הדבר היטב על בורים, עם כל הרקע של הדברים.

(רבי ישראל זאב גוסטמאן, ראש ישיבת נצח ישראל)

"וְעַתָּה כָּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת וְלִמְדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמָּה בְּפִיהֶם" (דברים לא, יט).

וכל מחלוקת התנאים והאמוראים והגאונים והפוסקים באמת למבין דבר לאשוורו דברי אלוקים חיים המה, ולכולם יש פנים בהלכה. ואדרבא, זאת היא תפארת תורתנו הקדושה והטהורה, וכל התורה נקראת 'שירה', ותפארת השיר היא כשהקולות משונים זה מזה, וזה עיקר הנעימות.

(בעל "ערוך השולחן" בהקדמתו לחושן משפט)

"וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְּדָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (דברים לא, כב).

כתב הט"ז (יורה דעה סימן רעד ס"ק ו'): ספר המנוקד פסול - הטעם שקיימא לן יש אם למסורת וכיון שמנוקד אין כאן אלא מקרא. ... שנראית כוונת הסופר שאינו חושש למסורת כלל, ובודאי לשם זה כתבו והוה כמזוייף מתוכו ופסול לגמרי.

"לִקַּח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשָׂמְתָם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד" (דברים לא, כו).

כתב הספורנו: יעיד [משה לבני ישראל] שידעתי שתעזבו את תורת האל יתברך, ושבשביל זה הוצרכתי לשים ספר תורה אחד במקום שלא יכנס שם אדם זולתי כהן גדול אחת בשנה, ויעיד זה הספר שכל מה שימצא כתוב בספר התורה שימצאו ביד צדיקי הדור - הן הן הדברים שנאמר לו למשה מסיני בלי תוספת וחסרון, ובזה לא יולד ספק לכם עליהם.

ואפשר לבאר הטעם שהוצרך לשים את ספר התורה דוקא בקודש הקדשים - במקום שאין מדרך כף רגל אדם זולתי כהן גדול, על פי משל לאיש אחד ההולך במדבר ועל ידו לבוש שעון המורה לו את שעות היום, שאם יתקלקל השעון ויאט את הליכתו, לא יבחין בכך האדם, ולא חלי ולא מרגיש שאין עיתותיו בידו נכונים, אך כשיפסיק לגמרי מלפעול אז יראה שהשעון לא עובד. אבל כאשר הוא בתוך העיר שיש שם שעונים לרוב בכל מקום מרכזי המורים את השעה הנוכחית הנכונה, אזי יבחין מיד שהשעון שהוא לבוש בו מקולקל, ואפילו אם רק יאט השעון רק דקה אחת

- יבחין בכך תיכף וידע לתקן את העוול.

והנמשל הוא, שכאשר נמצא איש יהודי בקרבת אנשים יראי ה' צדיקים וגדולי תורה, יש לו ערבון ובטחון שלא יפול ממצבו בקיום המצוות ועבודת ה', כי אם יפול אפילו רק קצת יבחין בכך תיכף ומיד, וכל רגע ורגע יוכל לבחון את עצמו היכן הוא עומד, אבל אם נמצא לבדר במדבר שממה רוחני בין אנשים פורקי עול תורה ומצוות, אזי הוא נתון בסכנה תמידית כי לא יכיר כלל את נפילותיו הקטנות, ורק כשיהיה מאוחר ח"ו - כשהוא או מי מבניו ח"ו יעזוב לגמרי את דרך התורה אז יתפוס את עצמו, אבל לגודל אומללותו לא יוכל לתקן את המעוות.

וזהו שכתב הספורנו שצריכים לשים את ספר התורה במקום קודש הקדשים - שאין שם מדרך כף רגל זולתי הכהן הגדול ביום הכיפורים, כדי לשמור ולהבטיח שלא ייגש שום אדם לשנות את ספר התורה לפי רצונו, אלא אדרבה, רק הכהן הגדול יוכל להכנס משנה לשנה אל היכל הקודש, ושם יסתכל בספר התורה השמור מאז שניתן לידי משה רבנו על הר סיני, ויבדוק ויבחון האם הולכים בני ישראל בדרך הישר הכתובה בספר התורה הזה.

(משחת שמן)

רבינו עקיבא איגר בן רבי משה גינז מפוזנא זצוק"ל - נפטר י"ג תשרי תקס"ו

ובתורתו יהגה

לא הלך ארבע אמות בלי עיון בתורה, לימודו היה תמיד מתוך יסורים קשים, כמעט הוכרח לפעמים לשום ראשו בין כרעיו לגודל מכאוביו והיה גונח, בכל זאת לא רצה להפסיק ולבטל הלימוד רגע אחת. הרופאים הגדולים ומומחים חשבוהו תמיד לבן מות ומסוכן בכל עת, והזהירו אותו מידי בואם אצלו לשמור עצמו מעיונים תלמודיים ונידוד שינה, אבל הוא אטם אזנו משמוע. (חוט המשולש)

גודל דביקות רעיונותיו בתורה

על גודל דביקות רעיונותיו בתורה יסופר שפעם אחת בא רבינו לעיר קאליש אל בנו גר"ש ז"ל אב"ד דשם, ונלותה אליו במסעו אחת מבנותיו, ורבינו כשהגיע לקאליש הבחין בבתו ושאלה אימתי באת לפה, ותען ותאמר הלוא באתי יחד עם אבי, הרכין רבינו ראשו כמתמה על זה. (מס' עטרת פז לר"מ וייץ שכן שמע מזקני העיר קאליש)

בעל ה"החידושי הרי"מ" כאשר דיבר בשבחו של רבינו הפליג לספר מעומק שכלו, אמר כי היה מתפלא לראות עד כמה היה שקוע בכל חושיו והרגשותיו בתוה"ק, וסיפר לעת זקנתו כשהיה רבינו פעם האחרונה בווארשא היה כבר חוש השמיעה שלו כבד מאוד, כמעט כחרש גמור, וכשהיו מדברים אליו היה הכרח לצעוק ממש לתוך אזנו, בווראשא הכינו לו אכסניא באולם העשוי לצורך חתונות, והחדר שישב בו הגאון היה גדול מאוד, והיה מלא המון אנשים הבאים לקבל פניו, ואמר הרי"מ זצ"ל שראה בעצמו שכאשר דיברו איזה אנשים בקצה החדר בדברי תורה התעורר תיכף רבינו להתערב ולפלפל בדבריהם, אף כי אחרים לא שמעו כלל מה שמדברים, והוא עם חרשות אזניו שמע כל הגה שיצא מפי איזה איש בד"ת, וזה היה מפאת התדבקות אמתית שלו בהתורה. עכד"ק.

(מס' מאיר עיני הגולה - תולדות הרי"ם).

גודל זכרונו

מעשה ברבי עקיבא ז"ל שפעם בדרך נסיעתו מחתונת אחד מבניו מפולין היה לן בכפר אחד, וחפציו עדיין לא היו עמו באכסניה שנתאכסן שם, ובקש מבעל האכסניה שישאיל לו איזה ספר ללמוד,

ואמר לו הכפרי שספריו תחת ידי בנו הלומד בעיר, אך אחת יש אתו, ונתנו לו, והיה זה ספר הרשב"א, פתח ומצא שחסר דף שלם מהספר, ואמר לו זקני רע"ק זצ"ל חלף טובו יעתיק לו להשלים החסרון, והעתיק מזכרונו גליון שלם מה שהיה חסר מהרשב"א הנ"ל, ואח"כ למד מתוך הספר כל אותו הלילה בשקידה רבה, אח"כ נשמע הדבר בעיר הקרובה שרבי עקיבא איגר היה לן באותו כפר, ובאו הנכבדים והלומדים לבקרו, ולא מצאו אותו כי אם את העתקתו, ובדקו ומצאו שלא החסיר לא תיבה ולא אות אחת מלשון הרשב"א. - ודבר זה סיפר קדוש דודי הגאון מהר"ש סופר ז"ל, וסיים סיפורו, אינני מספר למען תתפלא על עוצם זכרונו של זקנינו, כי אם על עוצם חיבתו ואהבתו וחשקו לשקוד על התורה, שדבר שכבר היה חקוק בזכרונו וחדרי מוחו עד שאפילו הלשון היה רגיל על לשונו בכל זאת היה בעיניו כפרוטגמא חדשה כאלו היום ניתנה מסיני ושקד על דברי הרשב"א כל אותו הלילה, על זה יש לתהקנאות קנאת סופרים, ומי שעוסק בתורה בחשק כזה איננו שוכח לעולם.

רבי עקיבא איגר ידע 2700 דפים...

רבי אלחנן וסרמן הי"ד, אמר לתלמידים שלו: אתם רוצים לדעת מה זה ר' עקיבא איגר, אגיד לכם. בש"ס יש אלפיים שבע מאות ושתיים דפי גמרא. אני אומר לפניכם כל יום דף גמרא אחד. ואתם רואים איך שאני לא יודע את הדף גמרא הזה שאני אומר. - יותר אני לא יודע ממה שיודע, ממש כמגשש באפילה. אבל ר' עקיבא איגר ידע אלפיים שבע מאות ושתיים דפים...

(התקן עצמך ללמוד תורה, רבי משה מרדכי שולזינגר)

*

בספר "אור אלחנן" מובא כך: "חשדונני במה שאין בי" היתה תמיד תגובת רבי אלחנן - בכל הכנות, כאשר ניסה מאן דהו לקשור לו כתרים של סיני או עוקר-הרים. פעם אחת היה משוחח בגדולת רבי עקיבא איגר, שהפליא להעריצו. לפתע התבטא: "אם היו אומרים עלי שאני יודע דף גמרא, הלא... הלא... אין זה נכון! והנה תארו לעצמכם איך הוא אדם היודע באמת דף גמרא על בוריו, איזה גאון הוא, ומי שיודע ככה עשרה דפים, היש לנו בכלל מושג בגאונותו?"

ומי שיודע ככה חמשים דפים... מאה דפים... ומאתים... ואלף....
עכשיו בואו ונתאר לעצמנו ילוד'אשה היודע את כל הש"ס כמו
שאני לא יודע אפילו דף אחד - היש בכח מושג אנושי להכילו? מי
הוא גאון זה ואיזהו? רבי עקיבא איגר!"

מעלת חידושי רבי עקיבא איגר

ומסופר על הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל: "במיוחד היו חביבים עליו
חידושי רבי עקיבא איגר - ושגור על לשונו שכל סוגיא עמומה אם
יש בה מחידושי הגרע"א אין ספק שעליפי דבריו יורח אור בהבנת
הענין - והיה מצביע לדוגמא על לשונותיו בקושיות, שלפעמים
כותב וצ"ע, לפעמים וצע"ג, פעם "צריך אני לרב בזה" ופעם "וה'
יאיר עיני", וכל מלה מעויינת ושקולה. כל ביטוי בא להמחיש
את האיות של הקושיא כפי שהיא. "וה' יאיר עיני" שכותב רבי
עקיבא איגר, אין זו תפלה סתם, כי גם גילויימילתא שהקושיא מן
החמורות".

(אור אלחנן)

רדיפת צדקה וחסד

למרות טרדותיו הגדולות של רבי עקיבא איגר, רבה של פוזנא,
בהנהגת קהילתו, הרבצת תורה לתלמידים וכתבת חידושים
ותשובות - מצא בכל יום פנאי לרדוף צדקה וחסד, ושש להיטיב
לזולתו למעלה מיכולתו.

נפשו הטהורה של רבי עקיבא איגר דבקה במצות ביקור חולים.
כשאך שמע על יהודי שנפל למשכב, בא לבקרו בביתו. כשנכנס
לחולה, היה מעניק לו מיני מטעמים ומגדנות שיערבו לחיכו,
כדי להשיב את רוחו. התעניין בפרטי מחלתו ובמקום הצורך היה
משתדל להזמין רופאים. לאחר מכן היה שואל את החולה לשמו
ושם אמו, והיה מתפלל עבורו. כך נהג מדי יום ביומו... במקרה
שהיו צריכים אדם שיתנדב ללון עם החולה, לא היסס רבי עקיבא
איגר ובעצמו היה נשאר ללון בבית החולה...

בהזדמנו לעיר שהיה קיים בה בית חולים, היה הולך בעצמו
לבקר את החולים השוכבים שם, התעניין במצבם והתפלל
עליהם. בהיותו שם היה מעיין בתקנות בית החולים, ואם מצא
איזו שהיא תקנה טובה שלא היתה קיימת בבית החולים שבעירו,
היה מעתיקה ומתקנה בעירו. וכן להיפך, אם תקנות בית החולים
לא השביעו את רצונו, השתדל להוסיף ולתקן שם ככל האפשר.
חביבותו לביקורים הללו לא אמרה די, עד שהלך להנהלת בית
החולים וביקש שיצרפוהו להיות חבר המוסד, ולעזור להם בעצה
ותושיה. כה נהג כשביקר בערים שונות, כגון בבתי החולים אשר
בוורשא, ברעסלא ועוד.

במנהגים אלו נהג רבי עקיבא איגר שנים רבות. מדי יום ביומו
היתה מצות ביקור חולים כלחם חוקו, וגם כשבא לכהן כרבה של
העיר הגדולה פוזנא המשיך במנהגו. אולם לאחר זמן רב, בשבתו
בעיר וטרדותיו הרבות השתרגו על צווארו, והוא גם התקרב לזקנה
וכוחותיו נחלשו, הוא ראה שאין באפשרותו לקיים אישית מצוה
יקרה זו. עם כל זאת לא אמר נואש, שכן שני אנשים נאמנים בכסף
מלא, מינה אותם שיהיו "שלוחי של אדם כמותו" ושילם להם
מכיסו.

היו השליחים הולכים מדי יום ביומו לבקר חולים בעיר, שאלו
בשלום החולים בשם ר' עקיבא איגר, התעניינו במצבם ומחלתם,
הגישו לחולה את מנחתו המסורתית, חבילת מעדנים ומגדנות,
רשמו את שם החולה ושם אמו. לאחר מכן היו השליחים מתייצבים
לפני ר' עקיבא איגר ומדווחים לו על פרטי הביקורים: "פלוני
מחלתו מתגברת, אלמוני הולך ומבריא" וכדו'. לאחר מכן היו

מגישים לו את שמות החולים והיה מעתיר עבורם. (חוט המשולש)

קירוב קרובים

כאשר שהה רבי עקיבא איגר בוורשה, ראוהו יום אחד מסתובב
בסימטאות העיר הגדולה, ומחפש את דירת קרוב משפחתו שהיה
אדם פשוט. שאלוהו: מה לרבינו גדול האומה, להשפיל כבודו
ולהטריח עצמו לבקר ולחפש אחר קרובו, והרי דרשו חז"ל כי
מילת "והתעלמת" הנאמרת באבידה, ניתנת גם לדורשה בלשון
צינוי, כי פעמים עליך להתעלם מאבידת אחיך, כגון זקן ואינו לפי
כבודו? הרי לנו שתלמיד חכם וזקן אסור להם להשפיל את כבודם.
השיב רבי עקיבא איגר: מצינו שתי פעמים בתנ"ך מילת
"והתעלמת". האחת, בהשבת אבידה (דברים כב), והשניה, "ומבשרך
אל תתעלם" (ישעיה נח). דרשת זקן ואינו לפי כבודו דפטור - מצינו
רק ביחס להשבת אבידה. ואילו בקירוב קרובים, לא מצינו שזקן
ואינו לפי כבודו פטור, שהרי שם נאמר במפורש: "אל תתעלם".

(הזהירו בכבוד חבריכם - סידרת תיקון המידות)

ענוה ובריחה מכבוד

כשביקר רבי עקיבא איגר בעיר וורשא, יצאו לקראתו כל גדולי
העיר ותושביה וחלקו לו כבוד רב. הוא התכווץ במרכבה ובכה בכי
רב. שאלו אותו מדוע הוא בוכה והוא השיב: נוכח אני לדעת, כי
הדור כל כך יתום מתלמידי חכמים, עד שמחשיבים אותי לתלמיד.
חכם וחולקים לי כבוד גדול כזה, אך אם היו בדור תלמידי חכמים,
הרי היו יודעים שאיני ראוי שיכבדוני...

כשיצא מוורשא לחזור לביתו, שלח מכתב לחתנו בעל ה"חתם
סופר" ובו כתב בין השאר: "לרוב הכבוד וההדר אשר עשו לי בני-
וורשא, יראתי פן ירע לי. אך הודות לה' נוסע אנכי לביתי, ומשנה
לא זזה ממקומה: "מאד מאד הוי שפל רוח!"

(חוט המשולש)

"חולקים כבוד זה לזה"

רבי עקיבא איגר וידידו רבי יעקב לוברבוים, רבה של ליסא בעל
"הנתיבות המשפט", באו לוורשה לכנס גדול של רבנים. יצאו יהודי
וורשה אל שער העיר לקבל את פניהם של שני גדולי הדור. בכבוד
רב הובילם במרכבה הדורה רתומה לשני סוסים, והכניסם לעיר
בקול תרועת המון חוגג. מרוב התלהבות לכבוד נושאי דגל התורה,
התירו אנשים את הסוסים מהמרכבה, רתמו עצמם במקום הסוסים
והסיעו את המרכבה.

כשהרגיש רבי עקיבא איגר בדבר, אמר: למי כל הכבוד הזה אם
לא לר' יעקב מליסא? ירד מן המרכבה ונבלע בין ההמון. מרוב
צפיפות לא הכירו בו, והוא כיתר ההמון הנלהב, הצטרף להסיע
את המרכבה. ר' יעקב מליסא אמר בלבו: למי כל הכבוד הזה אם
לא לר' עקיבא איגר גאון הדור? ירד גם הוא מן המרכבה והצטרף
לאנשים המסיעים. כך הסיעו והסיעו עד שהרגישו שהיא ריקה
מאדם.

(חוט המשולש)

"חוששני אולי נענעתי בראשי כדרך הבטחה"

רבי עקיבא איגר היה רבה של העיר פוזן אשר במדינת פרוסיה -
אשכנז, באחד הימים נשלחה אליו שאלה מדייני קהילת בלוסטק
אשר בפולניה. בתשובתו כותב רבי עקיבא איגר, שהוא אינו כדאי
שממרחקים יפנו אליו בשאלות, וכי לא אלמן ישראל מגדולי
התורה היושבים בפולין, אשר קטנם עבה ממותנו.

אך הוא ממשיך ומנמק להם, כי הפעם הוא יוצא מגדרו ומשיב להם
תשובה לשאלתם. היות והוא הזדמן בשמחה של מצוה עם מכיר
אחד, והלה ביקש ממנו שישב תשובה לקהילת בלוסטק, והוא -
רבי עקיבא איגר - שתק. "וחוששני אולי נענעתי ראשי קצת, וכדרך
הבטחה, לזה מוכרחני לצאת מגדרי ולהשיב אך הפעם". (בגדי ישע)